

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Katedra Etnologie

Transformace Lotyšska –
soužití s ruskou menšinou
Transformation of Latvia -
coexistence with the Russian minority
Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Jan Pargač, CSc.

Vypracoval: Marcel Faikis

Praha, 11.01. 2013

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně pod vedením PhDr. Jana Pargače, CSc. a uvedl v seznamu literatury všechny použité literární a odborné zdroje.

V Praze dne 11. ledna 2013

---

vlastnoruční podpis autora

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat PhDr. Janu Pargačovi, CSc. za vstřícný přístup, cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěl k vypracování této diplomové práce.

Anotace

Předmětem této diplomové práce je podrobné zmapování transformace pobaltských států po roce 1991 a jejich soužití s ruskou menšinou se zaměřením na Lotyšsko. Práce se snaží analyzovat a popsat na konkrétních případech situaci, která se zde vyvíjela po roce 1991. Práce se zabývá vývojem Lotyšska, postavením ruské menšiny zde a zavedení kontroverzních zákonů o občanství. Snaží se nalézt odpovědi na otázky, co vedlo Lotyšsko k tak přísným zákonům o občanství. Práce ukazuje, že hlavním důvodem je velká ruská menšina v daných zemích, která je považována za politické ohrožení nezávislosti pobaltských států.

První část práce je zaměřena na charakteristiku menšiny jako fenoménu, představení různých pohledů na ni a také na zmapování historie pobaltských států.

Ve druhé části jsou podrobně rozpracované oblasti, které ovlivňují velmi napjatý vztah mezi Lotyši a ruskou menšinou, které měly za následek zavedení přísných pravidel pro získání občanství v Lotyšsku.

Annotation

The subject of this thesis is a detailed mapping transformation Baltic States after 1991, and their coexistence with the Russian minority in Latvia. The work seeks to analyze and describe the specific case situation that took place after 1991. The work deals with the development of Latvia, the Russian minority status and the introduction of controversial laws on citizenship. Tries to find answers to questions about what led Latvia to the strict laws on citizenship. The work shows, that the main reason is the big Russian minority in these countries, which is considered like a threat to the political independence of the Baltic states.

The first part is focused on the characteristics of minorities, showing different perspectives on the history and mapping of the Baltic States.

The second part details the progress, that affect a very strained relationship between Latvians and the Russian minority, which led to the introduction of strict rules for obtaining citizenship in Latvia.

Klíčová slova

Lotyšsko, ruská menšina, zákon o občanství, naturalizační proces, neobčané, práva menšin, Rusko

Keywords

Latvia, Russian minority, Citizenship law, naturalization process, non-citizens, minority rights, Russia

Obsah:

ÚVOD.....	1
1.1.1. Zpracování literatury	3
TEORETICKÁ ČÁST	5
2. DEFINICE POJMU MENŠINY	5
3. HISTORICKÝ VÝVOJ LOTYŠSKA	9
3.1. PREHISTORICKÉ OBDOBÍ	11
3.2. STŘEDOVĚKÉ OBDOBÍ – CHRISTIANIZACE A ŘÁD NĚMECKÝCH RYTÍŘŮ.....	12
3.3. OBDOBÍ RUSKÉHO Vlivu	14
3.4. MEZIVÁLEČNÉ OBDOBÍ – SAMOSTATNÉ STÁTY	16
3.5. OBDOBÍ NACISTICKÉ A SOVĚTSKÉ OKUPACE.....	17
3.6. OBDOBÍ ZA OBNOVENÍ NEZÁVISLOSTI.....	19
3.7. OBDOBÍ NEZÁVISLOSTI PO ROCE 1991	20
4. DEMOGRAFIE LOTYŠSKA.....	22
4.1. POPULAČNÍ VÝVOJ VE 20. STOLETÍ.....	22
4.2. SOCIÁLNĚ EKONOMICKÁ SITUACE JAKO PŘEDPOKLAD DEMOGRAFICKÉHO VÝVOJE	23
4.3. STRUKTURA OBYVATELSTVA PODLE POHLAVÍ A VĚKU	24
4.4. PORODNOST A POTRATOVOST	25
4.5. ÚMRTNOST	26
4.6. CHARAKTERISTIKY REPRODUKCE.....	28
4.7. DEMOGRAFICKÉ PROJEKCE	29
5. POLITICKÁ TRANSFORMACE	31
5.1. POLITICKÝ VÝVOJ ESTONSKA A LITVY.....	31
5.1.1. Estonsko.....	31
5.1.2. Litva.....	34
5.2. LOTYŠSKO	35
5.2.1. Vnitropolitická situace Lotyšska	35
5.2.2. Zahraniční politika Lotyšska.....	41
5.3. NABÝVÁNÍ OBČANSTVÍ - NATURALIZAČNÍ PROCES	44
5.4. LOTYŠSKO.....	47

6. EKONOMIE	53
7. SOCIÁLNÍ OBLAST	56
7.1. ŠKOLSTVÍ	56
7.2. LOTYŠSKO	57
7.2.1. POLITICKÉ PROTESTY PROTI DVOJAZYČNÉMU ŠKOLSTVÍ	61
7.3. VZDĚLANOST	64
7.4. JAZYK	64
8. RUSKÁ MENŠINA	66
8.1.1. Současná situace	66
8.2. DNEŠNÍ POSTAVENÍ RUSŮ V POBALTÍ	66
8.3. NÁVRAT RUSŮ DO RUSKA	66
8.4. KULTURNÍ ŽIVOT RUSŮ V LOTYŠSKU	67
8.5. POLITICKÉ CHOVÁNÍ.....	68
8.6. VZDĚLÁNÍ	69
8.7. EKONOMICKÁ OBLAST	70
8.8. RUSKO	73
9. ZÁVĚR	78
LITERATURA	81
PŘÍLOHY:.....	87

Úvod

Vztahy mezi silnějším a slabším, menším a větším, jsou vždy složité. Je na nich, jak se k sobě chtějí chovat a jaké je chtějí mít. Pobaltské státy pořád musely a musí řešit své vztahy se svým silnějším a větším sousedem – s Ruskem. Ne pokaždé byly tyto vztahy dobré. Vztahy pobaltských států s Ruskem mají velké historické šrámy, které se zacelují jen velmi pomalu a to i proto, že obě strany jsou v některých oblastech velmi neústupné a nesnaží se najít společné východisko pro řešení problému. Zejména tedy ve vyrovnávání se se společnou historií a postavení ruské menšiny v pobaltských státech. Lotyšsko a celé Pobaltí bylo od 19. století pod silným ruským vlivem. Zvláště v druhé polovině století bylo celé území rusifikováno. Ruština se stala úředním jazykem a jakékoliv zárodky národního obrození byly potlačeny.¹ Na konci první světové války získávají všechny tři pobaltské státy nezávislost.² V této době žily na území všech tří států početné etnické menšiny. Nově vzniklé státy se s tímto dědictvím vyrovnaly vydáním velmi liberálních zákonů o menšinách, které v té době mohly být dávány za vzor ostatním státům.

Od roku 1940 se pobaltské státy staly opět součástí Sovětského svazu (Ruska). Začala padesátiletá okupace. Během této doby prošly radikálními změnami ve všech sférách. Docházelo k represím a deportacím místního obyvatelstva. Všechny tři státy byly postupně industrializovány. S mohutnou výstavbou nových podniků docházelo k tomu, že v daném regionu nebyl dostatek pracovní kapacity. Tento nedostatek byl doplněn pracovníky z jiných sovětských republik. Tím došlo k silné migraci do Pobaltí. S přílivem velkého počtu migrantů došlo v Lotyšsku a v Estonsku rychlému vzrůstu počtu obyvatel, ale i k velké změně národnostního složení obyvatel. Tyto přesuny měly i politický důvod, neboť nově příchozí obyvatelé byli loajální k Sovětskému svazu a dali se využít i jako politická síla v zemi.³ Estonci a Lotyši se najednou stali ve svých státech menšinou. Litva nebyla tolik zasažena, neboť tam neprobíhala tak silná industrializace jak ve zbylých dvou státech. Nově příchozí obyvatelé se stali většinou a nemuseli se učit místním jazykům, protože oficiálním jazykem byla ruština. Tím docházelo k upřednostňování ruštiny a

---

¹ Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. str. 131

² tamtéž str. 155

³ Raita Karnite, Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. str. 198

k potlačování místních jazyků. Místní obyvatelstvo bylo nuceno se začít učit ruštinu. To mělo za důsledek i úpadek pobaltské kultury.

Koncem osmdesátých let se začala měnit mezinárodní politická situace a v roce 1990 vyhlásily pobaltské státy nezávislost. Nová politická situace postavila všechny tři státy před řadu nových úkolů. Mezi ty hlavní patřilo nastavení vztahů se svým novým sousedem Ruskem a také řešení nepříznivé demografické situace v podobě početné skupiny Rusů žijící ve všech třech pobaltských státech. Všechny tři státy řešily v nestabilní politické situaci, zda přijmout tuto skupinu za svou nebo ne. Obávaly se, jak se tato skupina bude chovat a zdali se nebude snažit o změnu politické situace. S tím vyvstal problém s udělováním občanství. Každý z pobaltských států se k tomu problému postavil jinak. Estonsko a Lotyšsko, na rozdíl od Litvy, která zvolila jinou cestu, šly cestou postupného začleňování Rusů a přijetí přísných zákonů občanství. Tématem této práce je tedy vznik, postavení a vliv ruské menšiny na celkový vývoj v pobaltských státech s důrazem na Lotyšsko. Dále se zabývá historickou i současnou transformací Lotyšska a soužitím Lotyšů s etnickými Rusy. Rád bych zde nastínil i důvody a problémy, které vedly ke složitému vztahu mezi Rusy a Lotyši se srovnáním ve zbylých dvou pobaltských státech. Jak jsem uvedl výše, Litva se vyrovnala s ruskou menšinou jinak. Vývoj v Estonsku byl podobný jako v Lotyšsku. Zaměření se na vývoj vztahů mezi Rusy a Lotyši v Lotyšsku je dáno tím, že ruská menšina je nejpočetnější právě v Lotyšsku a lotyšský zákon o občanství byl nejpřísnější a nejkontroverznější ze všech zákonů o občanství v pobaltských státech. V práci se tak seznámíme s důvody a situacemi, které předcházely přijetí tvrdých zákonů o občanství a jejich postupnému vývoji a následnému zmírňování. Dalším negativním faktorem, který stojí za napjatými vztahy států a za přijetím zákonů občanství, je demografický vývoj, který by mohl v budoucnu ohrozit populační a politický vývoj zemí.

Práce se dále bude zabývat nejen otázkou chování a postojem ruské menšiny po roce 1991 a její snahu se (ne)začlenit do společnosti nového státu, ale i postojem Ruska jako rodné země této menšiny. Ruská menšina je totiž významným prvkem vnitropolitickým, ale i zahraničněpolitickým. Každý občan pobaltských států si je vědom tohoto problému a proto by rychlá integrace a začlenění této menšiny do společnosti mělo být prvořadý úkolem.

1.1.1. Zpracování literatury

O politickém a ekonomickém vývoji, soužití s ostatními menšinami, o nabývání občanství a procesu naturalizace v Pobaltí bylo napsáno mnoho prací a literatury. Mnoho prací vzniklo v ruském jazyce nebo v jazycích pobaltských. Tématem se zabývá i mnoho anglických autorů. Mnoho pobaltských autorů píše své práce dvojjazyčně v mateřském a anglickém jazyce.

Nejznámějším českým autorem zabývajícím se vývojem v Pobaltí, je Luboš Švec. Jeho kniha Dějiny pobaltských států se zabývá vývojem v Pobaltí od prehistorických období do obnovení nezávislosti. Další knihou zabývajícím se historickým vývojem Pobaltí je německá knížka Die baltischen Nationen: Estland - Lettland – Litauen od kolektivu autorů pod vedením Borise Meisnera. Kniha je rozdělena do tří částí podle zemí. Každá země je zde velmi podrobně popsána. Autoři se zabývají nejen politickým a historickým vývojem Pobaltí, ale např. dopadem na vývoj pobaltské kultury. Kniha obsahuje mnoho užitečných tabulek a map. V článku Populační vývoj: Lotyšsko od Tomáše Husáka autor rozebírá nepříznivou demografickou situaci v Lotyšsku, která ovlivnila politický vývoj po obnovení nezávislosti a zavedení zákona občanství. V knize Malé země, velcí sousedé se autoři zabývají postavením a možnostmi malých států v současných mezinárodních vztazích. Zkoumají spory i sbližování států. Tyto možnosti srovnávají na několika státech sousedících s velkým státem, se kterým měly záporné vztahy, převážně s Německem a Ruskem. Současný politický vývoj Lotyšska rozebírá publikace Vládní modely a koaliční chování ve vybraných systémech. Autor poukazuje na nedostatky politické scény v Lotyšsku. Velkým zdrojem informací mi byla práce od Raita Karnite Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací. Autorka velmi podrobně rozebírá důvody napjatých vztahů a vývoj vztahu mezi Lotyšskem a Ruskem od obnovení nezávislosti do konce devadesátých let. Práce je rozdělena do několika časových období. Pro studium Ruska a jeho regionální politiky po roce 1991 doporučuji knihu Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku a Jednota či rozpad Ruska od autora Václava Kotyka, který se tématem Ruska a jeho postavení a vztahů s bývalými státy zabývá řadu let. Práce Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia se zabývá rovnocenným přístupem lidí k práci a diskriminací v Lotyšsku. Autor se zamýšlí, zdali v Lotyšsku panuje rozšířena diskriminace v přístupu k práci kvůli etnické příslušnosti. Na základě výzkumu a osobní zkušenosti pak tento jev velmi podrobně rozebírá.

Tématem politické transformace států se zabývá mnoho dalších prací, např. kniha Transformace Pobaltí od Břetislava Dančáka.

Pro zkoumání jak současného politického a ekonomického vývoje, tak i vývoje vztahů mezi Lotyší a ruskou menšinou, jsem čerpal také z internetových zdrojů. Velmi cenným zdrojem informací jsou stránky politika.lv, která obsahuje velmi mnoho zajímavých článků a odkazů na práce zabývajících se problematikou ruské menšiny v Lotyšsku. Stránky jsou psány jak v lotyštině, tak i v angličtině. Cenné informace jsem našel i na stránkách různých ministerstev Lotyšské republiky, zejména pak na ministerstvu zahraničí. Na stránkách Výboru pro naturalizaci je možné získat aktuální údaje a statistiky o počtu osob, které získaly občanství.

Další významné informace o aktuálním stavu země jsem získal z odborných zpráv, které jsou dostupné na internetu, a dále pak z článků současných médií.

Teoretická část

2. Definice pojmu menšiny

Po celém světě se setkáváme s menšinami nejrůznějšího druhu. Buď jsou to obyvatelé cizího státu žijící v jiném státě, nebo menšina, která nemá svůj většinový stát, ale přesto udržuje a dále rozvíjí svou kulturu a jazyk v cizím státě. Za takovou menšinu můžeme považovat například Kurdy nebo Katalánce. Jaké jsou vlastně znaky menšiny a její definice? Mají mít menšiny zvláštní práva? Máme je chránit? A proč vlastně? Jaký je správný přístup většiny k menšině? Těmito a mnoha dalšími otázkami se společnost zabývala a zabývá už léta. Definovat pojem menšina je velice složité. Zeptal-li by se někdo kohokoliv na ulici, co si představuje pod pojmem „menšina“, nikdy nedostane stejnou odpověď. Neexistuje totiž komplexní definice tohoto pojmu. Bylo napsáno mnoho odborných prací, knih, článků s různými výklady tohoto pojmu. Někdo by mohl namítnout, že přece existují smlouvy a úmluvy mnoha mezinárodních organizací (OSN, EU), ke kterým se připojily skoro všechny státy světa. Avšak každá organizace má pohled na menšinu a její výklad rozdílný. Záleží také na jednotlivých státech, jak tyto smlouvy pro své menšiny interpretují. Například v Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin se můžeme dočíst: *„Rámcová úmluva neobsahuje definici koncepce „národnostní menšiny“, protože žádná obecná definice nebyla schválena všemi členskými státy Rady Evropy. Každému účastníkovi Rámcové úmluvy je proto ponechán prostor pro posouzení, které skupiny budou na jeho území pod tuto Úmluvu zahrnuty. Tento výběr však musí být proveden v dobré víře a v souladu s obecnými principy mezinárodního práva.“*⁴

Menšiny můžeme rozdělit do několika skupin:

- etnická menšina, obvykle vymezená jazykem a kulturou
- národnostní menšina, úředně uznávaná etnická menšina
- náboženská menšina, určená náboženským vyznáním
- jazyková menšina, pokud není zároveň i menšinou etnickou⁵

---

⁴Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, [online]. 1995 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/6_resources/PDF_brochure_Czech.pdf

⁵ Menšina, [online]. 2012 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Menšina>

Nejčastější definice menšiny, se kterou jsem se setkal, byla ta, že jde o skupinu lidí, která je početně menší než většinové obyvatelstvo, od které se odlišuje etnicky, kulturně, jazykově nebo nábožensky. A zároveň, že se všechny tyto rozdíly snaží udržovat a rozvíjet. Tvzení, že menšina je vždy menší než většina, není vždy platné.

Ruská menšina v Pobaltí je menšinou národnostní, i když hranice mezi ostatními skupinami je tak tenká, že by mohla spadat i do vícera z nich.

S pojmem menšina jsou spojena i práva menšin. Práva menšin jsou součástí všech mezinárodních úmluv světových organizací (OSN, OBSE, EU), které se menšinami zabývají. Mezi tyto smlouvy patří Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, Evropská charta regionálních a menšinových jazyků a Deklarace OSN o právech osob příslušejících k národnostním, etnickým, náboženským a jazykovým menšinám. Státy EU, které tak přijmou a ratifikují např. Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin, se zaručují, že je budou dodržovat. Tato ustanovení Rámcové úmluvy pokrývají široký rozsah otázek:

- Nediskriminace;
- Podpory skutečné rovnosti;
- Podpory podmínek usnadňujících zachování a rozvoj kultury, náboženství, jazyka a tradic;
- Svobody shromažďování, sdružování, vyjadřování, myšlení, svědomí a náboženství;
- Přístupu k médiím a jejich využívání;
- Jazykových svobod: užívání menšinového jazyka v soukromí a na veřejnosti a stejně tak jeho užívání před správními úřady; užívání jednoho ze svých vlastních jmen v menšinovém jazyce; zobrazování informací soukromého charakteru v menšinovém jazyce; místopisná jména v menšinovém jazyce;
- Vzdělávání: vyučování menšinového jazyka a učební látka v menšinovém jazyce; svoboda zakládání vzdělávacích institucí;
- Přeshraničních kontaktů;
- Mezinárodní a přeshraniční spolupráce;
- Účasti v hospodářském, kulturním a společenském životě;
- Účasti ve veřejném životě

S přijímáním a dodržováním zákonů o právech menšin je to složité a tyto zákony pravidelně vzbuzují emoce. Často se dozvídáme z médií o demonstracích zaměřených proti nějaké menšině. Lidé si často stěžují, že menšiny mají větší práva než většinové obyvatelstvo. Menšina se nechce začlenit do většinové společnosti a snaží si uchovat svou originalitu.

Tohoto strachu z jinakosti se často ujímali a ujímají představitelé různých organizací, seskupení nebo politických stran, kteří cítí možnost „svézt“ se na této vlně strachu a získat tak kus moci (příkladem je v devadesátých letech maďarská menšina na Slovensku, kde politické strany využily nacionalistickou vlnu a strach z početné maďarské menšiny). Podobně tomu bylo v Pobaltí na začátku devadesátých let, kdy se všechny tři pobaltské společnosti bály o svou nezávislost. Spatřovaly v ruské menšině vnitřního nepřítele, který se bude snažit rozbít nově získanou nezávislost a připojit pobaltské země znovu k Rusku.

Tento nepříznivý jev řešily státy přijetím zákonů o občanství. V Estonsku a Lotyšsku⁶ byla ruská menšina odstavena od společenského dění. Kdo neměl občanství, nemohl například volit, čímž se eliminovala možnost, aby se do parlamentu dostaly proruské strany nebo vyhrály dokonce volby. Ruská menšina byla odstavena od veškerého dění v nově se tvořících státech. To mělo za důsledek pasivitu a nezájem o dění ve společnosti. Dalším faktorem bylo i psychologické trauma, kdy se většinové obyvatelstvo stalo najednou menšinové a ztratilo s tím své postavení. Toto odloučení od dění ve společnosti mělo za následek malou snahu ruského obyvatelstva o získání lotyšského nebo estonského občanství a negativní postoj k dalšímu směřování Lotyšska a Estonska do Evropy. Většina Rusů se totiž vyjádřila proti vstupu země do EU.

Podle odborníků naopak podpora a aktivní zapojení menšiny do společnosti dává menšině pocit, že je součástí společnosti daného státu a snaží se aktivně zapojit do dění. *„Hlavním předpokladem je, že menšiny, které získají uznání a podporu státu, budou daleko méně zpochybňovat či napadat existující autoritu.“*⁷

---

⁶ Litva zavedla tzv. nulovou toleranci. Obyvatelé, kteří měli trvalý pobyt v Litvě v době vyhlášení nezávislosti, získali litevské občanství. To se týkalo u ruské menšiny v Litvě.

⁷ Jennifer Jackson Preece: *Minority Rights. Between Diversity and Community*, Cambridge, Malden, Polity Press 2005, str. 175

Aktivní zapojení do společnosti také dává možnost většinové společnosti nahlédnout do nitra menšiny a pochopit tak snáze její chování. Zahrnuje i hledání kompromisů při řešení problémů, což vede ke stabilitě společnosti a země.

3. Historický vývoj Lotyšska

Abychom pochopili vztahy mezi Rusy a Lotyši, Estonci a Litevci, je důležité se podívat na historický vývoj tohoto regionu. Historie hraje a hrála ve vztazích mezi Rusy, Lotyši a ostatními pobaltskými národy důležitou roli. Často totiž bývá rozbuškou ve vztazích mezi těmito národy. Rusové obviňují Lotyše nebo Estonce z napomáhání Němcům za války, Lotyši a Estonci zase Rusy za obsazení pobaltských států Rudou armádou, včlenění do SSSR a následnou rusifikaci Pobaltí. Podobně to vidí ruská studentka žijící v Rize se, kterou jsem vedl rozhovor: „*Občas se stává, že ze shora, od politiků se začíná zase ozývat nacionalistická propaganda (z ruské nebo lotyšské strany). To se naše vztahy vždy napínají.*“⁸

Zajímavě také tento vztah popsali Miloslav Had a Václav Kotyk v článku Postavení a možnosti malých států v současných mezinárodních vztazích: „*Nelze však přehlédnout, že u malých států bezprostředně sousedících s mocnými sousedy, s Německem a s Ruskem, toto dlouhodobé sousedství a z něho vyplývající a většinou (i když nejenom) negativní historické zkušenosti zasáhly psychologii jednotlivých národů, jejich národní vědomí, či – freudovský řečeno – jejich podvědomí. Mezinárodní situace se po roce 1989 kvalitativně změnila, ale myšlení poměrně širokých vrstev obyvatelstva a některých jejich vedoucích politických představitelů se v podstatě pohybuje ve stereotypech předchozí éry. Traumatické vzpomínky se zde mísí s obavami, obranné instinkty jsou stále příliš silné a do značné míry znemožňují, aby podvědomý strach z Ruska byl na „denním světle“ věcně analyzován a aby z této objektivní analýzy byly vyvozeny závěry, odpovídající nové historické situaci. Proto účelově politizovat historii, jak jsme toho v řadě případů svědky, znamená ve skutečnosti, ať již vědomě či nevědomě, komplikovat vztah mezi velkým státem a jeho sousedy.*“⁹

Historický vývoj Lotyšska byl složitý. Už na počátku, což dokládají první zmínky o tomto území, museli vždycky obyvatelé budoucích pobaltských států bojovat o svou nezávislost. V lotyšské historii je několik mezníků, které jsou pro lotyšskou historii a pro vztahy mezi oběma etniky (Lotyši a Rusy) zásadní. Důležitým obdobím je carská nadvláda nad tímto regionem, při níž došlo k silné rusifikaci pobaltských států. V této době vzniká národní obrození jak v Lotyšsku, tak i

---

⁸ Dotazník v příloze, s. 86

⁹ Miloslav Had a kol., Postavení a možnosti malých států v současných mezinárodních vztazích, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. str. 13

v okolních státech. V roce 1918 získávají všechny tři pobaltské státy nezávislost. Období, které se v lotyšské historii zapsalo jako černé, nastalo během druhé světové války a zejména po jejím skončení. Začínala dlouhá sovětská nadvláda, která po sobě zanechala nechtěné dědictví, s kterým se v Lotyšsku vypořádávají i dnes. V Lotyšsku jsou dodnes patrné historické šrámy. Jak napsali Miloslav Had a Václav Kotyk svém článku, historii nelze politizovat. Lotyšsko není jediná země, kde tyto historické šrámy budí vášnivé emoce. Mnoho politiků zneužívá tyto zkušenosti ke svému profitu. Příkladem může být Česká republika a její vztah s německou menšinou. Často jsme svědky vášnivých debat a strachu, přestože je 67 let po válce a mnoho jejich pamětníků už je mrtvých, téma je stále živé. Je to důsledek dlouhodobého mlčení a neřešení problému na celospolečenské úrovni. Přesto se dnes najdou lidé, kteří tato témata otevírají a pracují na sblížení těchto dvou národů.

V Lotyšsku jsou historické vzpomínky ještě čerstvé a mnoho lidí zažilo sovětskou éru, ze které si odnesl každý svůj kousek křivdy. Potíž je i na straně ruské menšiny, která má problém s interpretací sovětského období jako okupace. Tento fakt posilují i zprávy z médií uvádějící, že v Rusku vznikají komise, které hlídají správný výklad ruských dějin a nové učebnice dějepisu, kde je Sovětský svaz a jeho nástupce Rusko představováno v pozitivním světle a mnoho historických událostí je interpretováno jinak nebo vůbec.¹⁰ Některé státy berou tyto zprávy velmi znepokojivě a upozorňují na zamlčování pravdy a překrucování dějin ve prospěch Ruska. Mnoho odborníků se tímto tématem zabývalo a neshledalo žádné velké nedostatky ve výkladu dějin ruských učebnic.¹¹ Jde spíše o ojedinělé publikace¹², kterou jsou sice kontroverzní, ale nejsou plošně rozšířené po celém Rusku. Lotyšsko by nemělo zavírat oči nad svou rolí za druhé světové války a mělo by se k ní otevřeně přihlásit. Na druhé straně by ruská menšina a Rusko měly uznat, že za sovětské éry došlo k mnoha tragickým událostem. Jenom jasný postoj k historii a žádné její překrucování povede k morálně vyrovnané a demokratické společnosti a přispěje k rychlejší integraci obou etnik.

---

¹⁰ Petr Štefan, Medveděv ustavil komisi, která pohlídá správný výklad ruských dějin, [online]. 2009 [cit. 2011-02-13]. Dostupné na WWW: http://zpravy.idnes.cz/medvedev-ustavil-komisi-kerá-pohlida-spravny-vyklad-ruskych-dejin-11w-zahranicni.aspx?c=A090519_160130_zahranicni_stf

¹¹ Petr Matolín, Historické učebnice pro deváté třídy ruských všeobecných škol, [online]. 2012 [cit. 2012-10-30]. Dostupné na WWW: <http://stuter.fsv.cuni.cz/index.php/stuter/article/view/521>

¹² Petr Štefan, Podle učebnice pro ruské policisty byl Gorbačov sionistickým agentem, [online]. 2009 [cit. 2011-02-13]. Dostupné na WWW: http://zpravy.idnes.cz/podle-ucebnice-pro-ruske-policisty-byl-gorbacov-sionistickym-agentem-1ei-zahranicni.aspx?c=A090330_151856_zahranicni_stf

3.1. Prehistorické období

První lidé začali území Pobaltí osídlovat před 11 tisíci lety po ústupu kontinentálního ledovce, kterým skončila poslední doba ledová.¹³ V období mezolitu se zde zformovaly dvě hlavní kultury: němenská (území Litvy) a kundská (území Lotyšska a Estonska). Z archeologických nálezů se dovídáme, že v období Neolitu na území Pobaltí objevují počátky zemědělství. I v této době se objevuje kultura narvská, která navazuje na kulturu kundskou. Zároveň pokračuje kultura němenská. Kultura narvská se vyznačovala velkou těžbou a zpracováním jantaru, se kterým čile obchodovala.¹⁴

Původní obživa obyvatelstva, sběr plodů, zemědělství a lov, byla přibližně před 2 500 lety doplněna obchodem s jantarem. Jantarová stezka tehdy směřovala z Pobaltí až do Říma a Egypta.¹⁵ Obyvatelé žili v opevněných osadách při obchodních stezkách, kde mohli čile obchodovat.¹⁶ Většina baltského obyvatelstva žila v kmenovém uspořádání. K hlavním baltským kmenům patřili Jatvingové, Kurové, Sélové, Zemgalové, Latgalové.¹⁷

Další významnou národností byli ugrofinští Livové, kteří byli považováni za autochtonní ugrofinské obyvatelstvo. Livové obývali především lotyšské pobřeží.¹⁸ V pozdější době začali na území Pobaltí pronikat Vikingové, kteří odtud dále pokračovali na východ a později dokonce až do Arábie. Pobaltí bylo velmi bohaté, a tak Vikingové často podnikali výpravy právě sem. Tady zřizovali při pobřežích opěrné body pro své další výpravy¹⁹. Po vzniku Kyjevské Rusi a Novgorodu se zájem těchto říší obrátil na Pobaltí. Podařilo se jim obsadit většinu území a získat bývalé vikinské opěrné body. Mnoho vládců v Pobaltí muselo těmto říším platit daně.²⁰ Ve druhé polovině 12. století tlak z Ruska polevil a mnoho vládců tak získalo opět nezávislost. Avšak veškeré důležité přístavy v Pobaltí zůstaly v rukou ruských vladařů.²¹ S nástupem šíření křesťanství v Evropě byl Pobaltí, kde stále ještě žilo mnoho pohanských kmenů, věnován stále větší zájem začalo ubírat na Pobaltí.

---

¹³ Švec Luboš, Macura Vladimír, Štoll Pavel: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. str. 7

¹⁴ Tamtéž str. 8

¹⁵ Tamtéž str. 8

¹⁶ Tamtéž str. 10

¹⁷ Cerūzis, Raimonds, History of Latvia, The Latvian Institute, Riga 2007, str. 5

¹⁸ Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. str. 17

¹⁹ Tamtéž str. 19

²⁰ Tamtéž str. 19

²¹ Tamtéž str. 19

3.2. Středověké období – christianizace a Řád německých rytířů

Pobaltí bylo vždy křižovatkou mezi západem a východem. Probíhal zde čilý kontakt mezi obchodníky z rodící se budoucí Ruské říše a kupci ze západu. Mnoho těchto kupců bylo národnosti německé. Pobaltí bylo do této doby také jednou z mála oblastí, kam křesťanství zatím úplně neproniklo. Snahy zde byly patrné už v předchozích letech, např. český světec Sv. Vojtěch byl vyslán na misi do Prus, kde byl však místním obyvatelstvem zavražděn. Zvýšený zájem o tuto oblast jak z ekonomického (čilý obchod mezi německými kupci a východními zeměmi), tak i z církevního hlediska, přivedl do této oblasti řád německých rytířů. Řád německých rytířů působil v Pobaltí od 13. do 16. století a toto období je považováno za období rozkvětu.²² Řád byl založen roku 1118²³ a do Pobaltí byl povolán kvůli podpoře christianizace pohanských Prusů, kteří žili zhruba na území dnešní Kaliningradské oblasti.²⁴ Prusové ani estonské a lotyšské kmeny nechtěli christianizaci podstoupit dobrovolně. Bylo tedy organizováno několik křížových výprav.²⁵ Těchto výprav se zúčastnilo mnoho evropských šlechticů a řada panovníků tyto výpravy finančně nebo vojensky podporovala.²⁶ Mezi ně patřil i český král Přemysl Otakar II. Ten roku 1256 založil Královec (dnešní Kaliningrad, německy Königsberg), jenž byl podle něj pojmenován.²⁷

Během 14. - 17. století došlo pod vlivem nadvlády Řádu k asimilaci baltských Prusů, jejichž národnost v důsledku toho vymizela.

S christianizací Pruska probíhala současně christianizace lotyšských a estonských kmenů, kterou prováděl Řád mečových rytířů. Roku 1201 byla německým biskupem Albertem založena Riga a stala se hlavním opěrným městem řádu pro další postup christianizace Pobaltí.²⁸ Estonské a Lotyšské kmeny se snažily tento postup zastavit např. obleháním Rigy, odehrála se bitva na řece Umera atd..²⁹ Řád však postupně dobyl téměř celé území dnešního Lotyšska a do roku 1227 i jižní část Estonska. Na území, které spadalo pod správu mečových rytířů, probíhala

---

²² Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický Ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999, str. 151

²³ Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. str. 31

²⁴ Tamtéž str. 23

²⁵ Tamtéž str. 24

²⁶ Tamtéž str. 24

²⁷ Tamtéž str. 32

²⁸ Tamtéž str. 25

²⁹ Tamtéž str. 27

germanizace a christianizace obyvatelstva.³⁰ Mečovní rytíři usilovali také o ovládnutí Litvy, to se jim však nepodařilo. Roku 1236 byl postup do Litvy definitivně zastaven bitvou u Saulė, v níž byl řád drtivě poražen. Z této porážky se už nevzpamatoval. Politická a vojenská pozice mečových rytířů na dobytých územích byla otřesena. Mnoho kmenů využilo situace a získalo zpět ztracenou nezávislost.³¹ Neakceschopnost řádu, který se vzpamatoval z porážky a musel reagovat na novou situaci, řád vyřešil situaci o rok později, kdy došlo k připojení mečových rytířů k Řádu německých rytířů.³² Tento řád pak sváděl tvrdé boje jak s Prusy, tak i s ostatními kmeny v regionu. Poté, co řád začal ohrožovat i ruské území, byl poražen na Čudském jezeře Alexandrem Něvským. Tím byl zastaven jeho postup na východ. Této porážky opět využily podrobené oblasti ke vzdoru. V této době nadvláda řádů působila na místní obyvatelstvo spíše negativně a to jakékoliv oslabení využívalo pro získání lepšího postavení. Boje a udržování pořádku v regionu byly velmi náročné a řád byl stále závislejší na finanční pomoci z venku.³³ Díky porážce řádu od Alexandra Něvského, zastavení dalšího postupu na východ a vymezení hranic došlo k rozdělení toho religiózního prostoru na dva rozdílné. To znamenalo odklon od pravoslaví a Ruské říše a nástup západoevropské kultury v Pobaltí.³⁴ Toto rozdělení a zapojení Pobaltí do západoevropského okruhu bylo dějinným problémem, který je bude provázet po celou dobu v podobě mostu mezi Západem a Východem (Rusko), kde se budou střetávat zájmy velkých říší.

Během nadvlády řádu se ve 13. a 14. století se řada měst v Estonsku a Lotyšsku stala členy obchodního spolku Hanzy. Území bylo stále pod správou německých rytířů, kteří stále měli zájem o území Litvy. Tyto snahy skončily roku 1410, kdy došlo k porážce řádu polsko-litevskými vojsky v bitvě u Grunwaldu.³⁵ Tato porážka silně otřásla postavením řádů v regionu a posílila semknutost Polska a Litvy. Po porážce u Grunwaldu postavení řádů upadá.

Úplná ztráta postavení Řádu německých rytířů končí livonskou válkou³⁶, která vypukla roku 1558 vpádem ruských vojsk Ivana Hrozného a skončila roku 1582. Válka byla pro Pobaltí zničující. Sotva se vzpamatovalo z bojů mezi řádem a okolními

---

³⁰ Cerūzis, Raimonds, History of Latvia, The Latvian Institute, Riga 2007, str. 5

³¹ Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. str. 30\

³² Tamtéž str. 31

³³ Tamtéž str. 35

³⁴ Tamtéž str. 37

³⁵ Tamtéž str. 60

³⁶ Tamtéž str. 80

národy, muselo čelit nové válce. Rusko se totiž obávalo spojení Livonska spravované řádem a Polsko-litevským uskupením.³⁷ Vpadlo do Livonska a celé území obsadilo. Války se zúčastnily Rusko, Švédsko, Polsko, Litevské velkoknížectví a Řád německých rytířů. Během prvních střetů byly zničeny vojenské síly řádu. Po počátečních úspěších Ruska bylo Pobaltí rozděleno mezi několik států.³⁸

Livonská válka a strach z Ruska prohloubily litevsko-polskou spolupráci. Unie těchto dvou států získala díky této spolupráci a úspěšné ofenzivě z let 1577 – 1578 celé Livonsko.³⁹

Reformace spolu s livonskou válkou přispěla k pádu řádu německých rytířů. Z války vyšlo vítězně Švédsko a unie Polska a Litvy. Obě mocnosti si rozdělily Pobaltí. Určitá nezávislost zůstala oblastem Latgalska a Kuronska, které byly pod správou Polska. V druhé polovině 17. století zažilo za vlády vévody Jakuba obrovský rozmach Kuronské vévodství (s hlavním městem v Jelgavě a Kuldīze), pokrývající přibližně oblast Kurzeme a části Zemgale. Vévodství za vlády vévody Jakuba v té době dokonce krátce vlastnilo i zámořské kolonie Tobago (karibská oblast) a Gambie (západní Afrika).⁴⁰

3.3. Období ruského vlivu

Po livonské válce následovalo období prosperity. Území pod švédskou a polsko-litevskou nadvládou se rozvíjelo. Tento stav však dlouho nevydržel a na počátku 18. století proběhla severní válka, ve které polsko-litevské seskupení ztratilo Litvu a část Lotyšska, které byly připojeny ke Švédsku. Zbývající část Lotyšska a Estonsko získalo Rusko.⁴¹ Rusko pak během 18. století ovládlo celé území Lotyšska.⁴² Místní obyvatelstvo se velmi snažilo o zrušení nevolnictví. To se podařilo až vlády cara Alexandra. Nevolnictví bylo zrušeno už dříve, ale v platnost vyšlo až po napoleonských válkách, kdy je podepsal car. Nevolnictví bylo na území Pobaltí zrušeno v letech 1816-1819, v Latgale až roku 1861.⁴³

Celé 19. století bylo Pobaltí pod silným vlivem ruské říše. Zvláště v druhé polovině století bylo celé území silně rusifikováno. Ruština se stala úředním jazykem.

---

³⁷ Tamtéž str. 81

³⁸ Tamtéž str. 81 - 84

³⁹ Tamtéž str. 83

⁴⁰ Tamtéž str. 91

⁴¹ Tamtéž str. 103

⁴² Tamtéž str. 109

⁴³ Tamtéž str. 118

Pobaltí bylo historicky protestantské a i tento jev chtěla rusifikace zvrátit. V té době dochází k mohutné výstavbě pravoslavných kostelů.⁴⁴ S nástupem rusifikace naplno propuklo národní obrození pobaltských států. Byly zakládány různé spolky (pěvecké, taneční, literární atd.), které se snažily pečovat o národní kulturu a vydávat knihy v národních jazycích.⁴⁵ V Lotyšsku byla nejvýznamnější Rižská lotyšská společnost, která byla nejdříve filantropickým a poté kulturní spolkem. Ta roku 1873 po vzoru menších festivalů uspořádala pěvecký festival, který se stal manifestací kulturní vyspělosti Lotyšska. Pěvecké festivaly měly a mají velkou tradici v Lotyšsku a často stojí za zrodu různých emancipačních hnutí. Tak jako po celé Evropě byl zájem o lidovou kulturu i v Lotyšsku se zvýšil zájem o lidovou kulturu. Vycházelo mnoho sbírek lidových písní, pohádek, příběhů atd. Nejznámějším dílem je epos „*Lāčplēsis*“. Je to hrdinský epos, který měl poukázat na bohatou historii a povzbudit potlačované národy k vytrvání v národním obrození.

Ruské říši se národní obrození pobaltských států nelíbilo a snažilo se tato hnutí omezovat. Během tohoto období došlo k několika protiruským povstáním. V průběhu roku 1905 docházelo k masovým protestům proti carismu. Ty byly často krvavě potlačeny.⁴⁶

Po vypuknutí 1. světové války a revoluci v Rusku využily pobaltské státy nepřehledné situace v Rusku k vyhlášení nezávislosti. Rusko se nechtělo vzdát svých území a tak na uznání nezávislosti došlo až v roce 1918.⁴⁷ Přestože byla uznána nezávislost těchto států, situace v Pobaltí byla velmi nepřehledná. Po vyhlášení nezávislosti probíhaly boje ještě dva roky, protože nově vzniklé státy si snažilo získat Německo, Rusko a částečně také Polsko. S uznáním nezávislosti pobaltských států měla Společnost národů problém. Dlouho váhala s uznáním nezávislosti i kvůli tomu, že věřila ve změnu politického uspořádání v Sovětském Rusku. Tyto úvahy se však nenaplnily, a tak Společnost národů uznala nezávislost pobaltských států 22. září 1921.⁴⁸

---

⁴⁴ Tamtéž str. 131

⁴⁵ Tamtéž str. 125

⁴⁶ Tamtéž 143 - 147

⁴⁷ Tamtéž str. 155

⁴⁸ Tamtéž str. 197

3.4. Meziválečné období – samostatné státy

Poté, co byly pobaltské státy uznány mezinárodními organizacemi jako nezávislé státy, začaly Estonsko, Lotyšsko a Litva v meziválečném období budovat své nové, nezávislé republiky.

Lotyšsko schválilo svou ústavu v únoru 1922.⁴⁹ Mezi válkami zaznamenalo rychlý hospodářský rozvoj avšak i pobaltské státy zasáhla silně hospodářská krize z roku 1929, ze které se dlouho vzpamatovaly. Velkým problémem lotyšské politiky bylo časté střídání vlád.⁵⁰ Nestabilita vlád přivedla některé lidi k myšlenkám na změnu politického systému. V této době mnoho evropských zemí procházelo krizí častého střídání vlád a nastolení autoritářských režimů, jako např. Maďarsko, Polsko, Německo atd. V květnu 1934 provedl Kārlis Ulmanis za pomoci vojsk státní převrat. Vyšlo mnoho nařízení a omezení. Zrušil politické strany, pozastavil činnost parlamentu, političtí odpůrci byli uvězněni.⁵¹ Ulmanis obhajoval státní převrat jako nutný kvůli záchraně Lotyšska před hospodářskými potížemi a hrozbou občanské války.⁵² Ulmanisův režim vydržel až do zahájení 2. světové války. Přestože byla zakázána činnost politických stran, hlavně levicové a jejich představitelé byli uvězněni, nedošlo k žádné popravě těchto vůdců.⁵³ Lotyšsko představovalo mezi válkami plošně největší a hospodářsky nejvyspělejší stát Pobaltí.⁵⁴

V předvečer druhé světové války 23. 8. 1939 došlo k podpisu paktu o neútočení mezi Německem a SSSR (Molotov-Ribbentropův pakt). Jeho tajným dodatkem bylo rozdělení sfér vlivu ve středovýchodní Evropě, přičemž Litva, Lotyšsko a Estonsko měly připadnout SSSR.⁵⁵ Skončilo tak období nezávislosti pobaltských států, které trvalo necelých 20 let. V pobaltských dějinách je tento moment vnímám velmi negativně, neboť začala dlouhá sovětská okupace s krátkým přerušením za 2. světové války.

---

⁴⁹ Tamtéž str. 179

⁵⁰ Tamtéž str. 186

⁵¹ Tamtéž str. 192 - 193

⁵² Tamtéž str. 195

⁵³ Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. str. 194

⁵⁴ Tamtéž str. 197

⁵⁵ Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999, str. 159

3.5. Období nacistické a sovětské okupace

Před vypuknutím druhé světové války vyhlásily pobaltské státy neutralitu, kterou se snažily vyhnout jakékoliv zámince pro obsazení jejich území hlavně ze strany Ruska.⁵⁶ Po vypuknutí války v září roku 1939 podepsaly pobaltské státy pod nátlakem Sovětského svazu tzv. Pakt o pomoci, v němž se zavázaly poskytnout strategická místa Rudé armádě.⁵⁷ Po podepsání smlouvy se Sovětský svaz zavázal, že nebude zasahovat do chodu pobaltských států, pokud nebude potřeba zajistit ochranu ruských hranic.⁵⁸ Z obavy před případnými potyčkami s ruskou stranou byli z Hitlerova rozhodnutí přesídlení Němci žijící v Pobaltí do Německa. Do konce roku 1939 z Lotyšska odešlo 50 tisíc Němců.⁵⁹

Po skončení Zimní války se Sovětský svaz rozhodl obsadit Pobaltí. V tom měly pomoci i místní komunistické strany. V červnu 1940 obvinil Sovětský svaz pobaltské republiky z únosu sovětských vojáků, tajných dohod a plánování agrese vůči SSSR a pod tímto obviněním je obsadil.⁶⁰ Nastolení nového pořádku a dosazení nových vlád bylo velmi rychlé. Byly vyhlášeny nové volby, ve kterých mohli kandidovat jen prověření lidé. Nově zvolení poslanci odhlasovali připojení svých zemí k SSSR a v srpnu 1940 se pobaltské státy staly sovětskými republikami.⁶¹ Po formální předání vládní moci novým vládám došlo v obsazených republikách k mnoha zatýkáním politických odpůrců, úředníků, vojáků a policistů. Většina z nich byla označena za nepřítel lidu a za kontrarevoluční a nepřátelské živly. Některým se podařilo utéct do zahraničí, ale většina zatčených byla deportována do SSSR.⁶²

V roce 1941 napadlo Německo Sovětský svaz. Ve stejném roce došlo k obsazení celého Pobaltí nacisty, kteří byli po sovětském obsazení vítáni jako osvoboditelé.⁶³

Tak jako v jiných obsazených zemích nacisty i v Pobaltí docházelo k likvidaci židovské populace.⁶⁴ Mnoho Židů (nejen pobaltských) nalezlo smrt v nově zakládaných koncentračních táborech. Na genocidě Židů se podílelo mnoho místních

---

⁵⁶ Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. Str. 214

⁵⁷ Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999, str. 159

⁵⁸ Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. Str. 216

⁵⁹ Tamtéž str. 216

⁶⁰ Tamtéž str. 217

⁶¹ Tamtéž str. 220

⁶² Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. str. 218 - 219, 222

⁶³ Tamtéž str. 227

⁶⁴ Tamtéž str. 231

organizací a kolaborantů.⁶⁵ V Lotyšsku také vznikly dvě jednotky, které měly podporovat nacisty v boji na východní frontě. Za tuto podporu je Lotyšsko často kritizováno jak ze strany ruské menšiny v Lotyšsku, tak i ze strany Ruska. Někteří lidé považují tyto vojáky za obránce lotyšské samostatnosti.

Po bitvě u Stalingradu, kde německá armáda utrpěla těžkou porážku, se vojenská situace během let 1943 - 1944 mění a SSSR postupně vytlačuje nacisty ze SSSR. Po tuhých bojích získává SSSR nazpět i všechny tři pobaltské státy. Nacistická okupace byla nahrazena sovětskou, protože Sovětský svaz nevrátil pobaltským státům nezávislost.⁶⁶ Ze tří malých zemí se tak znovu staly sovětské socialistické republiky. Některé části Lotyšska a Estonska byly přičleněny k Ruské SFSR a dodnes patří Rusku.⁶⁷ O tyto části vedlo v devadesátých letech Estonsko a Lotyšsko jednání s Ruskem, bohužel však tato jednání skončila nezdarem. Obyvatelé pobaltských republik se zkušeností ze sovětské okupace z roku 1940 zorganizovali protisovětský boj. Odpor se skládal z osamocených a na sobě nezávislých jednotek pobaltských partyzánů, kteří byli nazýváni „lesní bratři“. Střety mezi ruskými jednotkami a partyzány probíhal ještě 10 let po nastolení komunistického režimu. Poslední litevský partyzán byl dokonce zabit až v roce 1965.⁶⁸

Po přičlenění k SSSR a dosazení nové vlády začaly pobaltské ekonomiky napodobovat tu sovětskou. V letech 1947 - 49 byl zahájen proces kolektivizace zemědělství a další procesy industrializace, preferování těžkého průmyslu, centrálně plánovaná ekonomika, umělé kurzy vůči zahraničním měnám a zanedbávání stavu životního prostředí.⁶⁹ Z nedostatku odborných pracovních sil došlo do Pobaltí k silné migraci z ostatních republik SSSR. Tím se velmi změnilo etnické složení země. pobaltské státy se staly motorem sovětské ekonomiky. Tento stav vydržel po celou dobu sovětské okupace.⁷⁰

Mimo odborné specialisty byl do Pobaltí přestěhován velký počet ruských vojáků a jejich rodin. To mělo posílit stabilitu země a posílit proruské snahy na omezení pobaltského kulturního rozvoje. Tak, jako za první okupace, probíhaly i po válce mohutné deportace a bylo zatčeno mnoho rodin. Statisíce režimu

---

⁶⁵ Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999, str. 159

⁶⁶ Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. str. 234

⁶⁷ Tamtéž str. 237

⁶⁸ Tamtéž str. 242

⁶⁹ Tamtéž str. 238

⁷⁰ Tamtéž str. 238

nepohodlných osob byly deportovány na Sibiř, kde jich mnoho tragicky zahynulo. Deportace měly vliv na složení obyvatelstva. Na konci 80. let tvořili Rusové třetinu obyvatel Lotyšska.⁷¹

Velký příliv Rusů do Pobaltí měl za důsledek preferenci ruštiny jako oficiálního jazyka, což vedlo k potlačování domácích jazyků. Domácí obyvatelstvo bylo nuceno učit se rusky, zatímco přicházející Rusové se pobaltské jazyky učili velmi sporadicky.

Určité zlepšení situace nastalo v roce 1953 po smrti J. V. Stalina. Komunistické strany Litvy, Lotyšska a Estonska získaly větší vliv na dění jednotlivých svazových republikách. Hospodářství se částečně vymanilo z kontroly ze strany Moskvy. Někteří deportovaní obyvatelé se směli vrátit do svých domovů, byli však pod neustálým dohledem policie.⁷²

S nástupem L. I. Brežněva v 60. letech se Pobaltí opět dostalo pod plnou centrální kontrolu. Situace se začala měnit teprve v 80. letech, kdy se naplno rozběhl boj za jeho nezávislost.⁷³

3.6. Období za obnovení nezávislosti

V šedesátých a sedmdesátých letech se začínají objevovat první zárodky disentu. V sedmdesátých je jím zahraniční společnost upozorňována na porušování lidských práv v Pobaltí.⁷⁴ V roce 1972 spáchal na protest proti sovětské nadvládě a porušování lidských práv sebevraždu devatenáctiletý litevský student Romas Kalanta.⁷⁵ Přestože brežněvský režim přitvrdil, probíhala na konci 70. a během 80. let řada protestů (demonstrace, stávky atd.).⁷⁶ V této době velmi úzce spolupracoval pobaltský disent s ruským, který dodával nebo posílal tiskoviny do zahraničí.⁷⁷

S nástupem Michaila Gorbačova a zahájení perestrojky protesty zesílily. Začaly se připomínat smutné momenty pobaltské historie. Protesty a demonstrace sílily. V roce 1988 proběhla „*zpívající revoluce*“.⁷⁸ Gorbačov se snažil tomuto hnutí zabránit, a proto vyměnil bývalé vedení místních vlád za reformní komunisty. Tato

---

⁷¹ Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999, str. 160, Švec, Praha 1996 str. 241

⁷² Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. str. 244, 245, 250

⁷³ Tamtéž str. 251

⁷⁴ Tamtéž str. 252

⁷⁵ Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996 str. 253

⁷⁶ Tamtéž str. 253

⁷⁷ Tamtéž str. 253

⁷⁸ Tamtéž str. 257

snaha však vyšla naprázdno.⁷⁹ Hnutí za obnovení nezávislosti byl v plném proudu. Po celém Pobaltí vznikala celonárodní hnutí (tzv. lidové fronty), která koordinovala úsilí o co největší nezávislost na SSSR. V roce 1988 vzniklo Lotyšské reformní hnutí Tautas fronte a litevský Sąjūdis. Ty podporovaly získání co největší nezávislosti na SSSR. V létě roku 1989 proběhla největší protestní akce, obyvatelé Litvy, Lotyšska a Estonska si připomenuli 50. výročí podpisu Molotov-Ribbentropova paktu. Vytvořili řadu táhnoucí se po dlouhé silnici Tallinn – Riga - Vilnius a na několik minut se chytli za ruce.⁸⁰ Tyto protestní akce a tlak ze strany obyvatelstva donutily lidové fronty přehodnotit myšlenku částečné nezávislosti na SSSR na úplnou nezávislost.⁸¹

V červenci 1989 vyhlásil Nejvyšší sovět Lotyšské SSSR svrchovanost Lotyšska. V květnu roku 1990 získala Lidová fronta většinu a potvrdila nezávislost. Sovětský svaz sledoval aktivity národních hnutí v Pobaltí s velkou pozorností. Po neúspěšném jednání mezi pobaltskými republikami a SSSR a po rychlé změně politické situace v SSSR, došlo na začátku roku 1991 k obsazení důležitých budov v pobaltských státech jednotkami OMON. Při těchto střetech bylo zabito několik lidí. Byly nastrčeny nové vlády, které měly zamezit vyhlášení nezávislosti.⁸² Tato akce byla kritizována a skončila nezdarem. V březnovém referendu poté hlasovalo 74 procent obyvatel pro nezávislost Lotyšska.⁸³

Po neúspěšném moskevském pokusu o státní převrat, který se odehrál v srpnu 1991, se situace pro SSSR stala natolik neudržitelnou, že nezávislost Pobaltí byla konečně potvrzena. Do OSN byly pobaltské republiky přijaty 18. září 1991.⁸⁴

3.7. Období nezávislosti po roce 1991

Lotyšsko navazovalo svojí tradicí na republiku z roku 1920. Nová ústava navazovala na ústavu z roku 1922. Parlamentní volby, které se konaly v červnu 1993, přinesly vítězství pravostředových stran. Prezidentem se stal Guntis Ulmanis.⁸⁵

Pobaltské státy musely reagovat na novou ekonomickou situaci. Lotyšsko zavedlo v březnu 1993 národní měnu lotyšský lat. Všechny tři ekonomiky musely přejít od centrálně plánovaného hospodářství k tržnímu. Všechny tři ekonomiky

---

⁷⁹ Tamtéž str. 257

⁸⁰ Tamtéž str. 261

⁸¹ Tamtéž str. 261

⁸² Tamtéž str. 264 - 265

⁸³ Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999, str. 162

⁸⁴ Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. str. 270

⁸⁵ Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999, str. 164

procházely v počátcích ekonomickými potížemi. Zkrachovalo mnoho podniků, které byly závislé např. na ruských dodávkách materiálu.⁸⁶ I přes počáteční potíže, kdy došlo k poklesu životní úrovně, se podařilo ekonomiku pobaltských států nastartovat. Nejlepší ze všech si vedlo Estonsko.⁸⁷

Pobaltské republiky spojovaly svoji nezávislost s členství v západních strukturách, převážně pak v EU a NATO. Všechny tři státy se snažily, aby byly co nejdříve přijaty právě do těchto organizací. Koncem 90. let se pobaltské státy staly kandidáty pro vstup do Evropské unie. Jednání o přistoupení k EU byla zahájena v roce 1998 pro Estonsko a o rok později pro Lotyšsko a Litvu. Všechny tři státy se staly členy EU v roce 2004. Ve stejném roce byly pobaltské státy přijaty i do NATO.⁸⁸

---

⁸⁶ Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. str. 275

⁸⁷ Tamtéž str. 277

⁸⁸ Cerūzis, Raimonds, History of Latvia : "The route from the Vikings to the Greek", Riga : The Latvian Institute, 2001

4. Demografie Lotyšska.

Demografická situace (Údaje za rok 2002–2008, stav populace k 31. 12. každého roku)

Populace (v mil.)	2,331	2,317	2,303	2,29	2,294	2,276	2,271
Počet narozených	20 044	21 006	20 334	21 497	22 264	23 070	24 414
Počet zemřelých	32 498	32 437	32 024	32 777	33 098	32 940	31 366
Přirozený přírůstek ob.	-12 454	-11 431	-11 690	-11 280	-10 834	-9 870	-6 952
Imigrace	1 466	1 354	1 698	1 886	2 801	3 252	2 067
Emigrace	3 300	2 200	2 777	2 450	5 252	5 085	3 583
Čistá migrace	-1 834	-846	-1 079	-564	-2 451	-1 833	-1 516

Pramen: Statistický úřad, www.csb.gov.lv⁸⁹

Jedním z velkých problémů Lotyšska je kromě národnostního složení (Lotyši 58,2 %, Rusové s 29,2 %, Bělorusové 4,0 %, Ukrajinci 2,6 %, Poláci 2,5 %, Litevci 1,4 % a Židé s 0,4 %) ⁹⁰ demografický vývoj této země. Lotyšsko patří ze všech tří pobaltských států mezi země s největší úmrtností a s nejmenší porodností. Nicméně trendy z poslední doby poukazují na stoupající porodnost. Bude-li tento trend i nadále pokračovat, rapidní pokles počtu obyvatelstva by se tak mohl zpomalit. Tato skutečnost však nevede lotyšskou vládu k optimismu. Pokud totiž nedojde v populačním vývoji v dohledné době ke zcela zásadnímu zvratu, bude existence lotyšské národnosti ohrožena.

4.1. Populační vývoj ve 20. století

Níže uvedený text je přejat, citován a zpracován pro potřeby této práce z článku Tomáše Husáka o populačním vývoji Lotyšska, a dále z internetových stránek www.demografie.info⁹¹

Lotyšsko vždy zažívalo díky své poloze specifický populační vývoj. Již v dobách carského Ruska patřilo k nejvyspělejší oblasti a demografická revoluce zde proběhla dříve než v jiných částech říše. Demografické chování a trendy měly blíže západoevropským než východoevropským. K prvnímu poklesu úrovně plodnosti došlo již na konci 19. století a před první světovou válkou byla intenzita lotyšské plodnosti již pod hranicí potřebnou k zachování prosté obnovy populace. Od poloviny 20. let 20. století se úhrnná plodnost pohybovala pod hodnotou 2,1 téměř vždy (hranice úhrnné plodnosti 2,1 byla překročena v letech 1986 – 1988).

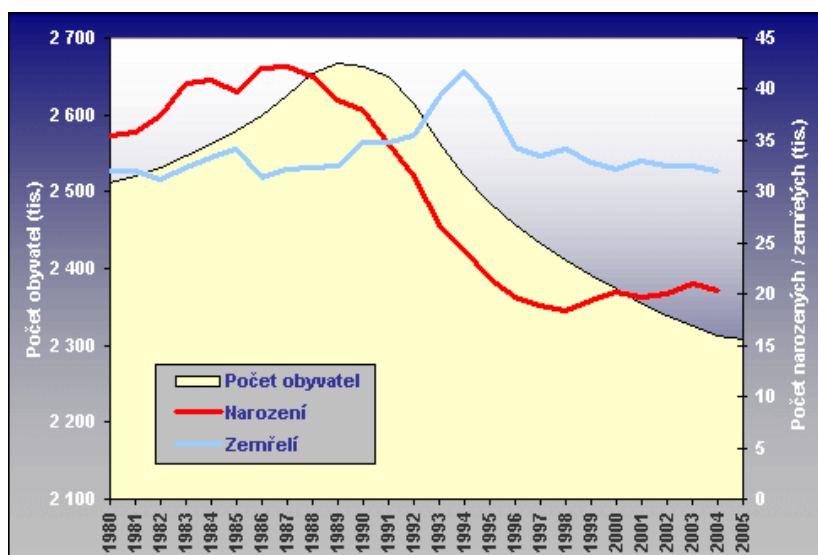
⁸⁹ Demografická situace [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné na WWW: www.csb.gov.lv

⁹⁰ Obyvatelé Lotyšska podle národnosti: [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z WWW. <http://www.mfa.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/narodnostni-mensiny/obyvatele/>

⁹¹ Tomáš Husák, Populační vývoj: Lotyšsko [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z WWW: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=387

Výrazným zvratem a zásahem do populační situace bylo obsazení Lotyšska Sovětským svazem a následná deportace, či vyhlazení téměř 1/10 obyvatelstva. Populační úbytek byl podporován i značným emigračním proudem do západoevropských zemí, který se týkal především lotyšské inteligence. Tento úbytek byl pak v následujících letech sovětské nadvlády nahrazen obrovským přílivem imigrantů z jiných částí Sovětského svazu, především z Ruska. Populační přírůstek byl z velké části způsoben právě přírůstkem migračním.

V roce 1991 získalo Lotyšsko zpět svou nezávislost a od té doby prodělává obrovské změny spojené s přechodem od centrálně plánovaného k tržnímu hospodářství. Tato transformace má nejen své politické, sociální a ekonomické, ale také demografické důsledky.

Charakteristiky populačního vývoje Lotyšska, 1980-2005⁹²

4.2. Sociálně ekonomická situace jako předpoklad demografického vývoje

Právě nově vzniklá politická, ale také ekonomická a sociální situace měla hlavní vliv na prudké změny, ke kterým v demografickém chování lotyšské populace došlo. Je ovšem sporné, které důvody byly pro tuto změnu nezákladnější. Vliv ekonomické situace byl nepochybně významný, vždyť úroveň hrubého domácího produktu (HDP) byla v roce 1995 o 26 % nižší než v roce 1980 a míra inflace dosahovala velmi vysokých hodnot. Prohloubily se také sociální problémy.

⁹² Tomáš Husák, Populační vývoj: Lotyšsko [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z WWW: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=387

Především vysoká zaměstnanost⁹³ za sovětské éry a její zákonitý pokles po vzniku Lotyšské republiky (míra nezaměstnanosti činila v dubnu roku 2004 asi 9 %), ale také bytový problém známý z ostatních transformujících se zemí, měly hluboký sociální dopad. Ovšem nejvýznamnější vliv měla pravděpodobně právě politická změna, která přinesla po dlouhou dobu nepoznanou svobodu a možnost výraznějšího uplatnění nejen v rodinném životě, ale v celé společnosti. Toto se týkalo především mladší populace a žen, tedy té části populace, která je pro demografickou reprodukci nejdůležitější. Důsledkem byl obrovský propad v intenzitě plodnosti. V Lotyšsku však v 90. letech došlo oproti České republice a jiným postkomunistickým zemím i ke zhoršení úmrtnostních poměrů.

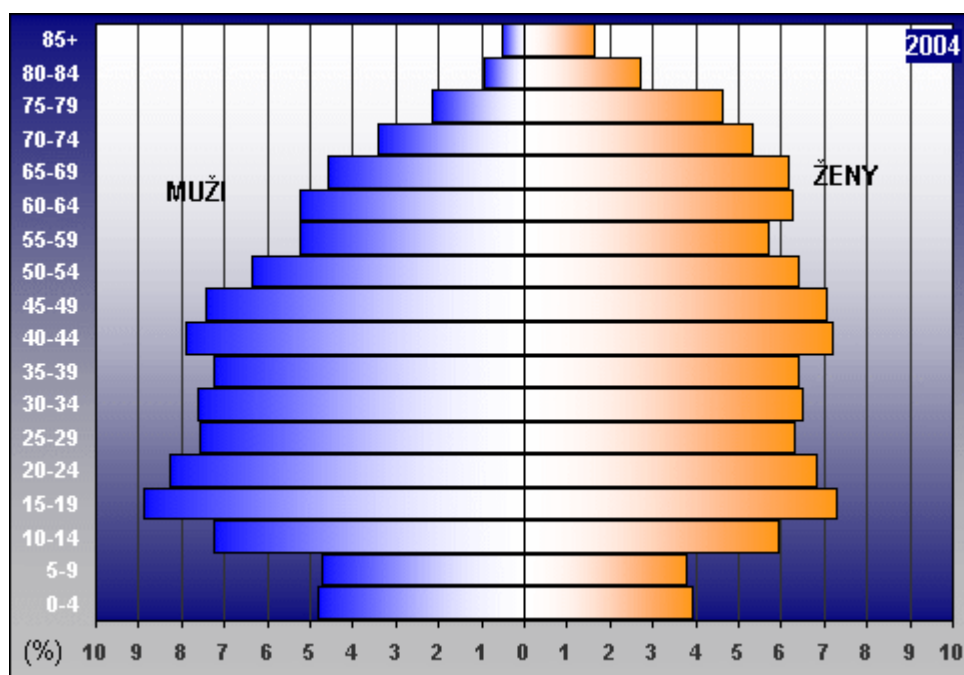
4.3. Struktura obyvatelstva podle pohlaví a věku

Poměr mužů a žen se v lotyšské populaci v průběhu 90. let příliš nemění. Stále je patrná převaha žen, na 100 mužů jich v roce 2005 připadalo téměř 119. Ve věkových skupinách do 34 let je vyšší zastoupení mužů (nejvyšší je při narození) a potom se poměr otáčí. Nejvyšší je převaha žen ve vysokém věku, to souvisí s mužskou nadúmrtostí, která je v Lotyšsku stejně jako v jiných zemích bývalého “východního bloku” velmi výrazná.

Věkové složení populace Lotyšska se v současné době mění. Vzrůstá podíl postreprodukční (26 %) a snižuje se podíl dětské složky (15 %). Dochází tedy k demografickému stárnutí. Podíl reprodukční složky na populaci je zatím poměrně vysoký.

---

⁹³ Každý občan SSSR musel mít práci. Nikdo nesměl být bez práce.

Graf 2: Věková struktura obyvatelstva, Lotyšsko, 2004⁹⁴

rok	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
0-14	21	21	21	21	18	17	16	16	15
15-64	67	67	67	66	67	68	68	68	69
65+	13	12	12	14	15	15	16	16	16
index stárí	62,9	55,3	55,2	65,8	85,2	90,5	96,1	102,2	108,4
index ek. zatížení	50,2	49,1	49,9	52,2	48,6	47,8	47,1	46,4	45,9

Tab. 2: Charakteristiky věkové struktury populace, Lotyšsko, 1980 - 2004⁹⁵

4.4. Porodnost a potratovost

Již od dvacátých let 20. století nebyla intenzita plodnosti lotyšské populace dostatečná, aby zabezpečila prostou obnovu generací. Pouze na konci 80. let, kdy byla přijata specifická propopulační opatření, dosáhla úhrnná plodnost hodnoty 2,1. O to byl také pokles, ke kterému v 90. letech došlo, prudší. V roce 1998 připadalo na

⁹⁴ Tomáš Husák, Populační vývoj: Lotyšsko [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z WWW: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=387

⁹⁵ Tomáš Husák, Populační vývoj: Lotyšsko [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z WWW: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=387

jednu ženu pouze 1,09 dítěte (v roce 2004 úhrnná plodnost mírně vzrostla, na 1,24). To byla jedna z nejnižších hodnot na světě. Podle výběrového šetření, které bylo provedeno v roce 1995, však byl průměrný počet dětí, které si žena přála mít 2,1 a ideální rodina měla mít 2,4 dětí. Stejně jako se zvýšil průměrný věk při sňatku, se během devadesátých let zvyšoval průměrný věk matky při narození dítěte (na 27,6 let v roce 2004 z cca 25,7 let na konci osmdesátých let). V roce 2004 se téměř polovina lotyšských dětí narodila mimo manželství (v roce 1990 tento poměr dosahoval 16,9 %).

rok	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
hmp	14,2	15,4	14,2	8,7	8,5	8,4	8,6	9,0	8,8
úp	1,90	2,09	2,02	1,25	1,24	1,21	1,23	1,29	1,24
% nar.h mimo manželství	12,5	14,4	16,9	29,9	40,3	42,1	43,1	44,2	45,3
Prům.věk matky při nar.dítěte	25,3	25,5	25,7	25,8	27,2	27,4	27,6	27,2	-
index potratovosti	-	-	103,0	120,1	85,1	79,6	73,4	69,1	67,4

Tab. 3: Charakteristiky porodnosti, plodnosti a potratovosti, Lotyšsko, 1980 – 2004⁹⁶

Lotyšsko se svou vysokou intenzitou potratovosti řadí mezi ostatní země bývalého Sovětského svazu, kde byl potrat často jediným “antikoncepčním prostředkem.” Přesto došlo k určitému snížení této úrovně. V roce 1990 připadalo na 100 živě narozených dětí 103 potratů, v roce 2004 již index potratovosti poklesl na 67,4.

4.5. Úmrtnost

Jak již bylo řečeno, došlo v 90. letech nejen ke zhoršení plodnostních poměrů, ale také poměrů úmrtnostních. Zatímco v roce 1988 byla ještě naděje dožití mužů při narození 66,3 let, do roku 1994 došlo k jejímu snížení až na 59,3 let. Ženy zaznamenaly ve stejném období pokles o něco nižší: ze 75,1 na 72,6 let. Takových hodnot dosahovaly lotyšské ženy již v 50. a lotyšští muži dokonce ve 40. letech. Na tento prudký pokles měla vliv nejen zhoršující se sociální a ekonomická situace na počátku devadesátých let, ale také nezdravý a rizikový životní styl, spojený se

⁹⁶ Tomáš Husák, Populační vývoj: Lotyšsko [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z WWW: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=387

zvýšeným užíváním návykových látek (cigaret, alkoholu a drog). Na celkovém propadu střední délky života se podílela především úmrtnost u pracujících lidí (více než 80 %). Z příčin úmrtí měly na pokles největší vliv nemoci oběhové soustavy (50%).

Ve druhé polovině 90. let pak došlo k opětovnému nárůstu střední délky života a v roce 2004 se již muži dožívali v průměru 66 let a ženy 76,3 let. Stále tak přetrvává velmi vysoká nadúmrtnost mužů. Také zastoupením příčin smrti se lotyšská populace významně liší od většiny evropských zemí. 53 % všech úmrtí bylo v Lotyšsku v roce 2004 způsobeno nemocemi oběhové soustavy, další v pořadí byla úmrtí na novotvary, která byla zastoupena 17,7 %. Také podíl vnějších příčin úmrtí byl v roce 2004 nadprůměrně vysoký (11,8 %).

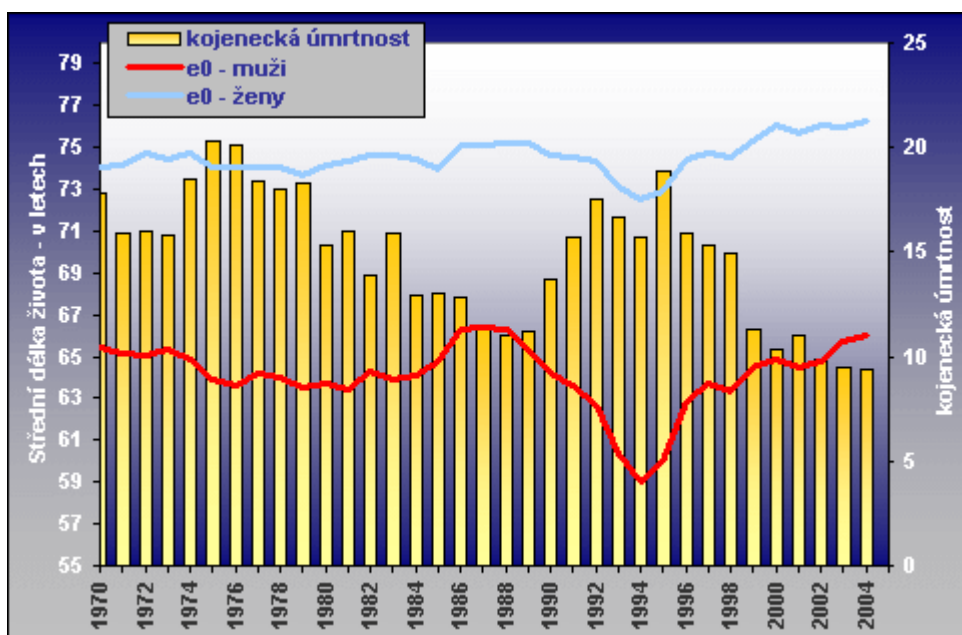
rok	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
hmú	12,8	13,3	13,1	15,7	13,6	14,0	13,9	14,0	13,9
e₀ - muži	63,8	64,8	64,2	60,0	64,9	64,5	64,8	65,7	66,0
e₀ - ženy	74,2	74,0	74,6	72,9	76,1	75,7	76,1	76,0	76,3
kú	15,3	13,0	13,7	18,9	10,4	11,0	9,9	9,4	9,4
SDR - muži*	1668,6	1669,5	1658,7	2059,9	1621,3	1640,5	1618,0	1570,4	1558,1
SDR - ženy*	911,5	956,8	886,6	977,8	800,3	818,4	797,1	812,2	784,7

Tab 4.: Charakteristiky úmrtnosti, Lotyšsko, 1980 - 2004⁹⁷

* standardizovaná úmrtnost (na 100 000 osob)

Lotyšská kojenecká úmrtnost byla v rámci Sovětského svazu vždy poměrně nízká a v roce 1989 dosahovala míra kojenecké úmrtnosti 11 ‰. Zde je však nutné říci, že se Sovětská definice lišila od té, kterou doporučila Světová zdravotnická organizace (WHO). V devadesátých letech došlo i u této charakteristiky ke zhoršení, vzrostla na 18,9 ‰ roce 1995. Na změně se podílelo jak zhoršení úrovně kojenecké úmrtnosti, tak i přijetí definice WHO. V druhé polovině 90. let pak míra kojenecké úmrtnosti opět klesla a to na hodnotu 9,4 ‰ v roce 2004.

⁹⁷ Tomáš Husák, Populační vývoj: Lotyšsko [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z WWW: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=387

Graf 3: Charakteristiky úmrtnosti, Lotyšsko, 1980 - 2004⁹⁸

4.6. Charakteristiky reprodukce

V důsledku prudkého propadu úrovně plodnosti a stagnace, či dokonce mírného zhoršování úmrtnostních poměrů došlo v devadesátých letech v Lotyšsku k výrazným změnám i v celkových charakteristikách reprodukce. Čistá míra reprodukce poklesla z hodnot blízkých 1 na konci 80. let na hodnotu 0,55 v roce 1999 (dokonce 0,52 v roce 1998). Výsledkem byl přirozený úbytek, ke kterému došlo již v roce 1991, a od té doby byl zaznamenáván pravidelně. K celkovému poklesu obyvatelstva ovšem docházelo, vinou migračního salda⁹⁹, již od roku 1989. Míra přirozeného úbytku byla nejvyšší v roce 1998, když činila 6,55 ‰. V tomto období patřila míra přirozeného a celkového úbytku k nejvyšším na světě.

⁹⁸ Tomáš Husák, Populační vývoj: Lotyšsko [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z WWW:

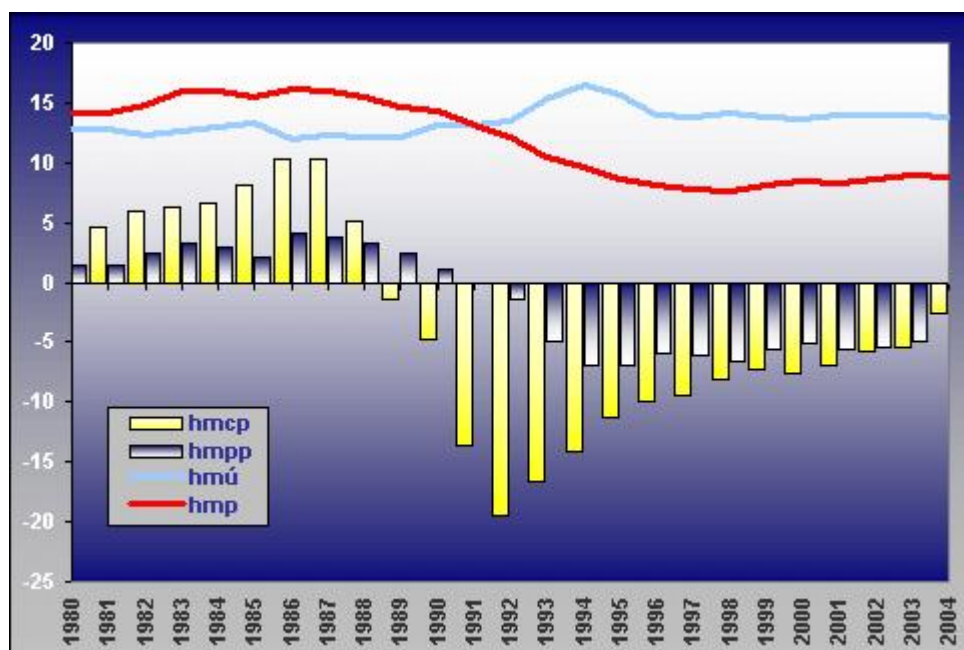
http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=387

⁹⁹ *Migrační saldo* (někdy "čistá migrace") - rozdíl mezi počtem přistěhovalých a vystěhovalých ve zkoumaném územním celku. Společně s přirozeným přírůstkem je základním údajem pro bilanci obyvatelstva. Převažuje-li počet přistěhovalých do územní jednotky nad počtem vystěhovalých, jde o pozitivní migrační saldo, tedy *migrační růst (zisk)*. Je-li naopak počet vystěhovalých vyšší než počet přistěhovalých, jde o *negativní migrační saldo* (čistá emigrace), tedy *migrační úbytek (ztrátu)*. Příručka demografické statistiky pro potřebu oblastních statistických orgánů. Český statistický úřad 2001 [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/cz/cisla/0/02/020100/stehovan.htm>

rok	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
hmpp	12,8	13,3	13,1	15,7	13,6	14,0	13,9	14,0	13,9
čistá míra reprodukce	0,90	0,99	0,95	0,59	0,59	-	0,59	0,61	-

Tab.5: Charakteristiky reprodukce, Lotyšsko, 1980- 2004¹⁰⁰

hmpp – hrubá míra přirozeného přírůstku (na 1000 obyvatel)

Graf 4: Charakteristiky reprodukce, Lotyšsko, 1980 – 2004 (na 1000 obyvatel)¹⁰¹

hmcp – hrubá míra celkového přírůstku

4.7. Demografické projekce

V roce 1999 provedl Ústav demografie na Lotyšské Univerzitě soubor populačních projekcí do roku 2025. Podle nich by měla lotyšská populace soustavně klesat na hodnoty mezi 2,28 miliony a 2,36 miliony v roce 2010 a na hodnoty mezi 2,02 a 2,21 miliony v roce 2025. Tato očekávání jsou založena na předpokladech, že přetrvává negativní úroveň v přirozené reprodukci populace. Úhrnná plodnost by se měla v roce 2010 pohybovat mezi 1,14 a 1,34 dítěte a v roce 2025 mezi 1,26 a 1,48

¹⁰⁰ Tomáš Husák, Populační vývoj: Lotyšsko [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z WWW: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=387

¹⁰¹ Tomáš Husák, Populační vývoj: Lotyšsko [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z WWW: http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=387

dítěte. Projekce dále počítá se zvýšením střední délky života na 66,3 let v roce 2010 a 69,5 let v roce 2025 u mužů a na 77,2 let resp. 78,6 u žen.

Obtížněji se odhaduje migrační chování populace. Podle střední varianty by mělo být v budoucnu migrační saldo mírně pozitivní. Projekce dále předpokládá stárnutí obyvatelstva, spojené se zmenšováním dětské a zvětšováním postproduktivní složky populace. Podle střední varianty by mělo docházet i ke změnám v etnickém složení populace a poměr všech národností by se měl snižovat na úkor národnosti lotyšské, která by měla podle předpokladů v roce 2025 dosáhnout 60 %.

5. Politická transformace

Politika pobaltských zemí je velmi sledována a to především ze strany Ruska, ale i strany EU a NATO, jehož členy jsou tyto země. Rusko hlavně sleduje vývoj svých menšin v Lotyšsku a Estonsku kde byly přijaty zákony o občanství, které Rusko dlouhodobě kritizovalo. Rusko využívá jakýchkoliv politických zaváhání (proces naturalizace neobčanů, školská reforma atd.) Lotyšska nebo Estonska ve svůj prospěch a zejména kvůli zvětšování vlivu v této oblasti. Důležitým faktorem, který ovlivňuje politickou transformaci pobaltských států, je ekonomická transformace. Ekonomická situace každé z pobaltských zemí hraje důležitou roli a ovlivňuje společenské dění. Pozitivní nebo negativní ekonomická situace a s tím spojená životní úroveň obyvatel často ovlivňuje politické směřování země skrze volby. V této kapitole srovnáme politický vývoj všech tří pobaltských států s podrobnějším zaměřením na Lotyšsko.

5.1. Politický vývoj Estonska a Litvy

5.1.1. Estonsko

V Estonsku byl politický vývoj ze všech tří zemí neklidnější. V roce 1992 přijala Estonská republika novou ústavu, která navazovala na ústavu z první estonské republiky. V téže roce se konaly i volby do parlamentu. Volit mohli všichni občané s estonským občanstvím. To vyloučilo z voleb část populace převážně ruské menšiny. Ve volbách zvítězily proreformní síly. Estonsko do poloviny devadesátých neprošlo žádnou výjimečnou vnitropolitickou turbulencí. Došlo k rychlému odsunu ruských jednotek z estonského území¹⁰². Větší politickou krizi zažilo Estonsko v roce 1993. Tuto krizi vyvolalo přijetí zákonů o regionálních volbách a registraci cizinců. Početná ruská menšina žijící v Estonsku vnímala tyto zákony jako diskriminující. Do krize zasáhlo i Rusko a OBSE, které se snažily situaci vyřešit každý jinou cestou. Rusko nátlakem a OBSE dohodami na obou stranách a zmírněním zákonů. Situaci se snažili vyřešit i estonští představitelé státu v čele s prezidentem. Přesto se situace neuklidnila.

Ruská menšina v čele se svými představiteli provedla několik radikálních kroků, které musel řešit i Nejvyšší soud. Přestože se situace trochu uklidnila, pořád je mezi estonskou populací a ruskou menšinou napětí. Jakékoliv nacionální akce obou

---

¹⁰² Ruské jednotky se z Estonska stáhly k 31. 8.1994

stran nenechají stranu druhou bez odezvy. Situaci vyostřuje i ruské vměšování do politiky Estonska, o které budu psát níže.

Kromě politické krize z roku 1993 měla na pozitivní politický vývoj vliv i dobře fungující transformace ekonomiky a příznivý vývoj ekonomiky. Z ekonomického hlediska bylo Estonsko ze všech tří zemí hodnoceno zahraničními organizacemi velmi pozitivně. Od druhé poloviny devadesátých let proběhlo v Estonsku několik menších vnitropolitických krizí, které však byly záhy vždy vyřešeny. V důsledku politický krizí a voleb do parlamentu 1998 vzniklo opatření, které reguluje počet stran v parlamentu. Toto opatření mělo zajistit stabilnější vlády se silným mandátem a snadnější dohody na vytvoření vlád. O co klidnější byl vnitropolitický vývoj, o to zahraniční politika po vzniku nového státu musela řešit nejedno důležité téma, které často zasahovalo i do vnitropolitického vývoje.

Třaskavými tématy, která štěpí estonskou společnost, jsou otázky menšin, převážně té ruské, a vyrovnání se s historickým dědictvím (odsun ruských jednotek z Estonska a územní nároky z let 1920 Estonska vůči Rusku). Po obnovení nezávislosti zůstala v Estonsku početná ruská menšina, která se podílela na více než 30% estonské populace. Tuto situaci se rozhodlo Estonsko řešit podobně jako jeho soused Lotyšsko - přijetím zákona o občanství. Zákon okamžitě ostře kritizovalo Rusko, které zákon považovalo za diskriminační. Estonsko přijalo tento zákon i z obavy, že ruská menšina bude pod silným vlivem Ruska a bude se snažit vrátit situaci před rok 1989.

Jak jsem uvedl výše, výraznější krizi zažilo Estonsko v roce 1993 přijetím zákonů o regionálních volbách a registraci cizinců. Tato krize měla ukázat, jak se Rusko vyrovnalo s novou politickou situací a jak se bude chovat ke svým bývalým zemím v nové roli nezávislých států. Jeho reakce na sebe nenechala na dlouho čekat. Rusko odsoudilo nové zákony a provedlo několik zstrašujících akcí. Situace byla o to komplikovanější, že v Estonsku stále byly přítomny ruské jednotky z dob sovětské nadvlády. Estonsko se snažilo o co nejrychlejší odsun těchto jednotek z Estonského území, ale Rusko se tento krok snažilo co nejvíce oddálit s poukazem na nevyřešenou otázku ruské menšiny v Estonsku. Dalším důvodem je i strategická poloha pobaltských států. V pobaltských státech mělo Rusko vybudováno mnoho strategických stanovišť (ponorkové přístavy, radary atd.), kterých se nechtělo vzdát. Přesto se podařilo Estonsku dohodnout s Ruskem na odsunu jednotek, ke kterému došlo v roce 1994. Vztahy mezi Estonskem a Ruskem komplikovaly také nevyřešené

územní nároky z roku 1920. Jde zhruba o 2000 km, které patřily předválečnému Estonsku, a Sovětský svaz je v roce 1940 přičlenil k SSSR.¹⁰³

Územní spory se řeší dlouhodobě a ze strany Ruska jde stále o odmítavé stanovisko. Vytvořením estonsko-ruské komise pro vyřešení hraniční otázky se jednání posunula dál. Rusko s velkou pozorností sledovalo snahy Estonska začlenit se do západních struktur a to především do EU a NATO. Všechny tři státy byly svědky politického postoje Ruska vůči svým novým sousedům. Představitelé všech tří států si uvědomovali, že jedinou jistou cestou, jak udržet svou nezávislost a nedostat se do jakéhokoliv područí Ruska, byla integrace do západních struktur. Příznivý politický a ekonomický vývoj Estonska tuto zemi předurčoval k rychlému začlenění. Jedinou překážkou byla již zmiňovaná nevyřešená menšinová otázka. Kontrolní mise OBSE vydala zprávu o stavu menšin v Estonsku, v níž chválí její řešení. Na základě zprávy OBSE přizvala EU Estonsko ke společným jednáním o členství. První zmiňovaná organizace pro Rusko nepředstavovala větší hrozbu, ač by se tím rozplynuly snahy některých ruských politiků začlenit pobaltské státy alespoň do SNS.¹⁰⁴ Rusko si uvědomilo hospodářské výhody v členství pobaltských států v EU. Negativní pohled mělo Rusko na členství Estonska v NATO. Estonsko ani zbylé dva státy nemají početné armády a v případě napadení početnější armádou by se dlouho nemohly bránit. Jako jedna z možností obranné politiky bylo tedy členství v NATO. Rusko, které považuje tuto organizaci za dlouhodobého nepřítel, se snažilo zamezit všem třem státům v členství této organizaci. Vydalo několik ostrých nót, poukázalo na nevyřešenou menšinovou politiku a pohrozilo odvetnými akcemi. Tyto reakce vyvolaly zdrženlivější postoj k členství těchto tří států. Nejistá politická situace v Rusku a hrozba konfliktu na evropské půdě, to byly silné argumenty pro opatrnější postoj k jejich členství v NATO. Jak Estonsko, tak i zbylé dva státy to braly jako snahu Ruska o znovuzískání vlivu v této oblasti, což opět zhoršilo vztahy mezi oběma zeměmi.

Nicméně přes veškeré snahy ze strany Ruska se Estonsko, Lotyšsko a Litva stávají v roce 2004 členy EU a NATO. Současný politický vývoj v Estonsku je ovlivněn ekonomickou krizí, která zemi zasáhla v roce 2009. Všechny tři státy byly

---

¹⁰³ Václav Kotyk, *Malé státy v zahraničněpolitické koncepci Ruska, Malé země, velcí sousedé*, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str. 168

¹⁰⁴ SNS – společenství nezávislých států, které vzniklo po rozpadu SSSR a je jakýmsi volným sdružením států bývalého Sovětského svazu v čele s Ruskem. V tomto společenství nejsou pobaltské státy.

touto krizí silně zasaženy a voliči to nejbližších volbách dali najevo. Estonsko se na rozdíl od zbylých dvou států potýká s ekonomickou krizí líp, což je důsledek vítězství proreformních sil v devadesátých letech a s tím spojená reforma ekonomiky. Přesto je ekonomická situace komplikovaná a řešení je na delší dobu. Tématem postavení ruské menšiny v Estonsku se dále podrobněji zabývám v kapitole Nabývání občanství - naturalizační proces.

5.1.2. Litva

Politický vývoj Litvy probíhal jinak než v Estonsku. Litva byla první zemí, která vyřešila své vztahy s Ruskem. A to především v otázce menšin a územních nároků. Ruská menšina nepředstavovala v Litvě tak velkou menšinu jako v Estonsku a Lotyšsku. Její celkové zastoupení v populaci (zhruba 4 mil.) bylo 7%. Litevská vláda také udělila občanství všem občanům žijícím na svém území bez rozdílu. Tím byl problém ruské menšiny v litevsko-ruských vztazích vyřešen. Větší problém představovala přítomnost ruských jednotek na území Litvy a sousedství Kalinigradskou oblastí. Ke stažení ruských jednotek došlo v roce 1993. Problém byl též s tranzitní přepravou do Kalinigradské oblasti, která je od Ruska oddělena právě Litvou. Rusko trvalo na zachování přepravy. Litva i na základě nedávných událostí při obnovení nezávislosti nechtěla zachovat dohodu o přepravě. Po jednáních s ruskou stranou však k dohodě došlo. Litva má také na rozdíl od zbylých dvou států vyřešenou otázku územních nároku vůči Rusku. Litva nemá na ruské straně žádné územní nároky. Během sovětské éry získala oblasti kolem Vilnius. Nejsou vyřešeny územní nároky pouze okolo Kalinigradské oblasti, přesto byla mezi Ruskem a Litvou podepsána dohoda o vyřešení hraniční otázky. Dalším úspěchem v zahraniční politice Litvy bylo navázání spolupráce s Polskem.

Opačný vývoj probíhal na vnitropolitické scéně. Litva po obnovení nezávislosti zažívala nepříznivý vývoj v ekonomice a zhoršení životní úrovně obyvatel.

První volby vyhráli bývalí komunisté, od kterých si lidé slibovali zajištění životní úrovně nebo zmírnění dopadů ekonomické krize na společnost. Ekonomická situace se v Litvě stále nevyvíjela dobře, a tak v druhé polovině devadesátých let zvítězila ve volbách pravice. I přesto se situace v ekonomice nezlepšovala tak rychle, jak by si všichni přáli. Přesto se podařilo její stav zlepšit i díky reformám nové vlády. Tak jako Estonsko, Lotyšsko i Litvu zasáhla ekonomická krize velmi silně. Nová vláda, která nastoupila v roce 2008, musela okamžitě tuto velmi nepříznivou situaci řešit. To se

následně projevilo na náladě voličů, kteří v prvním kole voleb 2012 zvolili stranu, v jejímž čele stojí Litevec s ruskými kořeny přesto, že jsou ve všech třech zemích na ruskou otázku velmi citliví. Tento paradox je důsledkem malého zájmu jít volit, ekonomické krize a zhoršení životní úrovně. Etnická otázka jde stranou a stále více voličů zajímá, kdo nejlépe vyřeší nepříznivou ekonomickou situaci a zlepší životní úroveň. Zbylé dva státy velmi pozorně sledují další politický vývoj Litvy i kvůli společným projektům, jako je obrana vzdušného prostoru, ekonomická spolupráce, tak i společný postoj ke vztahu s Ruskem.

5.2. Lotyšsko

5.2.1. Vnitropolitická situace Lotyšska

V září 1991 získávají pobaltské státy nezávislost. Všechny tři přijímají novou ústavu. Základem ústavního systému Lotyšska je obnovená ústava z 15. února 1922 (novelizovaná v r. 1998), podle níž je Lotyšsko nezávislou demokratickou parlamentní republikou s jednokomorovým parlamentem (Saeima)¹⁰⁵, který se skládá ze 100 poslanců volených ve všeobecných, rovných, přímých a tajných volbách poměrným systémem, volených všemi občany staršími 18 let. Volební období bylo tříleté¹⁰⁶, od roku 1997 je čtyřleté.¹⁰⁷ Volební právo je odepřeno lidem ve výkonu trestu nebo lidem, kteří jsou zbaveni právní způsobilosti. Volebního práva jsou taky zbaveni lidé, kteří po 13. lednu 1991 působili v organizacích, které byly nepřátelské vůči zemi. Zde se hlavně jedná o Komunistickou stranu Lotyšska a dále o organizace, které se snažily zamezit odtržení Lotyšska od SSSR. V roce 2002 byla zrušena podmínka, aby kandidát plyně ovládal lotyštinu. Volební zákon nevyhrazuje žádná zvláštní křesla pro příslušníky menšin podle jazyka, pohlaví atd. První volby do parlamentu se konaly až v roce 1993 a vyhrála je pravice. Lotyšský politický vývoj byl v devadesátých letech "jako na houpačce".

Vnitřní politická kultura Lotyšska byla a je zatížena sovětským obdobím. Většina lidí toto období vnímá velmi negativně a levicovou politiku si spojují s minulým obdobím a ruskými ambicemi. Proto je v levicových stranách větší

---

¹⁰⁵ Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999, str. 166

¹⁰⁶ Political system, [online]. 2010[cit. 2010-04-10] Dostupné na WWW: <http://www.country-studies.com/latvia/political-system.html>

¹⁰⁷ Lada Šušlíková (ed.), Michal Švec: Vládní modely a koaliční chování ve vybraných systémech, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy 2009, str. 201

zastoupení Rusů a lidí spojených s minulým režimem větší než u pravice. To se také často projevuje ve volbách do parlamentu. Vnitřní i zahraniční politika Lotyšska je velmi komplikovaná. Lotyšskou politiku provázejí tři problémy: politická nestabilita vlád (rezignace vlád jsou jedny z nejčastějších v Evropě), ekonomická situace země (reformy, ekonomická krize atd.) a menšinová politika (vysoký podíl neobčanů a získávání občanství).

Lotyšská republika navázala na tradici republiky z roku 1922, přijala ústavu z toho roku a inspirovala se v dalších věcech této republiky. Především tedy v politické nestabilitě vlád. Díky nestabilitě vlád první lotyšské republiky se za pomoci státního převratu ve třicátých letech 20. století vlády ujal Kārlis Ulmanis. I dnešní lotyšská politická scéna je velmi podobná té prvorepublikové. Hlavní příčinou je nevyzrálá politická kultura, nestálost jednotlivých poslanců a politiků, tvorba nových stran těsně před volbami a tím nepřehledná politická situace, a v neposlední řadě politické aféry. Tato politická nevyzrálost má ten důsledek, že občan-volič se nemůže ztotožnit s určitou politickou stranou. Je zmaten stále nově a nově vznikajícími stranami a přestává se v nich orientovat. Nově vznikající politické strany také působí na občany tak, aby dali hlas jim, protože tím tak potrestají předchozí vlády za jejich neschopnost. Tento stav rychle vznikajících a zanikajících stran nedává žádné vládě stabilitu. Nedají se tvořit dlouhodobé vize v některých oblastech, a pokud chce některá vláda něco důležitého prosadit, není si nikdy jista, jestli v zápětí neskončí díky rozpadu nebo přeběhnutí některých poslanců. Politická nestabilita tak působí na občana negativně a demoralizuje ho, aby chodil k volbám. Tato nestabilita politických stran je mj. způsobená tím, že mnoho jich hledalo svoji identitu. Jasně vymezení vedlo k tomu, že někteří poslanci, kteří byli zvoleni za stranu, za niž se dostali do parlamentu, se s ní plně neztotožnili. Tato slabá identifikace vedla k přeběhlictví nebo vzniku politických frakcí uvnitř strany, což často vedlo k pádu vlády.

Dalšími polarizačními tématy vnitropolitické kultury Lotyšska je menšinová a ekonomická otázka. Zatímco pravicové strany byly pro reformy a transformaci ekonomiky, levicové strany byly pro zachování sociálních výhod z dob minulých. Pravicové strany také prosazovaly a stály za politikou udělování občanství pro ruské občany, zatímco levice prosazovala variantu nulové tolerance pro všechny obyvatele Lotyšska a to i proto, že je v levicových stranách větší zastoupení Rusů. S postupem času začíná menšinová otázka ztrácet oproti ekonomické na důležitosti. Je to proto, že Lotyšsko v roce 2005 ratifikovalo Rámcové úmluvy o státním občanství a také i

díky nástupu ekonomické krize ve světě. Lotyšsko bylo touto krizí silně zasaženo, což mělo za následek jak vyšší nezaměstnanost tak i nalezení společného tématu pro celou společnost bez rozdílu v národnosti. Dnes je tak možné vidět na demonstracích Lotyše s Rusy, jak spolu demonstrují za společnou věc.

V parlamentních volbách dne 7. října 2006¹⁰⁸ se o místa v Saeimē ucházelo 19 politických stran a sdružení, z nichž 7 překonalo potřebnou pětiprocentní hranici. Nejvíce hlasů (19,3 %) získala Lidová strana (LS, Tautas Partija) tehdejšího premiéra Aigvarse Kalvītise, která má v Saeimē 23 mandátů. Je to strana pravicově konzervativní, která klade důraz na pragmatičnost.

K programovým prioritám patřila podpora podnikání, rozvoj informační společnosti, aktivní členství v EU a NATO, ale také zlepšení sociálních podmínek obyvatelstva.

Svaz rolníků a zelených (SRZ, Zālo un Zemnieku Savienība) získal 16,6 % hlasů, což znamená 18 poslaneckých křesel. Svaz je rovněž pravicově orientovaná strana, která ve svém programu usiluje zejména o zlepšení sociálního systému a o všestranný rozvoj venkova, podporuje lotyštinu jako jediný státní jazyk, bojuje proti byrokracii, chce zlepšit podnikatelské prostředí, posílit váhu ekologických kritérií v hospodářské politice vlády.¹⁰⁹

Třetí nejsilnější politickou stranou se stal Nový čas (NČ, Jaunais laiks). Programově je také na pravé straně politického spektra a jeho cílem byl boj proti korupci a šedé ekonomice, integrace společnosti, úspěšné působení Lotyšska v euroatlantických strukturách. Ve volbách získal 16,2 % hlasů, tj. také 18 mandátů.

Centrum souladu (CS, Saskaņas centrs) bylo ve volbách v roce 2006 relativně novým sdružením několika levicově orientovaných subjektů spojených zájmem na integraci společnosti a v parlamentu získalo 17 mandátů.

Dalším pravicově orientovaným parlamentním subjektem je sdružení Lotyšské první strany a Lotyšské cesty (LPS/LC, Latvijas Pirma Partija/Latvijas Cels), které získalo 10 mandátů.

Osm mandátů získalo sdružení Za vlast a svobodu/Lotyšské hnutí národní nezávislosti (TB/LNNK, Tēvzemei un Brīvībai/LNNK) – nacionalisticky a

---

¹⁰⁸ Lotyšsko: Vnitropolitická charakteristika, [online]. 2009 [cit. 2010-04-10]. Dostupné na WWW: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/lotysko-vnitropoliticka-charakteristika-17784.html>

¹⁰⁹ Tamtéž

protikomunisticky zaměřené, prosazuje udržení lotyšského jazyka a lotyšské národní identity, snaží se brzdit proces naturalizace neobčanů.

Nejmenší parlamentní stranou bylo sdružení „Za lidská práva ve sjednoceném Lotyšsku (ZaPČEL, Par cilvēka tiesībām vienota Latvija) se šesti mandáty, které je ideově blízké Centru souladu: prosazuje především zájmy ruskojazyčné menšiny a má levicovou orientaci.¹¹⁰

Problémem vnitřní politiky Lotyšska, od kterého se do jisté míry odvíjí i směřování politických stran, je vztah k Rusku a ruskojazyčné menšině. Etničtí Rusové (28,0 % veškerého obyvatelstva, ve velkých městech i více než 50 %) jsou stále některými politiky považováni za bývalé okupanty. Zhruba 296 619 etnických Rusů má statut „neobčana“¹¹¹, tj. osob s omezeným přístupem k zaměstnání ve státní správě, kteří nemají volební právo a vztahuje se na ně řada dalších omezení. Lotyšské občanství mohou získat cestou naturalizace, tj. složením jazykových zkoušek, prokázáním znalosti lotyšských dějin a státní hymny.

Na vnitropolitické scéně za práva neobčanů bojuje zejména Centrum souladu a sdružení „Za lidská práva ve sjednoceném Lotyšsku“. Zachovat status quo, tj. de facto nepřipustit posílení ruského vlivu na život a řízení společnosti patří mezi hlavní programové cíle sdružení Za vlast a svobodu/LNNK a do určité míry i Nového času a Svazu rolníků a zelených. Lidová strana a sdružení Lotyšská první strana/Lotyšská cesta k problému přistupují pragmaticky a snaží se o jeho postupné utlumování.

Na omezování práv neobčanů soustavně poukazuje Parlamentní výbor Rady Evropy a další instituce zabývající se ochranou lidských práv.

Samozřejmě i Rusko využívá každé příležitosti k otevření této otázky s cílem dosáhnout stejných práv pro všechny občany. Dvacátého února 2009 podala lotyšská vláda demisi. Důvodem rozpadu koaliční vlády složené ze členů čtyř stran je hluboká hospodářská krize, kterou země prochází.¹¹²

Obyvatele Lotyšska stále více rozhořčuje stoupající nezaměstnanost a nepopulární reformy. Lidé obviňovali vládu z ekonomických problémů, do kterých se

---

¹¹⁰ Lotyšsko: Vnitropolitická charakteristika, [online]. 2009 [cit. 2010-04-10]. Dostupné na WWW:

<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/lotyssko-vnitropoliticka-charakteristika-17784.html>

¹¹¹ Resident population of Latvia by citizenship at the beginning of the year, [online]. 2012

[cit. 2012-09-23]. Dostupné na WWW: www.csb.gov.lv, <http://data.csb.gov.lv/Dialog/Saveshow.asp>

¹¹² Lotyšská vláda padla kvůli hospodářské krizi, [online]. 2009 ČTK [cit. 2011-10-8]. Dostupné na WWW: http://zpravy.idnes.cz/lotysska-vlada-padla-kvuli-hospodarske-krizi6/zahranicni.asp?c=A090220_161249_zahranicni_zra

země dostala.¹¹³ V roce 2010 se konaly volby do parlamentu, které vyhrál Blok – Jednota, který se skládal ze stran Nový čas, Společnost pro jinou politiku a Občanský svaz v čele V. Dombrovskisem. Vítěz voleb Dombrovskis prohlásil, že nejdůležitější pro Lotyšsko bude pokračování tehdejší koalice. *"Prvořadým koaličním modelem je stávající koalice," prohlásil Dombrovskis.*¹¹⁴ Tehdejší koalici tvořil jeho blok Jednota, sdružení Zelených a Rolníků (SRZ) a konzervativní blok Za vlast a svobodu/Lotyšská národní konzervativní strana (TB/LNNK).¹¹⁵ Nová vláda však dlouho nevydržela a už v roce 2011 se konaly nové volby, které překvapivě vyhrála levicová proruská strana Centrum souladu, což bylo pro mnohé pozorovatele překvapení, protože v Lotyšsku panuje silná protiruská nálada. Přestože volby v roce 2011 vyhrála strana Centrum souladu, sestavením vlády byla pověřena předchozí vláda v čele s bývalým premiérem Dombrovskisem.¹¹⁶ Novým uskupení na lotyšské politické scéně byla strana Reforma bývalého prezidenta Valdisa Zatlerse, která v parlamentních volbách skončila druhá.¹¹⁷

18. února 2012 proběhlo v Lotyšsku hlasování o tom, jestli se má ruština stát druhým oficiálním jazykem země. Referendum dopadlo tak, že cca 74,8 procenta voličů odmítlo, aby se ruština stala druhým oficiálním jazykem Lotyšské republiky.¹¹⁸

Reakce ze strany Ruska přišla okamžitě. Rusko odmítá toto referendum jako směrodatné. Upozorňuje, že 319.000 osob bez státní příslušnosti tzv. neobčané neměli právo v referendu hlasovat.¹¹⁹ Otázka postavení ruské menšiny je pro oba státy velmi důležitý bodem v jejich politice. Rusko se snaží skrze svou menšinu ovlivňovat vnitřní, ale i zahraniční politiku Lotyšska. To, jak je pro vnitřní politiku Lotyšska důležitá otázka ruské menšiny, bylo vidět den před hlasováním, kdy vystoupili všichni důležití lotyšští politici i prezident a vyzvali své občany, aby hlasovali proti přijetí ruštiny za druhý oficiální jazyk Lotyšska. Podle mapky můžeme

---

¹¹³ Lotyšsko a Litva se bouří, důvodem ekonomické potíže, Martin Dorazín, Miroslav Panuška [online]. 2009 [cit. 2012-02-19]. Dostupné na WWW: http://zpravy.rozhlas.cz/zpravy/zahranici/_zprava/536833

¹¹⁴ Volby v Lotyšsku: Koalice premiéra Dombrovskise zvítězila, [online]. 2010 [cit. 2012-02-19]. Dostupné na WWW: <http://zpravy.ihned.cz/svet-evropa/c1-46770500-volby-v-lotyssku-koalice-premiera-dombrovskise-zvitezila>

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ Přes volební vítězství levice má v Lotyšsku vládnout dál pravice, [online]. 2011 ČTK [cit. 2012-02-19]. Dostupné na WWW: <http://www.mfa.gov.lv/cz/prague/aktualn-inf/ohlas-lotysska-v-ceskem-tisku/2011/09-18/>

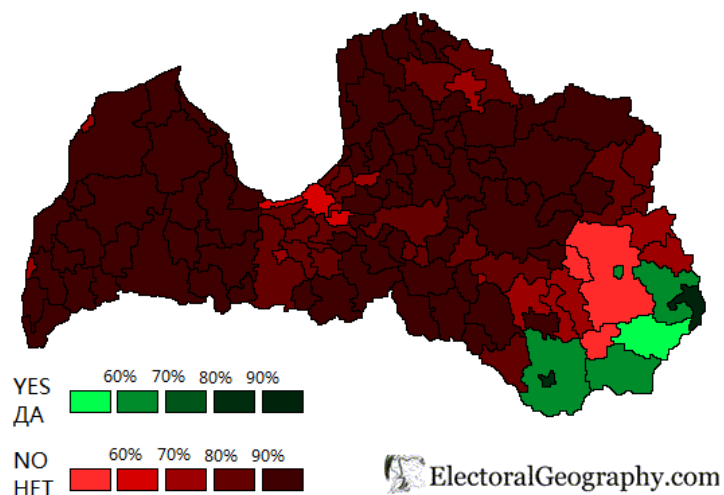
¹¹⁷ Lotyšsko: Vnitropolitická charakteristika, [online]. 2012 [cit. 2012-09-23]. Dostupné na WWW: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/lotyssko-vnitropoliticka-charakteristika-17784.html>

¹¹⁸ Lotyšské "ne" ruštině podle Moskvy neodráží realitu, [online]. 2012 ČTK [cit. 2012-02-19]. Dostupné na WWW: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/lotysske-ne-rustine-podlemoskvy-neodrazi-realitu/757266>

¹¹⁹ Tamtéž

vidět, že pro přijetí ruštiny hlasovali převážně oblasti okolo měst Daugavpils a Rzekne, kde žijí velké ruské enklávy.

Референдум по статусу русского языка в Латвии, 2012
Latvian Russian Language Referendum, 2012

Obr. 1 Referendum za přijetí ruštiny Lotyšsku¹²⁰

¹²⁰ Latvia. Russian Language Status Referendum 2012, [online]. 2012 [cit. 2012-05-3]. Dostupné na WWW: <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/l/latvia/latvia-russian-language-status-referendum-2012.html#references>

Regiony	Lidová strana	Svaz zelených a rolníků	New Era	Centrum Harmony	Lotyšsko První strana	Vlast a svobodu	Pro lidská práva
CELKEM	19,49	16,69	16,38	14,42	8,59	6,95	6,02
Aizkraukle	27,6	21,37	17,67	3,66	7,05	7,17	3,53
Aluksne	28,94	21,98	18,91	3,14	6,46	5,91	1,82
Balvi	22,71	21,72	9,33	8,43	10,06	14,69	3,36
Bauska	25,56	26,1	18,37	3,09	6,37	7,97	2,12
Cesis	29,94	21,7	20,96	2,3	6,14	7,08	1,49
Daugavpils	9,09	13,93	6,76	15,19	25,38	3,1	6,63
Daugavpils City	4,19	2,39	2,28	33,27	25,73	1,22	12,72
Dobele	24,91	29,93	16,35	2,4	6,86	6,41	2,11
Gulbene	29,74	25,44	14,38	2,99	7,95	6,73	2,32
Jekabpils	21,85	18,89	17,02	9,88	10,93	6,06	4,67
Jelgava	21,4	25,32	17,95	4,22	8,18	5,76	3,86
Jelgava City	18,03	17,81	15,9	9,48	8,41	7,14	9,32
Jurmala City	15,45	11,78	18,19	16,67	7,46	8,89	9,69
Kraslava	10,93	19,81	7,74	27,4	9,43	2,71	9,58
Kuldiga	32,75	26,61	16,81	0,93	5,97	6,27	0,47
Liepaja	28,16	27,82	16,87	0,8	7,7	6,42	0,53
Liepaja City	29,36	11,93	15	14,06	8,62	6,75	5,02
Limbaži	27	22,69	22,49	1,98	7,12	7,37	0,97
Ludza	22,99	14,88	6,32	22,14	8,31	3,37	12,07
Madona	28,93	19,79	24,32	2,29	4,79	6,79	1,49
Ogre	19,68	17,96	23,08	6,04	8,6	8,18	2,9
Preili	31,39	14,21	13,57	12,66	5,84	4,35	5,94
Rezekne	14,31	20,99	6,71	35,44	5,41	3,69	4,46
Rezekne City	11,11	9,45	5,16	52,8	7,08	3,91	4,11
Riga	19,96	14,2	21,31	10,14	8,65	8,85	4,75
Riga City	13,11	9,43	17,11	23,57	8,13	7,87	9,92
Saldus	30,15	25,9	17,45	1,6	5,83	5,32	0,76
Talsi	25,89	30,28	16,64	1,95	6,71	6,42	0,54
Tukums	22,31	31,06	18,77	2,13	7,47	7,05	1,17
Valka	33,57	20,5	18,18	3,06	5,97	6,5	1,88
Valmiera	31,91	19,19	19,04	2,55	6,17	8,5	1,9
Ventspils	14,95	47,94	15,14	0,82	4,48	5,91	1,03
Ventspils City	8,83	43,22	11,54	10,38	5,33	5,51	7,39

Tabulka č 6.: Legislativní volby 2006¹²¹

5.2.2. Zahraniční politika Lotyšska

Dobré vztahy s okolními státy a především s nejmocnějším a nejnepředvídatelnějším sousedem tohoto regionu Ruskem byly a jsou prioritním bodem zahraniční politiky Lotyšska.¹²² Pobaltské státy vždy měly strach z Ruska, tento strach mají i nyní. Dobré vztahy s tímto sousedem jsou důležité i pro lotyšskou

¹²¹ Alex Kireev, Latvia - Legislative election 2006, [online]. 2006 [cit. 2012-05-3]. Dostupné na WWW: <http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/l/latvia/latvia-legislative-election-2006.html>

¹²² Raita Karnite, Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str. 195

nezávislost. Země ji v historii získala dvakrát.¹²³ A vždy záviselo na tom, jak se zachová Rusko. Zahraniční politika, kterou uplatňovaly pobaltské státy vůči Rusku od začátku znovunabyté nezávislosti v roce 1991, prošla dlouhým a těžkým vývojem. Lotyšsko- ruské vztahy byly a jsou trvale ovlivňovány třemi zásadními otázkami:¹²⁴

- a. Stanovisko pobaltských států, že sovětská moc v pobaltských státech zemích byla nezákonná od samého počátku – Rusko tuto skutečnost nikdy neuznalo. V roce 1996 vydalo Lotyšsko usnesení o okupaci.
- b. Vysoký podíl občanů ruské národnosti v lotyšské populaci, což Rusku dává nástroj k ovlivňování jak vnitřní, tak i zahraniční politiky Lotyšska. Podobný nátlak skrze svou menšinu uplatňuje Rusko i na Estonsko.
- c. Hraniční otázky – Lotyšsko si činilo nárok na změnu existujících hranic mezi Lotyšskem a Ruskem, a na to, aby obnoven předválečný územní status. Hraniční otázky řeší Rusko také s Estonskem. Naopak s Litvou má jako s jedinou zemí pobaltského regionu hraniční otázky vyřešeny. Nároky Estonska a Lotyšska nechce Rusko uznat a bere je jako neopodstatněné. Hlavně lotyšské nároky se zdají být nereálné. Na území, které si nárokuje Lotyšsko, žije převážně ruské obyvatelstvo a další příliv tohoto etnika do tak složité národnostní a politické situace v Lotyšsku by spíš více zkomplikovalo stávající situaci.

Hlavním úkolem zahraniční politiky pobaltských států bylo omezení vlivu Ruska ve všech oblastech států, hlavně v ekonomické. Lotyšsko jakožto bývalý člen SSSR mělo společnou ekonomiku s ostatními státy SSSR. Ekonomika byla závislá na ruských zakázkách, na dovozu výrobků a služeb. Zde se zahraniční politika snažila o omezení závislosti / vlivu na Rusku. Na druhou stranu si pobaltské státy uvědomovaly, že jejich ekonomiky byly silně orientované na ruský trh. Pobaltí využívá také své geografické polohy jako obchodního mostu mezi Západem a Východem. Tohoto počátečního negativního ruského vlivu na formování všech tří států si politici byli vědomi a snažili se tento negativní vliv silně omezit. Záruku viděli ve světových a evropských společnostech.¹²⁵ Všechny tři státy se zapojily aktivně do procesu rychlé integrace do západních struktur. Rusku se samozřejmě nelíbila hlavně jednání mezi pobaltskými státy a organizací NATO. Jakousi paralelu aktivit

---

¹²³ První nezávislost získalo Lotyšsko 1922 a druhou v roce 1991

¹²⁴ Raita Karnite, Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str. 197

¹²⁵ WTO, Evropská unie, NATO

zahraniční politiky pobaltských států můžeme vidět při získání první nezávislosti, kterou získaly v roce 1920.

V současné době je pro lotyšskou zahraniční politiku kromě dobrých vztahů s Ruskem zásadní i aktivní účast v NATO a Evropské unii, jejichž součástí Lotyšsko je. Základní zahraničněpolitická orientace Lotyšska je dána právě jeho členstvím v obou organizacích (od roku 2004). V rámci těchto organizací lotyšská vláda soustavně usiluje o postupné upevňování svého postavení a ochranu vlastních národních zájmů a aktivně přispívá k naplňování cílů těchto organizací.

V rámci Evropské unie se Lotyšsko angažuje zejména v oblastech, které považuje za své dlouhodobé národní priority a které jsou zahrnuty v národním rozvojovém plánu a v národním strategickém rámci pro čerpání strukturálních fondů EU. S ohledem na specifické podmínky své země a zároveň jako reakci na výzvy globalizace a stárnutí populace se proto soustřeďuje na rozvoj lidských zdrojů, vědu, výzkum a školství, podporu podnikání a inovací, energetiku, problematiku migrace, bezpečnostní otázky, liberalizaci trhu služeb, vztahy k třetím zemím (Rusko, Evropská sousedská politika, Východní partnerství).

Ve vztahu k třetím zemím patří mezi lotyšské priority vztahy s Ruskem. Ty v poslední době procházejí řadou peripetií. Od chladných vztahů přes oživení v 2006–2007, jehož výsledkem bylo mj. uzavření velmi potřebné hraniční smlouvy a obnovení činnosti mezivládní komise.

Ke zvýšenému napětí došlo v důsledku rusko-gruzínského ozbrojeného konfliktu v srpnu 2008, kdy 14. 8. 2008 Saeima na mimořádné schůzi schválila prohlášení odsuzující vojenský útok na Gruzii.

Díky historickým zkušenostem podporuje Lotyšsko demokratizační a transformační snahy postsovětských zemí. To se projevuje i v intenzivním zájmu o projekt Východního partnerství EU.

Lotyšsko aktivně podporuje posilování euroatlantických vztahů, zúčastňuje se vojenských misí ve světě pod velením NATO. To se nelíbí Rusku, které v nedávné době na území Běloruska s tamější armádou podniklo velké vojenské cvičení. V rámci cvičení byla simulovaná i situace obsazení strategických míst Lotyšsku a v ostatních pobaltských státech. Všechny tři pobaltské země proti tomu vznesly ostrou nótu.

5.3. Nabývání občanství - Naturalizační proces

Information about the naturalization progress till december 30, 2010

		1995.*	1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	Number
Submitted applications**		4 543	2 627	3 075	5 608	15 183	10 692	8 672	8 370	11 268	21 297	19 807	10 581	3 308	2 601	3 470	3 182	133 081
Gender	female	-	1 765	2 004	3 781	10 206	7 772	6 042	5 980	7 990	13 819	11 299	5 582	1 743	1 338	1 539	1 421	82 281
	male	-	862	1 071	1 827	4 977	2 920	2 630	2 390	3 278	7 478	8 491	4 902	1 435	1 181	1 891	1 677	47 010
Ethnicity	Latvians, Livs	-	17	25	9	10	1	2	3	1	1	0	2	0	0	0	0	71
	Lithuanians, Estonians	-	677	661	449	437	226	203	234	279	480	440	276	120	119	89	69	4 759
	Russians	-	1 305	1 494	3 419	10 616	7 627	6 027	5 761	7 789	14 893	13 719	7 210	2 085	1 635	2 373	2 130	88 083
	Poles	-	218	326	440	573	380	360	355	423	713	675	416	127	100	115	104	5 325
	Byelorussians	-	211	319	683	1 505	1 027	885	914	1 220	2 264	2 027	1 080	342	284	342	324	13 427
	Ukrainians	-	113	159	402	1 322	963	780	782	1 051	2 025	2 086	1 060	359	269	346	318	12 035
	Not indicated	-	-	-	-	-	-	-	-	0	54	4	2	1	0	6	4	71
	Others	-	86	91	206	720	468	415	321	505	867	839	438	144	112	159	149	5 520
Age	15-17 years	-	170	144	395	1 289	1 186	855	666	756	1 623	1 738	1 319	399	160	101	55	10 856
	18-30 years	-	451	625	1 597	3 254	3 047	2 520	2 881	3 325	7 144	7 412	4 433	1 228	1 033	1 857	1 720	42 527
	31-40 years	-	333	342	927	3 866	2 505	1 965	1 799	2 277	4 265	3 577	1 540	486	386	587	587	25 442
	41-50 years	-	389	403	1 030	3 849	2 435	1 920	1 626	2 498	4 433	3 946	1 765	485	409	474	361	26 023
	51-60 years	-	495	578	778	1 974	1 159	1 003	1 033	1 639	2 638	2 258	994	380	353	285	242	15 809
	61 years and older	-	789	983	881	951	360	409	365	773	1 194	859	433	200	178	126	133	8 634
Education	Basic education	-	1 108	1 299	1 459	2 306	1 682	1 392	1 382	1 683	3 490	3 872	2 591	905	716	890	765	25 540
	Secondary education	-	983	1 041	2 133	6 328	4 763	4 261	4 437	6 031	11 836	10 970	5 546	1 631	1 337	1 984	1 825	65 106
	Higher education	-	442	650	1 964	6 479	4 191	2 968	2 476	3 448	5 684	4 608	2 139	588	423	524	465	37 049
	No education	-	94	85	52	70	56	51	75	106	287	340	208	54	43	32	43	1 596
Took history examination	passed	-	1 408	1 790	3 628	13 273	10 668	7 717	8 208	8 953	18 912	19 269	10 588	3 418	2 007	2 030	2 235	114 104
	Did not pass	-	121	40	16	37	72	162	293	317	743	987	887	400	452	436	496	5 459
Took Latvian examination	passed	-	1 488	1 740	3 598	12 938	10 503	7 392	7 880	8 533	17 735	17 198	8 531	2 527	1 748	1 846	1 989	105 646
	Did not pass	-	80	29	65	115	1 046	910	1 387	1 055	2 004	3 292	2 166	686	698	1 177	1 497	16 207
Exempted from taking Latvian examination		-	0	0	0	495	251	256	378	542	1 475	2 216	2 177	658	324	321	349	9 442
Exempted from both examinations		-	933	1 245	1 070	26	20	19	26	24	66	43	34	70	122	65	51	3 814
Acquired Latvian nationality		984	3 016	2 992	4 439	12 427	14 900	10 637	9 844	10 049	16 064	19 169	16 439	6 826	3 004	2 080	2 336	135 206
Including their minor children		33	138	167	305	2 073	2 416	1 618	1 305	1 094	1 621	1 521	902	379	158	76	105	13 911

* There are no detailed data about submitted applications in 1995.

** Applications according to Paragraph 14. and 15. of the Citizenship Law.

Tabulka č. 5: Informace o procesu naturalizace do 30. 12. 2010¹²⁶

¹²⁶ Statistics on naturalization, Naturalizacija 1995 - 2010, [online]. 2006 [cit. 2012-05-3]. Dostupné na WWW: <http://www.pmlp.gov.lv/en/statistics/citizen.html>

Národnost	Občané Lotyšska	Bez občanství	S cizím občanstvím	Celkem	%
Lotyši	1 340 648	1 616	1 175	1 343 439	59,20%
Rusové	374 200	235 908	26 697	636 805	28,00%
Bělorusové	33 132	48 104	2 284	83 520	3,70%
Ukrajinci	17 753	34 106	4 881	567 401	2,50%
Poláci	40 966	12 148	910	54 024	2,40%
Litevci	18 733	9 666	2 344	30 743	1,30%
Židé	6 606	3 060	473	10 139	0,50%
Romové	8 000	537	45	8 582	0,40%
Němci	2 084	1 339	934	4 357	0,20%
Estonci	1 496	540	461	2 497	0,10%
Češi	57	16	108	181	0,01%
Ostatní	12 215	11 021	16 631	39 867	1,70%
Celkem	1 855 890	358 061	56 943	2 270 894	100%

Tabulka č. 6: Národnostní složení Lotyšska¹²⁷

Graf 5: Národnostní složení Lotyšska¹²⁸

Každý jsme občanem nějakého státu a máme své práva a povinnosti, občanství atd. V dnešní době má mnoho lidí možnost cestovat a žít v jiné zemi a možnost získat občanství daného státu, ve kterém chce žít, pokud splní určité podmínky. Je na každém státu, jaké podmínky si určí, ale měly by být pro všechny rovné. Jsou situace, kdy vznikne nový stát z jiného stávajícího státu např. Východní Timor, který se oddělil od Indonésie. V novém státě žijí najednou vedle sebe občané dvou národů, toho nového a toho starého. Je na společnosti, jaký názor převládne a jakou cestou se vydá, zdali dostanou občanství všichni nebo ne. Pokud ne, měla by

¹²⁷ Národnostní složení Lotyšska - Naturalizační úřad, stav k 31. 12. 2008, [online]. 2012 [cit. 2012-9-23]. Dostupné na WWW: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/lotyssko-zakladni-informace-o-teritoriu-17783.html#sec4>

¹²⁸ tamtéž

společnost dokázat vysvětlit proč, a nastavit takové podmínky, aby i ostatní mohli získat občanství bez jakéhokoliv rozdílu. Právě řešení, které zvolili v Estonsku a Lotyšsku, je hlavním problémem, který štěpí obě společnosti na dva tábory a zároveň ukazuje, jako dlouho cestu ještě musí obě společnosti ujit v otázce postavení menšiny v obou státech.

S rozpadem Sovětského svazu došlo k tomu, že na 20 000 000 Rusů se stalo občany nových států, z toho 2 000 000 právě v pobaltských zemích. Občané nových států najednou ztratili sovětské občanství a čekali, jak se nové státy zachovají a jaké podmínky vytvoří pro získání nového občanství. Právě v Pobaltí byl tento problém nejkomplikovanější a to z několika důvodů:

- a) Negativní historické zkušenosti;
- b) nepříznivý demografický vývoj;
- c) budování znovunabyté nezávislosti a s tím vytváření nových zákonů.

Hlavním problémem byla početnost Rusů na území pobaltských států. Rusko a mezinárodní organizace s velkou pozorností sledovaly, jak se s tímto problémem pobaltské státy vypořádají. Všechny tři státy tento problém řešily odlišně. Bylo to dáno nepříznivým demografickým vývojem a velikostmi menšiny v daných státech. Litva tento problém vyřešila velmi liberálně. Občanství získali všichni obyvatelé Litvy, kteří měli trvalý pobyt před rokem 1989. Bylo to dáno tím, že v Litvě nebyla tak početná ruská menšina a demografický vývoj místního obyvatelstva byl zde také příznivější než v ostatních pobaltských státech. Litevské řešení problému bylo velmi chváleno jak ze strany Ruska, tak i mezinárodních organizací a umožňoval Litvě dřívější přijetí do mezinárodních struktur.

Lotyšsko a Estonsko si zvolily jiné řešení problému ruské menšiny. Bylo to dáno velikostí ruské menšiny v obou státech. Oba státy totiž měly obavy, že ruská menšina by mohla zvrátit vývoj samostatnosti. Dalšími faktory byly, jak už jsem výše zmiňoval, negativní demografický vývoj místního obyvatelstva a malá znalost původního jazyka. Lotyšsko a Estonsko si oproti Litvě zvolily pro udělování občanství rok 1940. Všichni obyvatelé nebo jejich předci, kteří prokázali, že byli před rokem 1940 občany Lotyšska nebo Estonska, získali občanství. Ostatní obyvatelé, kteří nemohli prokázat svůj pobyt před rokem 1940, museli zažádat o občanství a projít tzv. procesem naturalizace. Proces naturalizace se skládal ze znalosti ústavy, splnění jazykové zkoušky na určité úrovni, znalosti dějin, slibu věrnosti dané republice atd. Tento proces a zákony občanství byly silně kritizovány ze strany Ruska

i jiných organizací. Procesem naturalizace a podmínkami pro získání občanství v Lotyšsku a v Estonsku a jejich srovnáním se budou zabývat v další kapitole.

5.4. Lotyšsko

Jak jsem výše psal, v Lotyšsku a Estonsku byla na začátku devadesátých let početná ruská menšina. Bylo to zapříčiněno tím, že Lotyšsko a Estonsko zažilo v sovětské éře mohutnou migraci ruských občanů do Pobaltí. Celé pobaltské hospodářství bylo součástí sovětské ekonomiky a podléhalo centrálnímu řízení. Po 2. sv. válce bylo rozhodnuto, že bude Pobaltí silně industrializováno a to převážně Estonsko a Lotyšsko. Bylo vybudováno nebo renovováno na 214 velkých podniků.¹²⁹ S mohutnou výstavbou nových podniků docházelo k tomu, že v daném regionu nebyl dostatek pracovní síly. Tento nedostatek byl doplněn pracovníky z jiných sovětských republik. Tím došlo k silné migraci do Pobaltí. S přílivem velkého počtu migrantů došlo v Lotyšsku a v Estonsku rychlému vzrůstu obyvatel, ale i k velké změně národnostního složení obyvatel. Tyto přesuny měly i politický důvod, neboť nově příchozí obyvatelé byli loajální k Sovětskému svazu a dali se využít i jako politická síla v zemi. Tyto úvahy se potvrdily i po roce 1991 kdy Rusko využívalo ruskou menšinu jako nátlakovou skupinu pro ovlivňování politiky v daných zemích.¹³⁰

Po získání nezávislosti se politická situace v Lotyšsku a Estonsku rychle měnila. Mnoho Rusů, kteří pomáhali při získávání a budování nezávislosti Estonska a Lotyšska žilo s vidinou získání občanství a možnosti žít dál v dané zemi. Počáteční nadšení všech obyvatel bylo rychle vystřídáno nacionální politikou proti všemu ruskému. Ruská menšina se stala najednou nežádoucí.

Silně protiruská politika obou států dala vzniknout přísným zákonům o občanství. Přes počáteční příslib, že všichni obyvatelé získají občanství, rychlá změna domácí politiky dala v Estonsku a Lotyšsku vzniknout dvěma skupinám obyvatel: občané s občanstvím a tzv. neobčané, kteří neměli občanství. Tito neobčané měli velmi omezená práva např. právo volit, pracovat ve státní správě atd. Pokud neobčan chtěl získat občanství, musel projít naturalizačním procesem a splnit požadavky, které určoval zákon o občanství. Tento obrat byl zapříčiněn strachem nové politické scény dát ruské menšině občanství a s tím spojená práva: právo volit, zakládat politické strany a za ně kandidovat do parlamentu. Ruská menšina byla

---

¹²⁹ Raita Karnite, Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str. 198

¹³⁰ tamtéž, str. 199

velmi početná a její velká část nesouhlasila s novým politickým uspořádáním, a to hlavně z řad bývalých zaměstnanců ozbrojených složek. Politici se obávali, že by ruská menšina mohla zvrátit politický vývoj a pokusit se znovu přičlenit Lotyšsko a Estonsko zpět k Rusku. Rusko, které bedlivě sledovalo tento vývoj, bylo se situací a postavení ruské menšiny v dané oblasti velmi znepokojeno a ostře kritizovalo oba státy z porušování lidských práv a rozdělování společnosti na dvě kasty. Situace byla velmi vyhrcoená a Rusko hrozilo ekonomickými blokádami a zastavením odsunu svých vojsk z území za účelem případné ochrany svých občanů.

Po roce 1991 žilo Estonsku 35, 1% Rusů. Estonsko přijalo zákon o občanství v roce 1992. Estonské občanství získali občané, kteří měli estonské občanství před rokem 1940.

Toto pravidlo se vztahovalo i na jejich potomky. Občané, kteří občanství nezískali, si mohli o občanství zažádat. V Estonsku tak se společnost rozdělila dvě skupiny: občané a neobčané. Pro získání občanství musel žadatel splnit několik podmínek. Bydlet v zemi od roku 1990 trvale dva roky, splnit jazykové zkoušky a prokázat znalost estonské ústavy. Do těchto podmínek nebyly započítány roky pobytu před rokem 1990. Poté, co žadatel splnil všechny podmínky, musel ještě rok čekat na vyřízení žádosti. Po tuto dobu byl žadatel zbaven práva volit, kandidovat do parlamentu, pracovat ve státní správě. Tímto zákonem tak bylo ruský mluvícímu obyvatelstvu zamezeno jít k první volbám v Estonsku.

Toto omezení vedlo zákonitě k napětí mezi Estonci a ruskou menšinou, která tento zákon vnímala jako diskriminující. Nemožnost zapojit se do dění státu vedla mnoho Rusů k neztotožnění se s novým státem a bojkotem veškerého dění. Napětí mezi Estonci a Rusy se stupňovalo, přesto estonský parlament přijal zákon, který umožňoval neobčanům volit v místních volbách a v místech, kde početně převládalo neestonské obyvatelstvo, se mohl kromě úředního jazyka používat i jazyk menšiny. Estonská vláda se snažila, aby si neobčané zažádali o občanství a pro zvýšení úspěšnosti nabízela i jazykové kurzy. I tak si mnoho žadatelů stěžovalo na různé problémy hlavně v otázce jazyka a dějin. Učitelka Světlana Puškarna řekla. *"Je to velmi složité. Problém je v tom, že zkouška z jazyka je obecná, není rozdělená podle profese. Může se stát, že přijdu ke komisi a vytáhnu si téma fungování vodojemu. To já ale k výuce matematiky nepotřebuji. Chtějí, abychom znali estonštinu dokonale"*

*"Protože každý den mi státem pověřený učitel připomínal, jak jsme my Rusové špatní, jací jsme uzurpátoři, jak nemáme ani žádnou kulturu a Estonsko jsme padesát let okupovali, bylo to nesnesitelné", vzpomíná podnikatel Pjotr.*¹³¹

V roce 1999 vešel v platnost zákon, který umožňoval rodičům neobčanů, aby jejich děti narozené po roce 1992 získaly občanství. Počet neobčanů se v Estonsku od 1992 stále zmenšuje, ale stále je mezi ruskou menšinou a Estonci napětí. Důkazem tak mohou být demonstrace za odstranění sochy sovětského vojáka z hlavní třídy. Mnoho lidí to považovalo za znevažování podílu rudé armády na osvobození Pobaltí od fašismu. I přes kritiku ze strany Ruska zhodnotila monitorovací komise v Estonsku postavení ruské menšiny za odpovídající a zákony odpovídající mezinárodnímu standartu. *„Můj názor, který byl sdílený členy podvýboru, je ten, že zákon o občanství je extrémně liberální.“*¹³² Kladné hodnocení komise umožnilo Estonsku přijetí do EU a NATO.

Lotyšsko se vyrovnávalo s postavením ruské menšiny nejkomplikovaněji. Přes počáteční sliby stejně jako v Estonsku v roce 1991, že se občanství dostane všem občanům Lotyšska, nastala však tvrdá realita. Nedodržení těchto počátečních slibů vedlo ke zklamání rusky mluvících obyvatel.

V Lotyšsku byla ruská menšina nejpočetnější a demografický vývoj lotyšského obyvatelstva byl nejnepríznivější ze všech tří pobaltských republik. Na tento negativní stav musela lotyšská vláda rychle reagovat. Tuto asymetrii se rozhodla vláda řešit zavedením právě zákona o občanství.

Lotyšská vláda přijala zákon o občanství až v roce 1994. Mezitím se museli všichni obyvatelé zaregistrovat kvůli přehledu pro uznání nebo neuznání občanství. To neplatilo pro ruský vojenský personál, který měl po dohodě s Ruskem odejít. Během registrace docházelo k tomu, že úřady často nechtěly zaregistrovat obyvatele, kteří před rokem 1989 pracovali sovětské armádě. Důvodem byly negativní vzpomínky z dob minulých, mnoho těchto občanů z řad sovětské armády nesouhlasilo s novou politickou situací.¹³³ Zákon o občanství se řídil současnou lotyšskou ústavou, která navazuje na tradici staré ústavy z roku 1940. Podle tohoto

---

¹³¹ Petr Vavrouška, Rusové se v Estonsku stále cítí být diskriminováni, [online]. 2009 [cit. 2011-12-2]. Dostupné na WWW: <http://www.rozhlas.cz/evropskaunie/publicistika/zprava/587155>

¹³² OPINION on the application of the Republic of Estonia for membership of the Council of Europe, [online]. 1993 [cit. 2011-12-2]. Dostupné na WWW: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc93/EDOC6824.htm>

¹³³ Human Rights Watch, Human Rights Watch World Report 1994 – Latvia, [online]. 1994 [cit. 2012-11-2]. Dostupné na WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/publisher/HRW/LVA/467fca8f2.0.html>

zákona obyvatelé, kteří měli občanství nebo do Lotyšska přišli před rokem 1940, získali po vyhlášení samostatnosti znovu lotyšské občanství. Tito občané nemuseli prokazovat ani znalost lotyštiny a právo se vztahovalo i na jejich potomky. Občané, kteří občanství nezískali, si o ně museli zažádat a museli projít naturalizačním procesem. To se týkalo i 500 000¹³⁴ ruský mluvících obyvatel. V Lotyšsku tak jako v Estonsku vznikly dvě skupiny: občané a neobčané. Zákon o občanství byl oproti estonskému velmi přísný, určoval pro naturalizační proces kvóty pro přijetí žádostí. Občané tak byli děleni do dvou skupin - podle věku a statusu.¹³⁵ Kvóty také určovaly počet přihlášek za rok, cca 700 000.¹³⁶

Občané, kteří nezískali občanství, tak byli zbaveni mnoha základních práv svobodné a demokratické společnosti. Nesměli volit, kandidovat do parlamentu, pracovat na jakémkoliv stupni státní samosprávy atd. Lotyšská společnost zavedla tato omezení, protože se obávala, tak jako estonská, že by se ruská menšina snažila ovlivnit politický vývoj. V paměti všech přetrvávaly také jak historické, tak i nedávné události, které byly spojeny s vyhlášením nezávislosti.¹³⁷

Ruský mluvící menšina se tak nemohla od začátku podílet na politickém dění země, což opět vedlo k frustraci a pocitu diskriminace. S přijetím zákona vznikla v devadesátých letech naturalizační komise, která se zabývá problémem získávání občanství v Lotyšsku. Všichni neobčané, kteří chtěli získat lotyšské občanství, museli splnit několik podmínek. Pro získání lotyšského občanství je potřeba, aby daný občan bydlel na území Lotyšska minimálně 6 let, prokázal znalost lotyšského jazyka a základní znalosti práv a povinnosti občana. Uchazeč také prokazuje základní znalosti historie a musí složit slib věrnosti republice.

V roce 1998 vypukly v Lotyšsku demonstrace za zlepšení práva a podmínek menšin. Lotyšsko bylo dlouhodobě kritizováno ze strany Ruska a mezinárodních organizací za tvrdý zákon o občanství a žádalo změnu. Po nátlaku mezinárodních organizací se Lotyšsko rozhodlo zákon změnit. Ve stejném roce proběhlo referendum, kde 52,5% obyvatel vyslovilo pro zrušení systému kvót.¹³⁸ Zrušení kvót

---

¹³⁴ V tomto čísle jsou započítáni i Ukrajinci a Bělorusové

¹³⁵ CITIZENSHIP. Starts the process of naturalization, [online]. 2012 [cit. 2012-11-2]. Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/uzsak-naturalizacijas-procesu>

¹³⁶ Human Rights Watch, Human Rights Watch World Report 1994 – Latvia, [online]. 1994 [cit. 2012-11-2]. Dostupné na WWW: <http://www.unhcr.org/refworld/publisher.HRW./LVA.467fca8f2.0.html>

¹³⁷ Vojenský zásah u televizní věže v litevském Vilniusu kde zahynulo mnoho lidí a obsazení sovětskými silami budovu lotyšského ministerstva vnitra v Rize a zabití přitom pěti lidí.

¹³⁸ CITIZENSHIP. In the referendum approved amendments to the Citizenship Law, [online]. 2012 [cit. 2012-11-2]. Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/uzsak-naturalizacijas-procesu>

umožnilo zvýšit počet naturalizovaných. Další výjimka platila pro všechny děti, které se narodily po roce 1991. Podmínkou bylo, aby rodičové, kteří nejsou občané Lotyšska, zažádali písemně o to, aby se jejich dítě stalo občanem lotyšské republiky. Rusové této možnosti však nevyužívají.¹³⁹ V roce 2011 navrhl parlament změnu zákona, aby se děti, které se narodily po roce 1991 a jejichž rodičové nemají státní příslušnost, staly občany Lotyšska, aniž rodiče museli podávat žádost o uznání občanství.¹⁴⁰

Lotyšsko přijímá legislativní opatření, která usnadňují naturalizaci, a zároveň pokračuje v informativní kampani, která má velmi dobré výsledky. Počet naturalizovaných se tak rok od roku zvyšuje. Rekordní počet žádostí o naturalizaci byl podán v roce 2004 (1. května 2004 se Lotyšsko stalo členem EU), kdy se 21 297 osob, z toho 14 893 bylo z ruské menšiny, rozhodlo zažádat o občanství, což je velký nárůst v porovnání s minulými lety (v roce 2003 bylo podáno 11 268 žádostí, v roce 2002 – 8370). Doposud bylo lotyšské občanství uděleno 133 081 osobám.¹⁴¹

Zkouška z jazyka a historie není složitá a většina uchazečů jí hned na poprvé zvládne. Lotyšská vláda pro tuto příležitost v roce 1996 zřídila pro občany, kteří chtějí získat občanství jazykové a historické kurzy. Uchazeči, kteří projdou kurzy, většinou splní všechny podmínky pro získání občanství. Přesto, že se počet naturalizovaných zvyšoval, mělo mnoho žadatelů při vyplňování testu z historie problém se sovětským obdobím, které měli zaškrtnout jako období okupace. Problém mělo mnoho žadatelů i se slibem věrnosti k Lotyšské republice.

Všechny země v Pobaltí se snaží řešit co nejvíce menšinou politiku. Tzn. jak zvyšovat procento získaných občanství a zároveň jak řešit otázku neobčanů a jejich práv a povinností. Lotyšská vláda v roce 2005 ratifikovala Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin. Ta zaručuje občanům, kteří se odlišují od Lotyšů kulturou, náboženství a jazykem, kteří žijí na území Lotyšska několik generací a kteří se považují za součást lotyšské republiky, právo na odlišnost. Palčivou otázkou bylo, zdali dát práva i občanům, kteří přišli až za sovětské okupace a stále nemají občanství.

---

¹³⁹ Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999, str. 163

¹⁴⁰ CITIZENSHIP. In the referendum approved amendments to the Citizenship Law, [online]. 2012 [cit. 2012-11-2]. Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/uzsak-naturalizacijas-procesu>

¹⁴¹ Naturalizační proces v Lotyšsku, [online]. 2006 [cit. 2011-12-2]. Dostupné na WWW: <http://www.am.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/narodnostni-mensiny/Naturalizace/>

Parlament rozhodl, že občané, kteří nemají stále občanství Lotyšska ani jiného státu, ale trvale žijí na území Lotyšska a jsou považováni podle zákona za menšinu, mají mít zaručená práva Rámcovou úmluvou.

Lotyšsko tak bude všem neobčanům garantovat práva, které mají občané národnostních menšin. A to hlavně v oblasti vzdělání, sdělovacích prostředcích, náboženství atd. Neobčané mají také právo volit do místních orgánů a smějí vlastnit i pas. I přes snahu ze strany vlády, aby občanství získalo co nejvíce neobčanů, stále žije v Lotyšsku velké množství lidí bez občanství. V roce 2004 si zažádalo o občanství nejvíce žadatelů. Po tomto roce je ale trend opačný. Zájem o občanství totiž stále klesá. Tento stav není příznivý pro vývoj lotyšské společnosti. Pokud stále budou existovat lidé, kteří nebudou mít občanství, bude ve společnosti napětí, které bude obyvatelstvo rozdělovat. S tím je spojena i neaktivita a jakákoliv negace všeho lotyšského těmito lidmi. Proto je důležité, aby se Lotyšsko snažilo o co nejrychlejší začlenění této skupiny do společnosti. „*Sociální soudržnost je soubor společenských procesů, jehož pomocí se různí lidé cítí být součástí sounáležitosti k určitému společenství a uznání v této komunitě.*“¹⁴² Politická a ekonomická situace je velmi komplikovaná a řešení je dlouhodobou záležitostí.

---

¹⁴² Dace Akule, Maria Golubeva, Shrnutí: Občanství, jazyk a menšiny v lotyšském jazyce [online]. 2012 Providus [cit. 2012-01-26]. str. 1 Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/pilsoniba-valoda-un-minoritasu-lidzdaliba-latvija-apkopojums> nebo http://s3.amazonaws.com/politika/public/article_files/1309/original/Integracija_apkopojums.pdf?1329208282

6. Ekonomie

Politický a ekonomický vývoj je velmi úzce propojený, obě sféry velmi citlivě reagují na dění v druhé sféře. Nepříznivý politický vývoj – krize – se velmi rychle projeví na ekonomice. Voliči jsou citliví na svou životní úroveň a volí ty strany, které jim nabídnou nejlepší řešení. Může tak dojít ke kuriózním výsledkům voleb, kdy zvítězí strany, které by ještě před pár lety nemohly být zvoleny. V pobaltských státech jsou to levicové strany, které v sobě mají velké zastoupení ruský mluvících členů.

Všechny tři pobaltské ekonomiky prošly bouřlivou cestou. To se projevilo i na politickém vývoji jednotlivých zemí. Pobaltské země byly zatížené ze sovětské doby plánovaným hospodářstvím, všechny tři ekonomiky byly plně integrovány do ekonomiky sovětské a podléhaly z větší části řízení z Moskvy. Tato propojenost měla za důsledek to, že mnoho svazových republik a podniků bylo závislých na různých dodávkách z jiných svazových republik. Negativní závislost na různých dodávkách se projevila po rozpadu SSSR, kdy mnoho odvětví hospodářství daných zemí bylo na nich závislých, což se projevilo negativně v ekonomice. Tu závislost pocítila i hospodářství pobaltských států. Zejména pak Lotyšsko a Estonsko, které bylo za sovětské doby silně industrializované. Mnoho podniků bylo závislých na dodávkách a vývozu do Ruska. V roce 1991 byl vývoz Lotyšska do Ruska 88,2%.¹⁴³ Nový politický vývoj v daném regionu vedl k tomu, že mnoho podniků díky závislosti na dodávkách a vývozu do Ruska zaniklo a zvýšila se nezaměstnanost. To vedlo ke snížení životní úrovně a k nespokojenosti z vládnoucích elit.

Hospodářství pobaltských zemí bylo a je vysoce energeticky náročné (silná industrializace a chemický průmysl). Pobaltské státy jsou tak z větší části závislé na dodávkách ropy, zemním plynu a energií z Ruska. Tento vliv si Moskva plně uvědomuje a mnohokrát byly pobaltské státy svědky zastavení dodávek těchto důležitých surovin za účelem prosazení vlivu. Větší energetická nezávislost na Rusku je jedním z hlavních cílů všech třech zemí, které velmi úzce spolupracují. I přes negativní politické vztahy mezi Lotyšskem a Ruskem na začátku devadesátých let byla spolupráce v rámci ekonomiky relativně dobrá. Rusko bylo největším obchodním partnerem a investorem v Lotyšsku.

---

¹⁴³ Postindependence Economic Difficulties, [online]. 2011 [cit. 2011-12-2]. Dostupné na WWW: <http://www.country-studies.com/latvia/postindependence-economic-difficulties.html>

Lotyšsko a jeho ekonomika si na začátku devadesátých let prošly velmi krušnými léty, která byla spojena se zavedením vlastní měny Latu a s velkým pádem ekonomiky, s privatizací a s přechodem z centrálně plánovaného hospodářství na tržní. Právě nejasný proces privatizace rozdělil lotyšskou společnost. Privatizace lotyšského hospodářství se chopily všechny politické strany. Obviňovaly se navzájem, že chtějí získat majetky a půdu pro tu danou skupinu. Levice obviňovala pravici z ničení národního hospodářství a prodeje do cizích rukou. Pravice naopak poukazovala na to, že levice chce udržet staré pořádky z dob minulých, případně, že chce napomáhat zvětšování vlivu Ruska na Lotyšskou ekonomiku. Kritika pravicových politiků a zastánců privatizace na stranu levice vzbudila u obyčejných lidí ještě negativnější pohled na ruskou menšinu v Lotyšsku, protože levice byla v Lotyšsku chápána jako zástupce bývalých pořádků a zástupce ruský mluvících občanů. Dalším štěpícím tématem byly restituce, které provázelo mnoho chyb a docházelo k mnoha přehmatům.¹⁴⁴

Po roce 1994 přišel postupný ekonomický růst. Lotyšská ekonomika se začala více obracet na západní trhy. Lotyšské podniky začaly více vyvážet na západ a rozdíl mezi vývozem do Ruska a na západ se začal snižovat. Za růstem stály i smlouvy mezi Ruskem a Lotyšskem, které podporovaly obchod, avšak ze strany Ruska nebyly dodržovány. Negativní politický vývoj mezi Ruskem a Lotyšskem na pozitivní vývoj v ekonomice neměl vliv. Sankce ze strany Ruska by se dotkly i Rusů žijících v Lotyšsku. Mnoho z nich díky známostem a znalosti ruštiny podniká v Rusku a mnoho Rusů pracovalo v průmyslu, který byl orientován právě na ruský trh. V důsledku jakýchkoliv blokád by mohli tito lidé ztratit svojí práci a Rusko případné sympatizanty.

Po krušných devadesátých letech, kdy lotyšská ekonomika zaznamenala propad, přišel na jejich konci ekonomický růst. Ten byl tak velký, že bylo Lotyšsko považováno za jednu z nejdynamičtějších ekonomik v Evropě a začalo se mu říkat „ekonomický tygr severu“¹⁴⁵. Za rozmachem ekonomie stály reformy, příprava a poté vstup Lotyšska do EU a s tím spojené výhody především fondů EU. Lotyšská

---

¹⁴⁴ Juris Rozenvalds, Politika Lotyšska: Stále ještě ohlížení?, [online]. 2006 Goethe Institut Riga 2006, [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW:

<http://www.goethe.de/ges/pok/prj/usv/svg/cs2840119.htm>

¹⁴⁵ Petr Vavrouška, Lotyšsko patřilo k ekonomickým tygrům, teď jen těsně uniklo státnímu bankrotu, [online]. 2009 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW:

<http://www.rozhlas.cz/evropskaunie/publicistika/zprava/586168>

ekonomika byla z hlediska temp růstu (HDP) vůbec nejrychleji rostoucí ekonomikou v Evropě (průměrný roční růst HDP dosahoval kolem 10 %)¹⁴⁶.

S nástupem ekonomické krize v roce 2008 bylo Lotyšsko ze strany mezinárodních institucí upozorňováno na rizika v ekonomii a byla mu navrhována případná řešení. Tato upozornění se ukázala velmi brzy jako pravdivá.

Lotyšsko se dostalo do velkých finančních potíží a muselo požádat MMF o půjčku i za cenu, že se bude řídit instrukcemi a požadavky MMF.¹⁴⁷ To mělo za důsledek drastické škrty ve všech sférách a vláda musela přistoupit k nepopulárním reformám. V zemi okamžitě stoupla nezaměstnanost, která už v té době byla vysoká. Propouštělo se všude, jak ve státním, tak i v soukromém sektoru. Ekonomickou krizi pociťuje dnes každý občan: „*Pociťujeme ji velmi silně. Plat nám snížili téměř o polovinu a musíme šetřit prakticky na všem. Zaplatíme za byt, za všechny účty a už nám moc nezůstane,*“ popisuje mi rodinnou situaci Valerie, profesí policistka. Lotyšsko prostě musí drasticky šetřit, a tak vláda úředníkům, lékařům, učitelům nebo policistům snížila platy téměř o polovinu. Bez varování.“¹⁴⁸ Škrty se projeví na zastavení nebo utlumení některých projektů.

V zemi vypukly demonstrace požadující odstoupení vlády. To se také v roce 2009 stalo. Nyní všichni experti i obyčejní lidé čekají, jak se bude ekonomika Lotyšska vyvíjet. Prognózy bohužel nejsou moc pozitivní a přepokládá se, že dopady krize budou v Lotyšsku lidé pociťovat ještě dva roky. Pak by se mělo Lotyšsko ekonomicky odpoutat od dna, pokud bude dodržovat všechna předepsaná pravidla.¹⁴⁹

---

¹⁴⁶ Martina Mašková, Naďa Bělovská, Jan Piroch, Lotyšsko se dál zmítá v ekonomické krizi, [online]. 2009 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW:

http://www.rozhlas.cz/zpravy/ekonomikavevroe/_zprava/656118

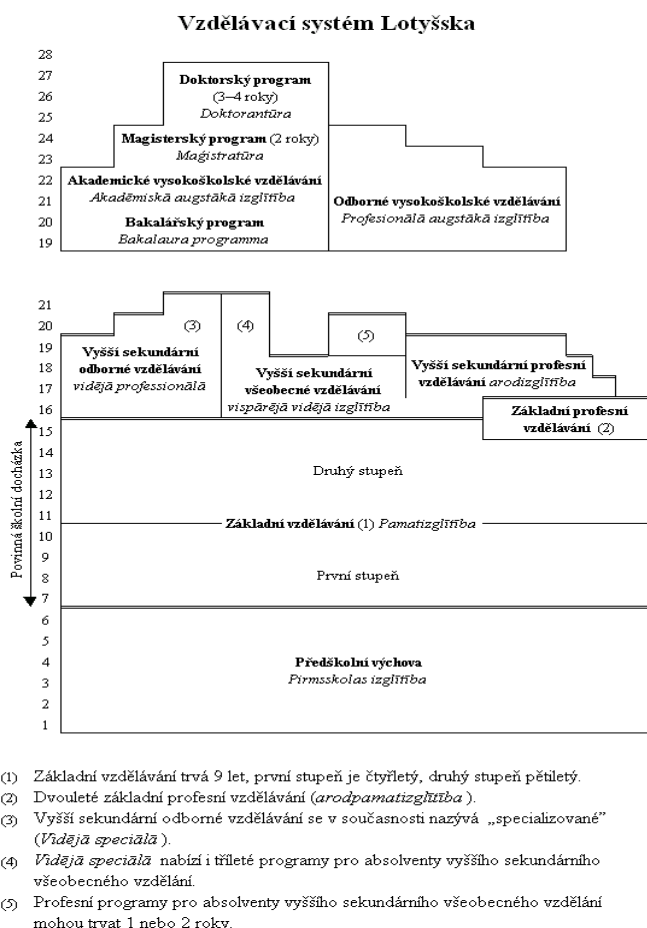
¹⁴⁷ tamtéž

¹⁴⁸ Petr Vavrouška, Lotyšsko se ze vzdušných zámků vrací zpět do tvrdé reality, [online]. 2009 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/_zprava/644574

¹⁴⁹ Martina Mašková, Naďa Bělovská, Jan Piroch, Lotyšsko se dál zmítá v ekonomické krizi, [online]. 2009 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: http://www.rozhlas.cz/zpravy/ekonomikavevroe/_zprava/656118

7. Sociální oblast

7.1. Školství

Obrázek č.1 Vzdelávací systém Lotyšska¹⁵⁰

Vzdělání je hlavním předpokladem pro rozvoj jedince, tak i společnosti. Možnost vzdělávat se a získat určité vzdělání vede k zvýšení kvalifikace celé společnosti a tím k lepšímu uplatnění na trhu a ke zlepšení životní úrovně. Vzdělání formuje názor a hodnoty společnosti. Lepší přístup ke vzdělání a práci aktivizuje jedince a společnost k rozvoji společnosti a zapojení se do toho rozvoje.

Rovný přístup ke vzdělání pro všechny bez rozdílu věku, pohlaví a etnicity by mělo být dosažitelné pro všechny. Je to znak každého moderního státu. Stát by měl také umožnit vzdělání pro menšiny v jejich rodném jazyce. Mnoho států se zavázalo, že bude tento trend podporovat.

¹⁵⁰ Vzdelávací systém Lotyšska, Ústav pro informace ve vzdělávání, Praha 1999 str. 6

Školství je jedna z oblastí, kde se proces rusifikace projevil nejvíce a s jehož následky se Lotyšsko a okolní pobaltské státy vypořádávají dodnes. V roce 1946 byly totiž všechny neruské školy zavřeny a ponechány jen ty ruské.¹⁵¹

Pobaltské státy proto vkládají do školství velké naděje v rámci větší integrace menšiny do společnosti. Školy jsou místem, kde se setkávají děti všech věkových kategorií. Právě ve školním věku se dá působit na budoucí generaci. Studenti si teprve budují svůj názor na společnost a tak se dá pozitivně působit na jejich vztah „k jiným“. Mladí tak mohou snadněji porozumět druhé straně. Nejsou zatíženi minulostí, která je často překážkou pro jejich rodiče. Je to také však období, kdy si spousta studentů tvoří názor skrze osobnosti (učitelé, rodiče, trenéři), které mohou působit jednostranně na vytváření názoru o těch druhých. Většina dnešních dětí a mládeže moc národnostní příslušnost svých spolužáků neřeší. Berou to jako samozřejmost.

Velkým problémem a jedním z velkých cílů školství pobaltských republik je odstranění dvou vyučovacích systémů – ruského a domácího. Vznik jednotného vzdělávacího systému by měl pomoci procesu naturalizace. Že tento proces sjednocení školství nebude snadný, ukázaly i demonstrace 2004. Každý nový nebo obnovený stát by měl být ohledně budování školství velmi opatrný a citlivý. Jde o to, jak k tomuto problému bude přistupovat a jaký bude chtít tvořit názor budoucí společnosti. Zda bude chtít mít společnost rozdělenou nebo sjednocenou.

7.2. Lotyšsko

I přes obnovení nezávislosti Lotyšska a zavedení lotyštiny jako úředního jazyka si mohl návštěvník v některých oblastech připadat spíše, že je v Rusku než v Lotyšsku. Existovaly totiž oblasti, kde se mluvilo a vyučovalo převážně. Příčinou bylo to, že spousta Lotyšů migrovalo z těchto oblastí do oblastí, kde převažovalo lotyšsky mluvící obyvatelstvo. Tato situace panovala převážně ve velkých městech, kde žije většina ruský mluvících obyvatel oproti venkovu, kde žijí většinou Lotyši. Ruština byla přes 50 let jediným oficiálním jazykem. Většina důležitých sfér státní správy a hospodářství byla silně rusifikována. Lotyšská vláda se rozhodla tento nepoměr řešit zavedením lotyštiny jako jediného oficiálního jazyka, nařízení se týkalo i soukromé sféry.

---

¹⁵¹ Švec Luboš a kolektiv: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996. str. 237

Po obnovení nezávislosti Lotyšska v roce 1991 byla lotyština znovu vyzdvížena jako státní jazyk. Od přijetí zákona o občanství v roce 1994¹⁵² osoba, která se chce stát naturalizovaným občanem, musí prokázat znalost lotyšského jazyka. Znalost lotyštiny je rovněž nezbytná k zajištění rovných příležitostí na pracovním trhu.

Všichni lidé trvale žijící v zemi, kteří složili zkoušku z lotyštiny a historie, se tak mohli stát lotyšskými občany. Naturalizace však pokračovala pomalu částečně proto, že značné množství etnických Rusů neovládalo lotyštinu. Proto roku 1996 vznikl program výuky lotyšského národního jazyka, aby se tak všem usnadnilo získat jazykové dovednosti, které opravňovaly k udělení občanství.

Naturalizační proces však kvůli obtížím spojených s výukou jazyka i nadále pokračoval pomalu zvláště mezi staršími lidmi. Všeobecně se však předpokládalo, že pro mladší rusky mluvící obyvatelstvo to nebude představovat žádný větší problém. Protože však mnozí etničtí Rusové pokračovali ve studiu na jedné ze 159 výlučně ruských státních škol, proces naturalizace i nadále zaostával.¹⁵³

Fakt, že se zachovaly školy s výukou v ruštině, byl jakýmsi gestem dobré vůle v obtížném období přechodu, ale brzy se ukázalo, že tento stav ve skutečnosti podporuje segregaci a následně faktickou diskriminaci.

Do poloviny 90. let existovaly v Lotyšsku dva odlišné školské systémy – ruský a lotyšský – každý s vlastními osnovami. Tento rozdílný systém, zděděný z časů sovětské nadvlády, odrazoval rusky mluvící studenty, aby se učili lotyšský jazyk.¹⁵⁴

*„Nechápu, proč musím skládat nějaké zkoušky, nebo projít procesem, narodil jsem se tady a žiji zde 20 let,“ uvedl Vladimír, místní univerzitní student. Vladimír mluví lotyšské plynule a snadno se může složit zkoušku, ale odmítá složit zkoušku.*¹⁵⁵

Žáci mluvící pouze rusky nemohli získat občanství, obtížně se integrovali do lotyšské společnosti a jejich možnosti získat vyšší vzdělání a uplatnění na trhu práce byly omezené. Velkou změnu ve školském systému měl učinit nový školský zákon

---

¹⁵² Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999, str. 191

¹⁵³ Ojars Kalniņš: Desegregace v lotyšském školství, [online]. 2004 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://www.mfa.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/narodnostni-mensiny/desegregace-v-lotysskem-skolstvi/>

¹⁵⁴ Ojars Kalniņš: Desegregace v lotyšském školství, [online]. 2004 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://www.mfa.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/narodnostni-mensiny/desegregace-v-lotysskem-skolstvi/>

¹⁵⁵ Julia Balandina, The problems of becoming a natural born Latvian [online]. 2004 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://www.baltictimes.com/news/articles/11328/>

z roku 1998, který vláda přijala za účelem ukončení dvojitého školského systému kvůli zvýšení znalosti lotyštinu mezi převážně mladými ruskými mluvícími obyvateli.

Důvodem reformy bylo také zvýšení počtu lidí ovládající lotyšský jazyk, který je jednou z podmínek složení zkoušky a získání občanství. Dalším důvodem je, že výuka na státních univerzitách probíhá v lotyštině. Pro mnoho studentů to mohlo být překážkou ke studiu na vysoké škole a možnosti se tak lépe uchytit na trhu práce. Tato překážka mohla u mnohých studentů vyvolat pocit nerovného přístupu ke vzdělání a diskriminace. Často jsme svědky událostí ve světě, bouří a demonstrací ve čtvrtích nebo městech, kde žije velká část menšin. Mladí lidé zapalují auta a rabují. Jako jeden z důvodů proč to dělají, uvádějí nemožnost získat lepší vzdělání a tím i lepší uplatnění na trhu práce.

Lotyšská vláda si také slibovala od školské reformy to, že se zvýší konkurence-schopnost a zaměstnanost mezi ruskou menšinou. Zákon zaručoval nadále možnost vyučovat v jazyce menšin jako uchování kulturního dědictví a zároveň s výukou lotyštiny podporoval začlenění menšiny do společnosti.

Student má tak právo navštěvovat školy pro menšiny, na nichž je nabízena výuka v osmi menšinových jazycích pro zachování kulturní identity národnostních menšin v Lotyšsku.¹⁵⁶

Program zavedení výuky lotyšského jazyka ve školách pro menšiny obsahoval postupné zavádění dvojjazyčných kursů během několika let. Rodiče i studenti byli dlouho dopředu upozorněni, aby se na změny mohli připravit. Dvojjazyčné osnovy byly zavedeny na základních školách ve školním roce 2002/2003. O rok později byly dvojjazyčné osnovy zavedeny na středních školách.

Reforma je uskutečňovala postupným zvyšováním počtu hodin v lotyštině. Na školách pro menšiny se tak vyučovaly alespoň tři předměty v lotyštině a měly být přidány další dva kursy v lotyštině.

Vedení školy si samo zvolilo předměty, které mají být vyučovány v lotyštině v závislosti na svých možnostech a preferencích rodičů. Přejít nastal postupně v letech 2004-2007. V září 2004 na nový model výuky přešli pouze žáci 10. tříd státních a obecních škol pro menšiny.

---

¹⁵⁶ Minority Education in Latvia, [online]. 2012 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://www.mfa.gov.lv/en/policy/4641/4642/4643/>

Školy byly připraveny realizovat reformu. Lotyšské vládní instituce vyvinuly speciální asistenční programy pro školy, které mají napomoci řešení adaptačních problémů. Ministerstvo školství aktivně informovalo žáky a rodiče o změnách a navázalo dialog s nevládními neziskovými organizacemi o zákonu a jeho důsledcích.

Pro tyto účely vznikla Národní menšinová vzdělávací poradní rada, která byla založena v roce 2001 a měla udržovat kontakt mezi ministerstvem školství, studenty a učiteli národních menšinových škol, rodiči a nevládními organizacemi.¹⁵⁷ Školy pro menšiny v Lotyšsku měly fungovat dál a pobírat státní dotace i po skončení reformy.

Osmiletý program byl rozvržen tak, aby žákům poskytl potřebný čas na přechod na dvojjazyčnou výuku. Během prvních pěti let nikdo neprotestoval. Ale v roce 2003, kdy se začaly připravovat změny na školách druhého stupně, postavily se některé politické organizace proti těmto změnám. V roce 2004 propukly v Lotyšsku demonstrace proti novému zákonu o školství. Někteří studenti škol druhého cyklu, povzbuzováni některými poslanci, začali organizovat protesty proti závěrečné fázi programu. Dožadovali se změny zákona, aby ve státě financovaných ruských školách ruština zůstala jediným vyučovacím jazykem. Lotyšská vláda na tyto protesty reagovala zmírněním zákona. Menšinové školy tak mají učit 60% předmětů v lotyštině a 40% ve svém jazyce. Všechny školy se dnes řídí dvojjazyčnými osnovami, přičemž na 141 školách je hlavní vyučovacím jazykem ruština, a zajišťují výuku některých předmětů v lotyštině. Na 88 školách se vyučuje v obou jazycích.

Mezinárodní organizace, které v Lotyšsku sledovaly tuto záležitost se znepokojením, se shodly na tom, že je nutno urychlit společenskou integraci bývalých sovětských občanů a proces naturalizace uspíšit. Těchto cílů je však možno dosáhnout pouze tak, že všichni obyvatelé Lotyšska budou ovládat lotyšský jazyk.

Reforma lotyšského školství je dlouhodobě pod dozorem mezinárodních organizací a jejich úředníci hodnotí pozitivně vzdělávací reformy v Lotyšsku. Přesto během návštěvy vysokého komisaře pro národnostní menšiny OBSE Knuta Vollebaecky v roce 2011 v Lotyšsku bylo jedním z témat i školství.¹⁵⁸

---

¹⁵⁷ Minority Education in Latvia [online]. 2012 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://www.mfa.gov.lv/en/policy/4641/4642/4643/>

¹⁵⁸ Minority Education in Latvia [online]. 2012 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://www.mfa.gov.lv/en/policy/4641/4642/4643/>

7.2.1. POLITICKÉ PROTESTY PROTI DVOJAZYČNÉMU ŠKOLSTVÍ

Nová školská reforma, od které si lotyšská vláda slibovala zrušení dvojího školství, rozdělila opět společnost na ruskou a lotyšskou. Lotyšská vláda prohlašovala, že nová reforma školství umožní větší konkurenceschopnost na trhu pro všechny studenty. *„Hlavním argumentem pro nutnost reformy školství v ruských jazykových školách pro děti je lepší "konkurenceschopnost" absolventů kvůli lepší znalosti státního jazyka. Ve skutečnosti je reforma čistě politická kampaň, která nemá žádné vědecké nebo pedagogické důvody.“*¹⁵⁹

Tato snaha však narazila na nevoli z ruské strany, která se obávala, že je to postupné zatlačování ruštiny a úplné nahrazení lotyštinou ve všech školách. Panovala také obava, že se studenti ruských škol zhorší výuce a nedostane jim tolik informací jako ostatním studentům z důvodu dvojí práce v jednom předmětu (vyučování a vypracování úkolů jak v ruštině, tak i v lotyštině během jedné hodiny čímž se zkrátí čas na výuku a stihne se toho méně probrat.). Tím budou ruští studenti znevýhodněni oproti ostatním a hůře se budou dostávat na další školy.¹⁶⁰

Politické protesty proti reformě školství začaly v roce 2004, šest let po přijetí zákona v roce, kdy měly být provedeny změny na středních školách. Protesty byly organizovány některými politickými stranami a organizacemi v Lotyšsku. Převážně pak ze strany PCTVL a Harmony Center.¹⁶¹ Organizátoři protestů využili všeobecně špatné nálady mezi rusky mluvící obyvatelstvem vůči školské reformě ve svůj prospěch *„V současné době jsme svědky všeobecného povyku. Politici se opět vrací k politickému slovníku, který se zdál v polovině devadesátých let zapomenut. Znovu, tak můžete slyšet členy mluvit o dekolonizace na jedné straně a na druhé volající po dvou oficiálních jazycích.“*¹⁶²

Mnoho těchto protestů se netýkalo jen školské reformy. Politici převážně z levice podpoření masivní podporou ze strany ruských studentů a rodičů podněcovali společnost k demonstracím - na té největší demonstraci se sešlo 30 000 lidí. Poté

---

¹⁵⁹ Valery Buhvalovs, Whether the reform will contribute to students' competitiveness? [online]. 2005 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/vai-reforma-veicinas-skolenu-konkuretspeju>

¹⁶⁰ Valery Buhvalovs, Whether the reform will contribute to students' competitiveness? [online]. 2005 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/vai-reforma-veicinas-skolenu-konkuretspeju> nebo Alexander Gluhih, The experiment that changed the country of, [online]. 2010 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/eksperiments-kas-izmainija-valsti>

¹⁶¹ Alexander Gluhih, The experiment that changed the country of, [online].

2010 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/eksperiments-kas-izmainija-valsti>

¹⁶² Maria Gobuleva, The reform today noise, but tomorrow?, [online].

2010 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/reforma-sodien-troksnis-bet-kas-rit>

začali předkládat další požadavky. Nevystupovali pouze proti školské reformě, ale začali vznášet požadavky i na změny lotyšské politiky v oblasti jazykové a udílení občanství. V lotyšské společnosti převládal názor, že jde politickou aktivitu ruských škol. Takové požadavky by vedly k prohloubení segregace a k ochromení integračních snah v zemi. Je to ostatně politika, kterou ruská vláda vůči Lotyšsku po léta uplatňovala.¹⁶³

Některé radikální proudy využily této příležitosti a díky větší zvýšené informovanosti v části ruskojazyčného tisku, navýšeného financování a agresivní organizaci se počet účastníků pouličních demonstrací během roku 2004 ustavičně zvyšoval.

Rozsah a agresivita protestů v posledním roce zesílily, protesty se stávaly stále více konfrontační a rafinovanější a navíc se jim dostávalo finanční podpory z neznámých zdrojů. Do sporu vstoupila i ruská vláda tím, že Školský zákon odsoudila a vyjádřila podporu protestnímu hnutí.

Navzdory ruským protestům, které se rovnají zasahování do vnitřních záležitostí země, se lotyšské politice v oblasti jazykové a školské, jakož i v politice udílení občanství, dostalo široké mezinárodní podpory. V této oblasti bylo nutno dosáhnout mezinárodních standardů už proto, aby se země mohla stát členem EU a NATO. Do obou těchto organizací Lotyšsko vstoupilo v první polovině roku 2004. Rada Evropy stejně jako OBSE také podpořila lotyšskou politiku, zejména pokud jde o reformu školství.

Po studijní cestě do Lotyšska v březnu 2004 monitorovací výbor Rady Evropy prohlásil, že protestní hnutí *"má málo společného s občanskou společností či s tradičními hnutími, jak je chápe západní svět," ale vedou jej radikální živly, kterým se údajně dostává morální a materiální podpory z Ruska.* Rada Evropy důrazně doporučila Rusku, aby ustalo ve svém kontraproduktivním zasahování do vnitřních záležitostí Lotyšska.¹⁶⁴

Protesty proti školské reformě z ruské strany se dají pochopit. Obava ze ztráty jazyka a tím i své legitimacy k určité skupině je pochopitelná. Bohužel jako většina

---

¹⁶³ Ojars Kalniņš: Desegregace v lotyšském školství, [online]. 2004 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://www.mfa.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/narodnostni-mensiny/desegregace-v-lotysskem-skolstvi/>

¹⁶⁴ Ojars Kalniņš: Desegregace v lotyšském školství, [online]. 2004 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://www.mfa.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/narodnostni-mensiny/desegregace-v-lotysskem-skolstvi/>

otázek týkajících se vztahu mezi Lotyšy a ruskou menšinou je tak i otázka školské reformy z velké části zpolitizována.

Všichni politici ze všech politických stran deklarovali, že jsou proti rozdělování společnosti. A že téma školské reformy by se nemělo využívat k politickému boji. Přes všechna tato prohlášení byla ale realita úplně jiná. Mnoho politiků využilo tohoto tématu právě k získání důležitých politických bodů. Odpolitizování většiny témat, vyslyšení odborných názorů, občanů, ale i studentů, tak právě povede k lepšímu a rychlejšímu vyřešení problému. Školská reforma obsahovala mnoho chyb a kontroverzních vysvětlení. Tvzení, že se rozšířením výuky předmětů v lotyštině zvýší znalost lotyšského jazyka a konkurenceschopnost, mohou být pravdivá nebo mylná. Mnoho škol učilo více předmětů v lotyštině, než zákon určoval. O tom, zdali reforma splnila nebo nesplnila požadovaný cíl, se vedou stále diskuze. Přesto se znalost lotyštiny mezi ruskými studenty se zvýšila. Můžeme je také stále častěji vidět pracovat v nejrůznějších firmách. *„Pro mnohé je to dobré - vidíme, že ve veřejných institucích a velkých podnicích se nyní více často objevují lidé s ruskými jmény a to je, opravdu, jeden z pozitivních aspektů reformy.“* řekl vůdce občanských práv, MP Boris Tsilevich.¹⁶⁵

Lotyšsko se zavázalo chránit a podporovat své menšiny tím, že získají určitá práva jako např. právo na vlastní jazyk, školu, noviny a kulturní prezentování. Mělo by tak být na rodičích a žákovi, do jaké školy půjde. Tak by mělo být i na ředitelích škol, v jakém jazyce mají být žáci a studenti vyučováni. Jedinou podmínkou je, aby bylo samozřejmé dodržování určitých celostátních pravidel, jednotný výklad dějin atd. Pokud bude chtít student být plnohodnotným členem společnosti a bude chtít pracovat ve všech sférách, určitě se lotyštinu naučí. Nařízené učení povede jen k většímu odporu. Na druhou stranu Lotyšsko je jediný prostor, kde se může lotyština kulturně rozvíjet v plné šíři. Všechny ostatní menšiny mají v okolí svůj většinový stát, který tak jako Lotyšsko chrání a podporuje rozvoj svého jazyka. Jedině společné nalezení kompromisu za otevřené diskuze bez zbytečného politizování a strašení povede vyřešení problému.

---

¹⁶⁵ Alexander Gluhik, The experiment that changed the country of, [online]. 2010 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/eksperiments-kas-izmainija-valsti>

7.3. Vzdelanost

V Lotyšsku mělo v roce 1989 9,6% Lotyšů vysokoškolské vzdělání, Židé 40.7%, Ukrajinci 16.3%, Rusové 14.3%.¹⁶⁶ Většina vyšších a vysokých škol je ve velkých městech, kde jsou taky nejvíce soustředěny menšiny. Menšiny tím mají větší možnost získat vyšší vzdělání než Lotyšové, kteří v tomto ohledu za ostatními etniky zaostávají. Důvodem může být to, že většina lotyšského obyvatelstva žije na venkově, kde je kvalita a dostupnost škol nižší. Potom většina z těchto lidí pracuje v zemědělství, které je závislé na sezónních pracích. Tento trend se však mění a mnoho Lotyšů už v současnosti studuje na vysokých školách. Jedním z důvodů je zavedení lotyštiny jako vyučovacího jazyka zpět na školy.

7.4. Jazyk

Jazyk lze chápat jako systém znaků k dorozumění, popisu věcí, stavů a myšlenek. Každý se od narození učí jazyk, kterým se mluví v jeho prostředí. Člověk se se svým rodným jazykem ztotožňuje a bere ho jako jeden ze znaků své příslušnosti k určité skupině. Každý jazyk je originální a každá skupina si svůj jazyk pečlivě uchovává a pečuje o něj. Skrze výchovu nových členů skupiny se jazyk zachovává a s postupem času se rozvíjí např. vznikem nových slov. V historii se tak mnoho států snažilo jiné jazyky potlačovat. Vidělo v nich ohrožení své státnosti, jinakost, vymezení se vůči hlavnímu proudu a uchování si své svébytnosti – svobody. Pro mnoho skupin je možnost mluvit svým jazykem znakem svobody. Pokud cítily ohrožení ze strany jiného, vznikalo mnoho obrození a hnutí za záchranu jazyka. V Evropě většina těchto hnutí vznikla v 19. století. Jinak tomu nebylo ani v Pobaltí, kde probíhala silná rusifikace. Po dlouhé sovětské okupaci došlo v devadesátých letech k opětovné revitalizaci národních jazyků v Pobaltí. S touto jazykovou obnovou převládl názor, že pokud nebude obrácen negativní směr znalosti lotyštiny, mohlo by dojít k tomu, že by se stala okrajový jazykem a lotyšský národ by mohl zaniknout.

Špatná znalost lotyšského jazyka nebo odmítání se učit lotyštinu je velkou překážkou integrace menšin. Na tento problém bylo Lotyšsko stále upozorňováno. Lotyšská vláda se tento nepoměr snažila vyřešit zavedením jazykového zákona. Zákon určoval jako jediný oficiální jazyk lotyštinu ve státní sféře, samosprávě i v soukromém sektoru. Vláda si od toho kroku slibovala ochranu jazyka a zvýšení

---

¹⁶⁶ Urbanization, employment and education [online]. 2010 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW: <http://www.country-studies.com/latvia/urbanization,-employment,-and-education.html>

znalosti lotyštiny ve společnosti a podpoření menšin o žádost o občanství. Mnoho lidí přišlo o práci nebo se nemohlo o ni ucházet z důvodu neznalosti lotyštiny. Zákon byl ostře kritizován ze strany Ruska a mezinárodních organizací. Ty upozorňovaly, že povinné používání lotyštiny v soukromém sektoru je neopodstatněné. Na základě doporučení ze strany mezinárodních organizací vypustilo Lotyšsko ze zákona větu používání lotyštiny v soukromém sektoru. Nadále tak zůstala povinnost používat lotyštinu jen ve státním sektoru.

I přes zavedení jazykového zákona nedošlo ke zvýšení počtu lidí mluvících lotyštinou. Stát se proto snaží různými kurzy a osvětou na podporu jazyka zvyšovat procenta lidí, kteří se naučí lotyšský jazyk. Bohužel však tato snaha nemá mezi menšinami moc velké úspěchy.

V Lotyšsku se zhruba 42 % z celkové populace hlásí k nějaké národnostní menšině. Avšak z těchto 42 % umí dobře lotyšsky asi jen polovina obyvatel, z toho 12% neumí lotyšsky vůbec.¹⁶⁷

Většina Rusů, kteří v Lotyšsku žijí, neužívají oficiální jazyk a ve velké většině mluví rusky. Děti, které se narodí těmto ruským rodičům, užívají většinou doma jako jazyk taky ruštinu, což má za následek malou motivaci učit se oficiální jazyk (lotyštinu). Trendem poslední doby je zvyšování počtů lidí, kteří lotyšsky umí. To můžeme vidět na zvyšujícím se procentu lidí, kteří získají lotyšské občanství.

Jazykovou problematikou se v Lotyšsku zabývá mnoho vládních i nevládních organizací. Pro občany, kteří neovládají lotyšský jazyk, je organizováno mnoho jazykových kurzů. To však stále spoustu lidí, převážně starších, nemotivuje k tomu se učit lotyšský jazyk. Podle jazykového zákona žadatelé o občanství nad 60 let mohou projít jen ústní zkouškou. Přesto je pro mnoho starších lidí se učit ve vyšším věku nový jazyk obtížné. Mnoho starších lidí se také nemůže smířit s novou politickou situací, celý život používali ruštinu a najednou by se měli učit jazyku, který ještě donedávna byl druhořadý.

Znalost jazyka je důležitá pro uplatnění na trhu práce. To je jeden z faktorů, který dnes nejvíce lidí motivuje naučit se lotyštinu. Mnoho odborníků navrhuje, aby vláda zdůrazňovala mezi menšinami, jaké mají výhody, když se naučí lotyštinu.¹⁶⁸

---

¹⁶⁷ Djačkova Svetlana, Latvian Language Proficiency and the Integration of Society, str. 9

¹⁶⁸ Djačkova Svetlana, Latvian Language Proficiency and the Integration of Society, str. 15

8. Ruská menšina

8.1.1. Současná situace

Tak jako jsou sousedské státy Lotyšska národnostně rozmanité, je i Lotyšsko multikulturním státem. Pro Lotyšsko to platí to zvláště, neboť je zde ze všech pobaltských států nejpočetnější ruská menšina. V této kapitole se také budeme zabývat politickými a ekonomickými aktivitami ruské menšiny.

8.2. Dnešní postavení Rusů v Pobaltí

V současné době je složení obyvatelstva v Pobaltí velmi pestré. Ve všech třech státech nalezneme početné etnické menšiny. Tato etnická pestrost může být důkazem dobrého soužití, ale zároveň tu existují problémy vyplývající ze soužití s ostatními etniky. Právě Lotyšsko a Estonsko mají velké zastoupení národnostních menšin, a to zejména té ruské.

Národnostní politika je klíčovou prioritou všech pobaltských států. To, že země musí klást důraz na národnostní politiku, je zapříčiněno i tím, že všechny tři pobaltské státy jsou členy všech možných mezinárodních uskupení, které si zakládají na dodržování práv všech občanů, kteří v daném státě žijí.

V Lotyšsku je zastoupení ruské menšiny největší ze všech třech pobaltských států. Kromě této menšiny zde nalezneme i Ukrajince, Bělorusy, Poláky, Litevce atd.

V Pobaltí žije zhruba 8 milionů obyvatel. Ve všech třech pobaltských státech je ruská menšina největší. To je stav zapříčiněný dlouhodobou a soustavnou migrací Rusů do Pobaltí, a to především do Lotyšska a Estonska.

8.3. Návrat Rusů do Ruska

Do obnovení nezávislosti směřoval do Lotyšska velký počet občanů ze Sovětského svazu, převážně Rusů, z důvodu lepších pracovních a životních podmínek. Velký počet ruský mluvících obyvatel na tomto území byl dán i velkými počty vojenských jednotek kvůli strategické poloze Pobaltí a neloajálnosti místního obyvatelstva ke státní správě. Po druhé světové válce fungovalo po celém Pobaltí rozsáhle partyzánské hnutí, které bojovalo proti sovětské okupaci. Mnoho vysloužilých zaměstnanců z okupační armády se zde po službě usídlilo i z díky lepší životní úrovni než kdekoli jinde v SSSR.

Po obnovení nezávislosti Lotyšska v devadesátých letech nastal velký obrat, protože se do Ruska vraceli převážně lidé, kteří sem přišli za sovětské éry. Většinou

to byli bývalí vojáci nebo úředníci, kteří byli do Pobaltí dosazeni. Migrační saldo dosáhlo svého vrcholu v roce 1992, kdy emigrovalo o 47 000 osob více, než imigrovalo (celkově se tento počet odhaduje na 130 000 osob). Podle ruského zákona mohli občané bývalého Sovětského svazu, kteří se vrátili na území Ruské federace po roce 1992, zažádat do roku 1995 o ruské občanství. Žadatelé, kteří to nestihli do roku 1995, byli bráni jako každý jiný žadatel o občanství. Se zavedením zákona o občanství v Estonsku a Lotyšsku tak mohli obyvatelé, kteří nezískali občanství ani jedné z republik, žádat o občanství ruské. O ruské občanství však mezi ruskou menšinou nebyl velký zájem. Mnoho Rusů bylo už v pobaltských státech usazeno a díky vidině lepších životních podmínek a nejistého vnitropolitického vývoje v Rusku zůstala raději většina z nich v Lotyšsku a Estonsku.

V současnosti, přestože nemá mnoho obyvatel stále ještě občanství, nejeví většina Rusů zájem o emigraci zpět do Ruska. Hlavní důvody jsou stále hlavně ekonomické (lepší práce, víc peněz atd.), lepší možnost pro jejich děti v oblasti cestování a studia v EU. Dalším důvodem je například vstup do Lotyšska do EU a s tím spojené výhody. Z rozhovoru s lotyšskou studentkou, která v Praze studuje na VŠ, je patrný také další důvod: „*Mladší Rusové, kteří už se narodili v Lotyšsku, nemají takové silné pouto s Ruskem jako jejich rodiče, kteří třeba z Ruska přišli.*“

8.4. Kulturní život Rusů v Lotyšsku

Po znovuoobnovení samostatnosti byla problematika menšin a jejich práv znovu otevřena. Lotyšská vláda v roce 2005 ratifikovala Rámcovou úmluvu o ochraně národnostních menšin. Ta zaručuje občanům, kteří se odlišují od Lotyšů kulturou, náboženstvím a jazykem, kteří žijí na území Lotyšska několik generací a kteří se považují za součást lotyšské republiky, právo na odlišnost.¹⁶⁹ S obnovou práv menšin, která garantovala právo na vlastní jazyk, školu, noviny a televizní kanály v mateřském jazyce a možnost se sdružovat, vzniklo na území Lotyšska mnoho spolků, organizací a sdružení, které podporovaly a rozvíjely kulturní život menšin.

V Lotyšsku vychází 4 celostátní deníky v ruštině a mnoho dalších regionálních novin.¹⁷⁰ Deníky: Vesti Segodňa (www.cm.lv) -náklad 22 000, vychází v ruštině, Čas

---

¹⁶⁹ Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin, [online]. 1995 [cit. 2012-03-07]. Dostupné na WWW: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/6_resources/PDF_brochure_Czech.pdf

¹⁷⁰ Lotyšská média, [online]. 2012 [cit. 2012-03-07]. Dostupné na WWW: http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/media_ve_sвете/stredni_evropa/lotysska_media.html

(www.chas-daily.com) - náklad od 13 000, vychází v ruštině, Telegraf (www.telegraf.lv) - náklad cca 8 000, vychází v ruštině, Biznes & Baltija (www.bb.lv) - náklad 12 000, vychází v ruštině, ekonomicky zaměřený. Ročně tu vychází také mnoho knih v ruštině.

Televize TV5 nabízí ruské filmy, reality show, poměrně kvalitní zprávy v ruštině i lotyštině. Rozhlas: Latvijas radio 4 - vysílá v ruském jazyce a vysílá i krátké pořady v běloruštině, gruzínštině, ukrajinštině, němčině, polštině, estonštině, litevštině, tatarštině, arménštině a azerbajdžánštině¹⁷¹

8.5. Politické chování

V Lotyšsku je ze všech tří pobaltských zemí ruská menšina nejvíce sociálně a politicky sdružená. Přesto je v ní stále mnoho lidí, kteří nemohou volit. Jak už jsem, napsal v této práci, po obnovení nezávislosti panoval ve společnosti názor, zdali dát početné ruské menšině volební práva a ohrozit tím případně znovu získanou nezávislost. Po negativních historických zkušenostech a strachu z nejistého vztahu s Ruskem převládl postoj podporující zachování politického vývoje a tím pádem omezení volebních práv některých skupin. Toto omezení vedlo ruskou menšinu k neztotožnění se s novým státem a nezájem o politické dění. To vedlo negaci všeho lotyšského. Mnoho aktivit menšiny je zaměřeno proti většinovému názoru společnosti, můžeme to vidět například na vstupu Lotyšska do EU. Většina Rusů se totiž vyjádřila proti vstupu. Z tohoto referenda byli vyřazeni občané, kteří neměli žádné občanství. Kdyby mohli volit i tito občané, bylo asi procento proti vstupu do EU větší.

Dalším velkým problémem, který bývá také různými stranami politicky zneužíván, je otázka lidských práv. Asi největší protesty v této oblasti panují díky naturalizačnímu procesu a nové školské reformě. Negativní postoj má ruská menšina i k volbám, a to hlavně k jejich regulérnosti a k právu volit.

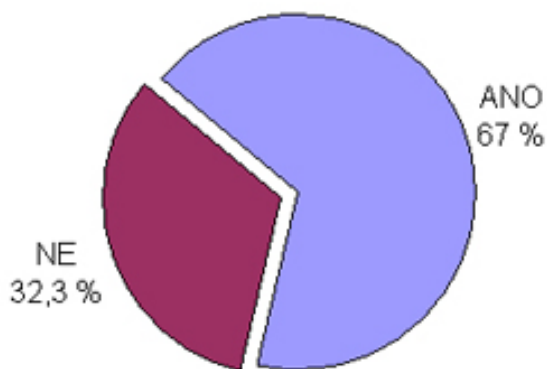
Ruskou menšinu často zastupují převážně levicové a nacionálně laděné strany. Za nejvýznamnější stranu, která zastupuje práva ruské menšiny, lze považovat stranu Harmonický střed. Významnější identifikaci s nějakou politickou stranou však v Lotyšsku mezi menšinami nenajdeme. Neobčané, tak jako lidé s občanstvím mohou vstupovat do politických stran a kandidovat. Podmínkou je, aby

---

¹⁷¹ Lotyšská media, [online]. 2012 [cit. 2012-03-07]. Dostupné na WWW: http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/media_ve_sвете/stredni_evropa/lotysska_media.html

daná strana měla více jak polovinu členů s občanstvím. Lotyšská strana se v posledních několika volbách snaží o to, aby informace byly dostupné jak v lotyštině, tak i v ruštině.

Touto snahou Lotyšsko usiluje o vtáhnutí ruské menšiny do politického dění, chce jí dát možnost se podílet na vývoji státu a mít za to zodpovědnost. Společnost si od toho slibuje, že to povede k větší angažovanosti a informovanosti mezi ruskou menšinou o dění v zemi. Větší podíl ruské menšiny na rozvoji povede k odstranění negativního pohledu na tuto skupinu, která je v Lotyšsku stále vnímaná jako hrozba státu a kontraproduktivní, cizí prvek v lotyšské společnosti.

Graf 6: Referendum vstupu Lotyšska do EU¹⁷²

8.6. Vzdělání

Získání lepších pracovních podmínek se odvíjí od vzdělání. Mnoho studentů proto po středních školách odchází studovat vyšší nebo vysoké školy. Ruští studenti pokračují ve studiu převážně na soukromých školách nebo na vysokých školách spojených s profesí, kde je zastoupení těchto menšin velké a používá se převážně ruský jazyk. Ruští studenti volí soukromé školy z několika důvodů¹⁷³:

- Některé soukromé instituce vyššího vzdělávání jsou orientovány směrem k menšinovým studentům (RIMPAK Livonija, Balticko-ruský institut);

¹⁷² Referendum o vstupu Lotyšska do EU. [online]. 2010 [cit. 2012-03-07]. Dostupné na WWW:

<http://www.euroskop.cz/488/sekce/lotyssko-v-evropske-unii/> nebo

<https://www.euroskop.cz/486/636/clanek/lotyssko-a-eu/>

¹⁷³ Artis Pabriks, Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation - Latvia 2002, str. 37 Dostupné na WWW:

http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

- Některé soukromé instituce vyššího vzdělávání používají ruštinu místo lotyštiny. To je pro rusky mluvící studenty výhodnější.
- Příjímací řízení na některé vysoké školy nejsou vždy kulturně neutrální. Studenti musí prokazovat u přijímacího řízení znalosti z oborů, které se netýkají zaměření školy např. znalost lotyšského folkloru.¹⁷⁴

Přestože je mezi ruskou menšinou patrná větší obliba soukromého školství, se školskou reformou a zvýšením znalosti lotyštiny volí většina dnešních rusky mluvících studentů státní vysoké školy. Lotyšsko je členem EU a mnoho evropských zemí uznává lotyšské tituly ze státních univerzit. Tím se pro mnohé otevírá možnost pracovat v zahraničí.

Mezi nejoblíbenější státní školy patří Lotyšská univerzita, Rižská technická univerzita, Policejní akademie, Námořní akademie a Pedagogická fakulta v Daugavpils.¹⁷⁵

8.7. Ekonomická oblast

Získání zaměstnání by nemělo být ovlivněno rasou, pohlavím, barvou pleti, jazykem, náboženstvím, politickým nebo jiným smýšlením, národnostním nebo etnickým původem, ale na základě zkušeností a dovedností jedince. Pokud má však člověk pocit, že je díky uvedeným věcem nějak odmítnut v práci, má právo se bránit. Většina moderních států se zavázala, že bude diskriminaci v přístupu k práci potírat. Pokud by tak nečinily, mohlo by dojít ohrožení základních práv občanů a eskalaci konfliktu uvnitř společnosti a k následnému ohrožení státu.

V Lotyšsku stále není zaručen rovnocenný přístup k zaměstnání pro všechny. Stále se můžeme setkat s diskriminací na základě etnické příslušnosti. V lotyšské společnosti je tento jev velmi častý.¹⁷⁶ Etnická diskriminace má negativní vliv na rozvoj společnosti daného státu. Vzbuzuje podezření znevýhodněné strany, že je ze strany jiné skupiny záměrně diskriminována. Nezájem státu řešit tuto situaci vyvolává napětí ve společnosti, nedůvěru a neochotu znevýhodněné strany se zapojit do

---

¹⁷⁴ Artis Pabriks, Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation - Latvia 2002, str. 38 Dostupné na WWW:

http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

¹⁷⁵ Artis Pabriks, Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation - Latvia 2002, str. 38 Dostupné na WWW:

http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

¹⁷⁶ Artis Pabriks, Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation - Latvia 2002, str. 5 Dostupné na WWW:

http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

rozvoje státu a společnosti.¹⁷⁷ V této kapitole se zaměřuji na to, jaký přístup k zaměstnání preferují menšiny v Lotyšsku, jaké jsou překážky v jeho získání a co je limituje.

Hlavními překážkami, které často limitují ruskou menšinou v práci nebo získání zaměstnání v různých odvětvích, je malá znalost lotyštiny, nedostatečné vzdělání a často neochota často podstoupit naturalizační proces a získat tím tak občanství, které je podmínkou např. pro práci ve státní samosprávě.¹⁷⁸ Mnoho etnických Rusů má stále status neobčana, proto s vidinou lepšího uplatnění podstupují naturalizační proces.

Nejmenší pracovní zastoupení ruské menšiny je patrné ve státní správě a na ministerstvech. Pro mnoho Rusů je limitující nevlastnění státního občanství a malá znalost úředního jazyka, která je podmínkou pro získání takového pracovního místa. Dalším důvodem je omezení práv během vzniku státu a nezájem Rusů podílet se na politickém dění ve všech oblastech. Větší zastoupení zaměstnanců menšin ve státní správě povede k vylepšení povědomí mezi menšinami o tom, že je vláda a zbytek společnosti schopná potírat diskriminaci a zaměstnat menšiny.

„Účinné fungování státních institucí závisí na úrovni veřejné důvěry. Důvěra osob náležejících k různým etnickým skupinám ve státní instituce je často ovlivněna zastoupením jednotlivců z této skupiny v těchto institucích. Pokud menšina není zastoupena ve státních institucích, jednotlivci z této skupiny často mají názor, že stát o ně nepečuje a zájmy jejich členů skupiny nejsou brány v úvahu. To dává možnost prostor názoru, že jsou diskriminováni ve srovnání s představiteli jiných skupin žijících v zemi.“¹⁷⁹

Většina Rusů dnes pracuje v odvětvích nebo sférách, kde se projevovala dlouhodobá sovětská politika. Velké procento Rusů dnes pracuje v bezpečnostních složkách státu, a to v policii a vězenství. Tento stav je zděděný ještě ze sovětské éry, kdy ruské orgány prosazovaly to, aby byli do této sféry přijímáni hlavně Rusové oproti místním obyvatelům z bezpečnostního a politického hlediska. To se projevilo i

---

¹⁷⁷ Artis Pabriks, Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation - Latvia 2002, str. 10 Dostupné na WWW:

http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

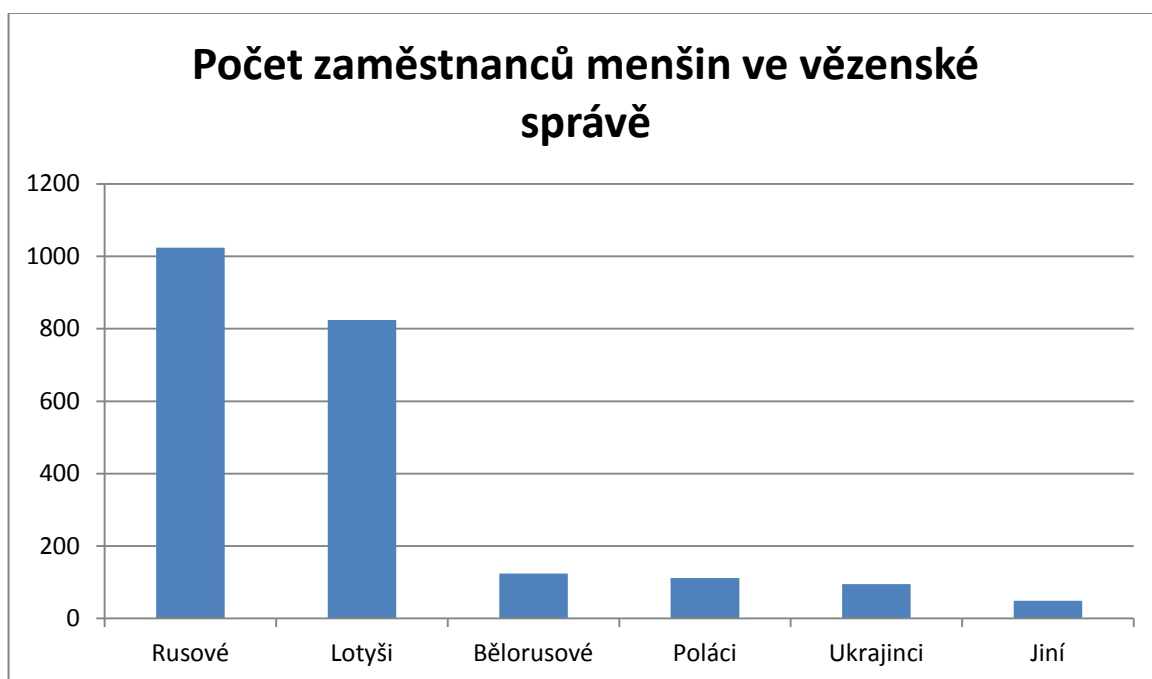
¹⁷⁸ Artis Pabriks, Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation - Latvia 2002, str. 18 Dostupné na WWW:

http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

¹⁷⁹ Artis Pabriks, Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation - Latvia 2002, str. 24 Dostupné na WWW:

http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

po obnovení nezávislosti, kdy v policejním sboru byla patrná převaha Rusů oproti Lotyšům. Mnoho Rusů po revoluci zůstalo u policie s vidinou dobrého a stálého příjmu. I dnes je u policie stále mírná většina Rusů, ale tento trend se mění a k policii se stále hlásí i více Lotyšů. Ti přes počáteční rozpaky, které panovaly po obnovení nezávislosti k tomuto oboru, jež byl označován jako prodloužená ruka bývalého režimu, už překonali obavy a hlásí se také k policii. Dalším důvodem, proč se stále hlásí více Lotyšů, je i výuka v lotyštině na policejní akademii a vidina stálého příjmu a sociálních jistot.

Graf č. 7: Počet zaměstnanců ve vězenské správě¹⁸⁰

Dalším oborem, ve kterém stále pracuje hodně Rusů, je vězeňství. Tak jako u policie i zde bylo hlavním důvodem přijímání zaměstnanců převážně z řad Rusů politické a bezpečnostní hledisko. Právě velké zastoupení Rusů vedlo po obnovení nezávislosti k malému zájmu ze strany Lotyšů o toto zaměstnání. Vězenství je stále mezi Rusy populární a to i díky velkému zastoupení ruský mluvících zaměstnanců, čili jednoduššímu dorozumění. Přesto i zde je zřejmý trend nárůstu zájmu o tento obor mezi ostatními etniky.¹⁸¹ Tak jako u policie i zde je hlavním motivem stálý plat a sociální jistoty.

¹⁸⁰ Artis Pabriks, Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation - Latvia 2002, str. 27 Dostupné na WWW: http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

¹⁸¹ Artis Pabriks, Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation Latvia 2002, str. 27 Dostupné na WWW:

Početné skupiny Rusů nalezneme i v dopravě, a to především v námořní a železniční. V dopravě byl vždy zastoupen velký podíl menšin. Velké zastoupení rusky mluvících obyvatel v dopravě můžeme vyvozovat ze sovětské éry, kdy byly železnice vnímány jako strategicky důležité. Z vojenského hlediska tak sem byl mnoha Lotyšům odepřen přístup.¹⁸² Železnice také podléhala centrálně řízenému hospodářství vedené Moskvou a oficiálním jazykem byla právě ruština,. S rusky mluvícím obyvatelstvem se ještě můžeme setkat v telekomunikačním a poštovním sektoru.¹⁸³

Rusové dále pracují v oborech těžkého průmyslu, kde zatím není tolik odborníků z řad Lotyšů.¹⁸⁴ Je to zapříčiněno i tím, že v sovětské době byli Rusové dosazováni do těchto oborů. Díky tomu zde po obnovení nezávislosti chyběla spousta odborníků z řad Lotyšů.

Ve školství pracují Rusové převážně na soukromých školách nebo na školách, které vyučují obory, kde je velké zastoupení menšin. To se týká převážně dopravních a průmyslových oborů.¹⁸⁵ Díky výborné znalosti jazyka a ruského prostředí a pracuje mnoho Rusů v obchodní sféře. Mnoho lotyšských firem si je také najímá díky kontaktům na ruské straně. Mnoho jich tak pracuje jako zprostředkovatelé mezi lotyšskými a ruskými podnikateli.¹⁸⁶

8.8. Rusko

Současný politický vývoj v Rusku a jeho útočnější rétorika směrem k vnitřní i zahraniční politice pobaltských států může působit dojmem, že snaží vrátit do pozic bývalého SSSR. To samozřejmě okolní státy znepokojuje. Po ekonomických a politických zemětřeseních v devadesátých letech, kdy se Rusko zmítalo v „chaosu“, přišlo uklidnění s nástupem V. Putina do prezidentského úřadu. Rusko se začalo konsolidovat díky nerostnému bohatství (hlavně ropě) a v té době začalo postupně

---

http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

¹⁸² Artis Pabriks, Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation - Latvia 2002, str. 30 – 31 Dostupné na WWW:

http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

¹⁸³ Artis Pabriks, Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation Latvia 2002, str. 34 Dostupné na WWW:

http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

¹⁸⁴ Urbanization, employment and education [online]. 2010 [cit. 2012-04-27]. Dostupné na WWW:

<http://www.country-studies.com/latvia/urbanization,-employment,-and-education.html>

¹⁸⁵ Artis Pabriks, Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation Latvia 2002, str. 37 Dostupné na WWW:

http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

¹⁸⁶ Raita Karnite, Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str. 202

získávat ekonomickou stabilitu. Ruská administrativa si tohoto vzestupu byla vědoma, což se projevilo v zahraniční rétorice, která se stávala agresivnější.

Rusko vnímá region kolem Baltského moře velmi citlivě. Sleduje se zvýšeným zájem, co se v tomto regionu děje, zvláště v pobaltských zemích. Když se na začátku devadesátých let rozpadá Sovětský svaz a s tím i jeho velká říše, mnoho států využívá nastalou nepřehlednou situaci a vyhláší nezávislost. Mezi prvními jsou pobaltské státy, které svoji svobodu získávají ještě před rozpadem SSSR.

Sovětské vedení v čele s Michaiilem Gorbačovem bylo ochotno připustit autonomii těchto států, ale ne nezávislost. Až po moskevském pokusu o státní převrat, který se odehrál v srpnu 1991, se situace pro SSSR stala natolik neudržitelnou, že nezávislost Pobaltí byla konečně potvrzena. Tento krok byl později v sovětském vedení vnímán jako oslabení pozic směrem na Západ. S rozpadem SSSR došlo k tomu, že na 20 000 000 Rusů se ocitlo v nových státech a z toho 2 000 000 zůstalo právě v pobaltských zemích.

Rusko jakožto nástupce Sovětského svazu se nesmířilo s tímto stavem a stále vnímá tento region jako součást svého bývalého panství. To dokazuje například používání termínu „*blízké zahraničí*“, což bylo označení pro bezprostřední sféru vlivu Ruska, které Rusko přestalo používat až v nedávné době právě vůči pobaltským státům.¹⁸⁷ Nikdy se plně nesmířilo s tím, že se pobaltské státy vydaly svou vlastní cestou, a že nejsou ani členy SNS, ve kterém hraje Rusko důležitou politickou roli. Pobaltské státy, které vnímaly své členství v SSSR jako násilné obsazení a včlenění do tohoto spolku, vnímají SNS jako jakého si pohrobka SSSR a zájmovou skupinu Ruska, ve které hraje Moskva hlavní roli. Rusko se přesto snažilo a věřilo, že se některý z pobaltských států stane členem SNS.¹⁸⁸ Pobaltské státy naopak v roce 2005 stály při vzniku protiruského uskupení „Sdružení demokratické volby“, které sdružovalo postkomunistické a postsovětské státy. Toto sdružení se vyznačovalo protiruskou rétorikou. Pro Rusko bylo obtížné začít budovat novou zahraniční politiku s pobaltskými státy jako s rovnocennými partnery.

---

¹⁸⁷ Raita Karnite, Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str. 196

¹⁸⁸ Raita Karnite, Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str. 198

Zajímavě tento vztah popsal na začátku devadesátých let O. Zhuryari: „Celkový obraz byl tedy dvojaký: pobaltské země se snažily vymanit se z komplexu omezení daných geopolitickými realitami, ale redukovaných na Rusko. Rusko ze své strany považovalo pobaltské země za něco nevítaného, přičemž západní orientaci pobaltských zemí interpretovalo jako pochopitelný, ale dočasný stav věcí, který se musí v příhodnou dobu změnit.“¹⁸⁹

Tím, jakou politiku prosazovalo a prosazuje Rusko vůči pobaltským státům, ukazuje ostatním státům bývalého SSSR, jak je schopno jednat se svými blízkými malými sousedy. Ruská zahraniční politika po celou dobu řeší s pobaltskými státy dva stěžejní problémy:

- a) Problém vojenský – v devadesátých letech se řešila přítomnost a odsun sovětských vojsk do SSSR a současně se řeší přejezd ruských vojsk přes pobaltské státy do Kaliningradu.
- b) Početná ruská menšina v Pobaltí a její postavení.

Pro Rusko je důležitý vliv v tomto regionu i ze strategicko-vojenského hlediska. Po odtržení pobaltských států od SSSR ztratilo Rusko kontrolu nad baltským mořem, což vyvolalo v sovětském velení zděšení. Současné Rusko může kontrolovat a mít vliv v baltském moři jen díky Kaliningradské oblasti. V Kaliningradské oblasti, kde má Rusko své baltské základny, je ale oklopeno pobaltskými státy a jediná cesta vojenských jednotek vede přes tyto státy.¹⁹⁰ Rusko se snažilo vyřešit přejezdy ruských jednotek co nejrychleji. Jednání byla vedena především s Litvou. Přes počáteční zamítavý postoj z její strany se podařilo Rusku dohodnout přejezdy ruských jednotek přes její území.¹⁹¹ Tyto transporty se ale často nelíbí obyčejným lidem daných zemí. Rusko si je vědomo důležitosti Kaliningradu a negativních postojů v pobaltských zemích vůči němu, proto se aktivně snaží udržet vliv v tomto regionu a ovlivňovat politiku v pobaltských státech. K tomu účelu často využívá tamější ruskou menšinu, především v Estonsku a Lotyšsku, kde je menšina nejpočetnější.¹⁹² V Litvě, kde je ruská menšina zastoupená 7% z celkové populace

---

¹⁸⁹ Zhuryari O., The Baltic Countries and Russia (1990 – 1993), Doomed to Good – Neighborliness?. IN: The Foreign Policies of the Baltic Countries: Basic Issues. Coeditors Pertti Joenniemi and Juris Prikuolis, Centre for Baltic-Nordic History and Political Studies, Riga, 1994, str. 78

¹⁹⁰ Václav Kotyk, Malé státy v zahraničněpolitické koncepci Ruska, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str.171

¹⁹¹ Raita Karnite, Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str. 200

¹⁹² Raita Karnite, Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str. 197

státu, vyřešila tento problém nulová tolerance - všichni občané žijící zde před rokem 1990 se stávají občany Litvy, tím i ruská menšina žijící v tomto státě. V rusko-litevských vztazích tak problém ruské menšiny skoro zcela vymizel. O podobný vývoj jako v Litvě se snaží jak zvenčí některé státy EU, tak i v rámci vnitřní politiky strany zastupující ruský mluvící menšiny. Dlouhodobou strategií ruského oficiálního vedení k pobaltským Rusům byla snaha o co největší udržení počtu etnických Rusů v Pobaltí jako nátlakovou skupinu.¹⁹³ Ruská menšina je tímto v Pobaltí vnímaná jako jakási „*pátá kolona*“¹⁹⁴ Ruska.

Velkým trnem v oku byl a je pro Rusko proces získávání občanství. Poukazovalo na těžké podmínky pro jeho získání (znalost jazyka, historie, hymny, minimálně 4 roky pobytu na území Lotyšska atd.).¹⁹⁵ Vytýkalo také Lotyšsku, že různými způsoby šikanuje ruské obyvatelstvo, které nemá lotyšské nebo ruské občanství např. omezeným přístupem k zaměstnání ve státní správě, žádné volební právo atd.¹⁹⁶ Velké protesty ze strany Ruska se také týkaly reformy školství a zrušení segregovaného školství. Navzdory těmto ruským protestům se Lotyšsku dostalo široké mezinárodní podpory.

Rusku také vadí stále silná podpora bývalých lotyšských legionářů z období druhé světové války jako bojovníků za svobodu a obdiv části obyvatelstva k tomuto období. V roce 1998 přijal lotyšský parlament rozhodnutí o zařazení tohoto data do kalendáře jako státní svátek. To vyvolalo ostré protesty ze strany Ruska, některých států EU a židovských organizací. Dva roky na to, po dlouhých debatách, zásahu z Evropy a ze strany lotyšské pokrokové veřejnosti, byl den 16. března jako státní svátek zrušen.¹⁹⁷

Rusko aktivně zasahovalo proti vstupu Lotyšska do mezinárodních institucí a to hlavně do EU a NATO. Poukazovalo stále na to, že v Lotyšsku nejsou plně dodržována práva menšin.¹⁹⁸ Západní státy tedy vyslaly monitorovací skupinu OBSE

---

¹⁹³ Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999, str. 214

¹⁹⁴ Termín *pátá kolona* se používá pro označení politické skupiny tajně působící proti svému státu a pro ideologii či politiku protivníka. Šmihula, D.: Ruská menšina na území bývalých sovětských republik. Mezinárodní vztahy, 1999, č. 3, ÚMV, Praha, str. 64-70.

¹⁹⁵ Raita Karnite, Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str. 203

¹⁹⁶ Raita Karnite, Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str. 204

¹⁹⁷ V Lotyšsku znovu oslavují Den legionáře, [online]. 2012 [cit. 2012-05-13]. Dostupné na WWW: http://czech.ruvr.ru/2012_03_16/68638106/

¹⁹⁸ Raita Karnite, Vztahy mezi Lotyšskem a Ruskou federací, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998. Str. 205

do Lotyšska a bylo shledáno, že Lotyšsko neporušuje žádná práva menšin a snaží co nejrychleji reformovat svoje zákonodárství.¹⁹⁹

Vztahy s Ruskem jsou velmi křehké a bude ještě dlouho trvat, než selepší natolik, že se jedna země druhé nebude obávat. Příslibem zlepšujících se vztahů může být vyřešení problému hranic mezi Ruskem a Lotyšskem v letech 2006 – 2007 nebo účast v roce 2005 lotyšské prezidentky Vairy Vyke-Freibergové na oslavách 60. výročí konce druhé světové války v Moskvě.

---

¹⁹⁹ Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999, str. 215

9. Závěr

Tato práce měla za cíl popsat transformaci Lotyšska po roce 1991 a soužití s ruskou menšinou, a také, co vedlo Lotyšsko k zavedení zákona o občanství a proč nezvolilo stejnou cestu jako Litva, tedy nulovou tolerancí pro všechny obyvatele. To, že negativní vztah mezi ruskou menšinou a Lotyší je z historického hlediska dlouhodobý a nevztahuje se jen období po druhé světové válce, je patrné z historického přehledu. Vzájemné vztahy nebyly nikdy jednoduché a nejsou jednoduché ani teď. Nalezení ideálního řešení je velmi složité. Je pravděpodobné, že v tomto kontextu by člověk, jehož stát měl podobnou historii a řešil otázku menšin a jak se s nimi vyrovnat, stál asi na straně Lotyšska, neboť bylo dlouho dobu pod sovětskou anexí a člověk má sklon postavit se na stranu slabšího.

Že otázka soužití dvou většinových etnik v jednom státě není jednoduchá, můžeme vidět také hned za hranicemi České republiky - na Slovensku.

Slovensko bylo dlouhou dobou součástí uherského státu, tak jako Lotyšsko bylo dlouho dobou součástí carského Ruska. Během soužití v tomto útvaru docházelo za strany Maďarů k silné maďarizaci slovenského obyvatelstva. Podobný úděl i postihl Lotyše za nadvlády carského Ruska, kdy v Pobaltí proběhla silná rusifikace. Po získání nezávislosti v roce 1918 neuznala maďarská menšina Československou republiku a Maďarsko dokonce obsadilo část jejího území. Podobnost najdeme i u Lotyšů, kteří po získání nezávislosti v roce 1918 museli řešit otázku vydobytí a uznání svého státu. Po druhé světové válce nemuselo Slovensko řešit velký příliv obyvatel tak jako pobaltské státy.

Slovensko po získání samostatnosti v 1993 muselo řešit otázku velké maďarské menšiny na svém území. Maďarská menšina byla brána jako skupina, která by mohla ohrozit nový stát a snažit se o odtržení území, na kterém žila, zpět k Maďarsku.

První léta po získání nezávislosti Slovenska se nesla v nacionálním duchu. Za vlády Vladimíra Mečiara byl přijat zákon o státním jazyku, který nařídil užívání státního jazyka ve všech oblastech a nahradil zákon o úředním jazyku z roku 1990, jenž umožňoval užití menšinových jazyků v úředním styku. Byla přijata reforma územně správního členění z roku 1996, na základě které neměla maďarská menšina výraznější početní zastoupení ani v jednom z osmi nově zřízených krajů. To vedlo k narušení vztahů mezi Slovenskem a Maďarskem. Paralelu můžeme vidět u Lotyšů.

Lotyšská společnost měla podobný pohled na ruskou menšinu jako Slováci na maďarskou. Obávali se, že by ruská menšina mohla udělat to samé a proto byla vnímána jako ohrožení státu. A právě po získání nezávislosti řešila lotyšská společnost, jak vyřešit menšinovou otázku.

Velikost menšin v daných státech vzbuzovala oprávněný strach. Po negativních historických zkušenostech společnost měla obavy, aby se historie neopakovala. Ruská menšina se také vyznačovala sympatiemi k bývalé vlasti a nadcházející volby mohly strhnout směřování země jinam, než si přála lotyšská společnost. Proto byl zaveden zákon o občanství, který jí měl omezit přístup k budování nového státu. Zákon o občanství v Lotyšsku stanovuje, jak se stát občanem a definuje požadavky, které je nutno splnit, aby žadatel získal občanství. Pokud občan nezískal lotyšské občanství, nemohl jít k volbám a byl odstaven od společenského dění a možnosti se podílet na budování nového státu. Mnoho Rusů vnímalo toto omezení jako diskriminaci a vedlo je k neochotě získat občanství a podílet se na rozvoji státu. Rusko tyto snahy sledovalo s velkou pozorností a často tato omezení kritizovalo. Kvůli omezování práv ruské menšiny v Lotyšsku došlo k ochlazení vztahu mezi oběma zeměmi.

Za vlády Mikuláše Dzurindy došlo k zlepšení vztahů obou zemí, které dokumentovalo na straně Slovenska mimo jiné přijetí Evropské charty regionálních nebo menšinových jazyků. Národní rada schválila Chartu v podobě, která dokonce zvýhodňovala maďarský jazyk před např. ukrajinským či rusínským.

Velkým posunem ve vztahu mezi ruskou menšinou a Lotyší bylo ratifikování Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin podobně jako právě na Slovensku přijetí Evropské charty regionálních nebo menšinových jazyků.

Přesto, že došlo na Slovensku k zlepšení vztahů mezi Slováky a Maďary, byl nedávno přijat nový jazykový zákon, který znovu obě etnika rozdělil na dva tábory.

Podobný osud by mohl postihnout i Lotyšsko ani ne tak kvůli přijetí nějakého kontroverzního zákona, ale z ekonomického hlediska, neboť Lotyšsko bylo postihnuto ekonomickou krizí. Toho by mohly využít některé nacionálně laděné skupiny, které by se mohly dostat do parlamentu.

Lotyšsko po obnovení nezávislosti udělalo velký kus práce na zlepšení vztahů s ruskou menšinou. Dokladem toho je již zmíněna Rámcová úmluva o ochraně

národnostních menšin, reforma školství a snaha, aby co nejvíce lidí získalo občanství.

I přes veškeré snahy v zemi zůstává stále velké procento lidí bez občanství, ale i tento trend se mění. Druhou stranou mince je zájem a snaha ruské menšiny se snažit a zapojit do většinové společnosti. Prozatím je však trend spíše opačný. Rusové nemají zájem zapojovat se do většinové společnosti. Dokladem toho je nechuť získat občanství, protesty proti reformě školství nebo většinový negativní postoj vůči vstupu Lotyšska do EU. To zlepšení vztahů mezi oběma etniky nepomáhá, neboť Lotyši mohou nabýt dojmu, že ruská menšina dělá vše proti většinovému přání společnosti. Přesto by tyto negativní postoje neměly odradit obě strany o sbližování a zlepšování vztahu mezi nimi.

Literatura

AGARIN, Timofey. A cat's lick: democratisation and minority communities in the post-Soviet Baltic. Amsterdam: Rodopi, 2010

Djačková, Svetlana, Latvian Language Proficiency and the Integration of Society

Drábek Antonín: Hospodářský vývoj pobaltských republik 2000. Balt-East, Praha 2000.

Bojtár, E.: Oloupení Evropy. Praha, Mladá fronta, 1994

Cerūzis, Raimonds, History of Latvia : "The route from the Vikings to the Greek", Riga : The Latvian Institute, 2001

Cerūzis, Raimonds, History of Latvia, The Latvian Institute, Riga 2007 Dostupné na WWW:

http://www.rsu.lv/eng/images/Documents/Publications/History_of_Latvia_brief_survey.pdf

Dančák Břetislav (ed.), Pospíšil Ivo, Rakovský Adam: Pobaltí v transformaci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 1999.

Drábek Antonín: Hospodářský vývoj Lotyšska 99. Balt-East, Praha 1999.

Drábek, A.: Vývoj lotyšského hospodářství. Studie průběhu hospodářské reformy v Lotyšsku 1993 – 1997. Praha, BALT – EAST, 1998,

Gerner Kristian a Hedlund Stefan. The Baltic states and the end of the Soviet empire. 1st publ. London: Routledge, 1993

Had Miloslav a kol., Postavení a možnosti malých států v současných mezinárodních vztazích, Malé země, velcí sousedé, Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1998

Hloušek, V.: Stranické systémy Litvy a Lotyšska ve srovnávací perspektivě. In: Politologický časopis 2/1999

Hodač Jan a Strejček Petr. Politika Ruské federace v postsovětském prostoru a střední Evropě. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008

Holzer Jan, Komunistické strany v postsovětských stranicko-politických soustavách. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 2000.

How democratic is Latvia : audit of democracy / [LU Advanced Social and Political Research Institute (ASPRI), Commission of Strategic Analysis], LU Akadēmiskais apgāds, 2005

Kotyk Václav.: Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku, Praha, Oeconomica, 2009

Kotyk Václav Jednota či rozpad Ruska, Praha, Oeconomica, 2010

Kuchyňková Petra, Rusko jako geopolitický aktér v postsovětském prostoru. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 2006.

Lainová Radka, Zora Hlavičková, Michal Straka - Diktatury v rukavičkách, Praha, Triton, 2003

Leichtová Magdalena. Pod maskou medvěda: neporozumění ve vztazích Ruska a Západu, po skončení studené války. Brno: Václav Klemm, 2010

Meisner Boris: Die baltischen Nationen: Estland - Lettland – Litauen

Meleshevich Andrey A. Party systems in post-Soviet countries: a comparative study of political institutionalization in the Baltic States, Russia and Ukraine [online]. New York: Palgrave, 2007 Dostupné z: <http://site.ebrary.com/lib/natl/Doc?id=10171525>.

Novák, M.: Systémy politických stran. Praha, Sociologické nakladatelství, 1997

Parolek Radegast: Lotyšská literatura – vývoj a tvůrčí osobnosti. Bohemika, Praha 2000

Pabriks Artis , Occupational representation and ethnic discrimination in Latvia, Soros Foundation - Latvia 2002 Dostupné na WWW: http://pdc.ceu.hu/archive/00001525/01/SFL_Pabriks_eng%5B1%5D.pdf

Petráš René, Petrův Helena a Scheu Harald Christian. Menšiny a právo v České republice. Praha: Auditorium, 2009

Preece Jennifer Jackson: Minority Rights. Between Diversity and Community, Cambridge, Malden, Polity Press 2005

Rakovský, A.: Komunistická strana Lotyšska – od hegemonie k infiltraci

Strmiska Maxmilián, Postkomunistické stranické soustavy a politická pluralita. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno 2000.

Šatava, L.: Národnostní menšiny v Evropě. Praha, Ivo Železný, 1994

Šmihula, D. :Ruská menšina na území bývalých sovětských republik. Mezinárodní vztahy, 1999, č. 3, ÚMV, Praha

Šťáhlavský David: Výpravy opačným směrem. Radioservis, Praha 2002.

Lada Šušlíková (ed.), Michal Švec: Vládní modely a koaliční chování ve vybraných systémech, Faktulta socialních věd Univerzity Karlovy 2009

Švec Luboš, Macura Vladimír, Štoll Pavel: Dějiny pobaltských zemí. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 1996.

Švec Luboš: Československo a pobaltské státy 1918–1939. Karolinum, Praha 2001.

Vzdělávací systém Lotyšska, Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, 1999

Zájedová Ivi: Pobaltská regionální spolupráce. Karolinum, Praha 2006.

Zhuryari O., The Baltic Countries and Russia (1990 – 1993), Doomed to Good – Neighborliness?. IN: The Foreign Policies of the Baltic Countries: Basic Issues. Coeditors Pertti Joenniemi and Juris Prikulis, Centre for Baltic-Nordic History and Political Studies, Riga, 1994

Články:

Akule Dace, Golubeva Maria, Shrnutí: Občanství, jazyk a menšiny v lotyšském jazyce [online]. 2012 Providus Dostupné na WWW:

<http://politika.lv/article/pilsoniba-valoda-un-minoritasu-lidzdaliba-latvija-apkopoiums>
nebo

http://s3.amazonaws.com/politika/public/article_files/1309/original/Integracija_apkopoiums.pdf?1329208282

Balandina Julia, The problems of becoming a natural born Latvian [online]. 2004 Dostupné na WWW: <http://www.baltictimes.com/news/articles/11328/>

Buhvalovs Valery Whether the reform will contribute to students' competitiveness? [online]. 2005 Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/vai-reforma-veicinasskolenu-konkuretspeju>

CITIZENSHIP. Starts the process of naturalization, [online]. 2012 Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/uzsak-naturalizacijas-procesu>

CITIZENSHIP. In the referendum approved amendments to the Citizenship Law, [online]. 2012 Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/uzsak-naturalizacijas-procesu>

Dorazín Martin, Miroslav Panuška Lotyšsko a Litva se bouří, důvodem ekonomické potíže, [online]. 2009 Dostupné na WWW: <http://zpravy.rozhlas.cz/zpravy/zahranici/zprava/536833>

Gluhih Alexander, The experiment that changed the country of, [online]. 2010 Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/eksperiments-kas-izmainija-valsti>

Gobuleva Maria, The reform today noise, but tomorrow?, [online].

2010 Dostupné na WWW: <http://politika.lv/article/reforma-sodien-troksnis-bet-kas-rit>

Human Rights Watch, Human Rights Watch World Report 1994 – Latvia,[online]. 1994 Dostupné na WWW:

<http://www.unhcr.org/refworld/publisher,HRW,,LVA,467fca8f2,0.html>

Husák Tomáš, Populační vývoj: Lotyšsko [online]. Dostupné na WWW:

http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=387

Kalnīnš Ojars: Desegregace v lotyšském školství, [online]. 2004 Dostupné na WWW:

<http://www.mfa.gov.lv/cz/prague/olotyssku/narodnostnimensiny/desegregace-v-lotysskem-skolstvi/>

Lotyšsko v Evropské unii, Dostupné na WWW::

<http://www.euroskop.cz/488/sekce/lotyssko-v-evropske-unii/>

Lotyšsko: Vnitropolitická charakteristika, [online]. 2009 Dostupné na WWW:

<http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/lotyssko-vnitropoliticka-charakteristika-17784.html>

Lotyšská media, [online]. 2012 Dostupné na WWW:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/media_ve_sвете/stredni_evropa/lotysska_media.html

Lotyšská vláda padla kvůli hospodářské krizi, [online]. 2009 ČTK Dostupné na

WWW: http://zpravy.idnes.cz/lotysska-vlada-padla-kvuli-hospodarske-krizifa6/zahranicni.asp?c=A090220_161249_zahranicni_zra

Lotyšské "ne" ruštině podle Moskvy neodráží realitu, [online]. 2012 ČTK Dostupné

na WWW: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/lotysske-ne-rustine-podlemoskvy-neodrazi-realitu/757266>

Matolín Petr, Historické učebnice pro deváté třídy ruských všeobecných škol: ,

[online]. 2012 Dostupné na WWW:

<http://stuter.fsv.cuni.cz/index.php/stuter/article/view/521>

Mašková Martina, Bělovská Naďa, Piroch Jan, Lotyšsko se dál zmítá v ekonomické krizi,[online]. 2009 Dostupné na WWW:

http://www.rozhlas.cz/zpravy/ekonomikavevrobe/_zprava/656118

Menšina, [online]. 2012 Dostupné na WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Menšina>

Minority Education in Latvia, [online]. 2012 Dostupné na WWW:

<http://www.mfa.gov.lv/en/policy/4641/4642/4643/>

Naturalizační proces v Lotyšsku, [online]. 2006 Dostupné na WWW:

<http://www.am.gov.lv/cz/prague/o-lotyssku/narodnostni-mensiny/Naturalizace/>

Novák Radek - Lotyšsko a Evropská unie, časopis Navýchod 2000, Dostupné na

WWW: <http://www.navychod.cz/?req=article&id=22>

OPINION on the application of the Republic of Estonia for membership of the Council of Europe,[online]. 1993 Dostupné na WWW:

<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc93/EDOC6824.htm>

Political system, [online]. 2010 Dostupné na WWW:

<http://www.country-studies.com/latvia/political-system.html>

Pospíšil I.: Utváření stranicko-politického systému v Estonsku. Středoevropské politické studie, 2001.

Postindependence Economic Difficulties, [online]. 2011 Dostupné na WWW:

<http://www.country-studies.com/latvia/postindependence-economic-difficulties.html>

Přes volební vítězství levice má v Lotyšsku vládnout dál pravice, [online]. 2011 ČTK Dostupné na WWW: <http://www.mfa.gov.lv/cz/prague/aktualn-inf/ohlas-lotysska-v-ceskem-tisku/2011/09-18/>

Rámcové úmluvě o ochraně národnostních menšin, [online]. 1995 Dostupné na WWW:

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/6_resources/PDF_brochure_Czech.pdf

Resident population of Latvia by citizenship at the beginning of the year,[online].

2012 Dostupné na WWW: www.csb.gov.lv,

<http://data.csb.gov.lv/Dialog/Saveshow.asp>

Rozenvalds Juris, Politika Lotyšska: Stále ještě ohlížení?, [online]. 2006 Goethe Institut Riga 2006, Dostupné na WWW:

<http://www.goethe.de/ges/pok/prj/usv/svg/cs2840119.htm>

Šedo J.: Kontinuita a diskontinuita ve vývoji stranicko-politického systému Lotyšska.

Středoevropské politické studie, 2000. Dostupné na WWW:

<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=117>

Štefan Petr, Medveděv ustavil komisi, která pohlídá správný výklad ruských dějin,

[online]. 2009 Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/medvedev-ustavil-komisi->

[kterapohlida-spravny-vyklad-ruskych-dejin-11w-](http://zpravy.idnes.cz/medvedev-ustavil-komisi-)

[/zahranicni.aspx?c=A090519_160130_zahranicni_stf](http://zpravy.idnes.cz/medvedev-ustavil-komisi-)

Štefan Petr, Podle učebnice pro ruské policisty byl Gorbačov sionistickým agentem,

[online]. 2009 Dostupné na WWW: <http://zpravy.idnes.cz/podle-ucebnice-pro-ruske->

[policistybyl-gorbacov-sionistickym-agentem-](http://zpravy.idnes.cz/podle-ucebnice-pro-ruske-)

[1ei/zahranicni.aspx?c=A090330_151856_zahranicni_stf](http://zpravy.idnes.cz/podle-ucebnice-pro-ruske-)

Urbanization, employment and education [online]. 2010 Dostupné na WWW:

<http://www.country-studies.com/latvia/urbanization,-employment,-and-education.html>

Vavrouška Petr, Lotyšsko patřilo k ekonomickým tygrům, teď jen těsně uniklo státnímu bankrotu, [online]. 2009 [cit. 2012-01-26]. Dostupné na WWW:

http://www.rozhlas.cz/evropskaunie/publicistika/_zprava/586168

Vavrouška Petr, Lotyšsko se ze vzdušných zámků vrací zpět do tvrdé reality, [online]. 2009 Dostupné na WWW:

http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/_zprava/644574

V Lotyšsku znovu oslavují Den legionáře, , [online]. 2012 Dostupné na WWW:

http://czech.ruvr.ru/2012_03_16/68638106/

Volby v Lotyšsku: Koalice premiéra Dombrovskise zvítězila, [online]. 2010 Dostupné na WWW: <http://zpravy.ihned.cz/svet-evropa/c1-46770500-volby-v-lotyssku-koalice-premieradombrovskise-zvitezila>

Zeman Karel - Postavení Rusů v Estonsku časopis Navýchod 2000, Dostupné na WWW: <http://www.navychod.cz/?req=article&id=19>

Weby:

<http://www.businessinfo.cz>

<http://www.country-studies.com>

<http://www.lotysko.unas.cz>

<http://www.electoralgeography.com/new/en/countries/l/latvia/latvia-legislative-election-2006.html>

www.csb.gov.lv

<http://www.latvija.cz>

<http://www.skandinavskydum.cz>

<http://politika.lv>

<http://www.migraceonline.cz>

<http://www.mfa.gov.lv>

<http://www.humanrights.lv>

<http://www.np.gov.lv>

www.demografie.info

Přílohy:

Anketa – Menšiny v Lotyšsku

1. Co si myslí Lotyši o ruské menšině v Lotyšsku?

Abych pravdu řekla, nevím. Nemám hodně známých Lotyšů. U nás existují dvě společnosti – ruská a lotyšská, které určitě komunikují mezi sebou, ale spíš to jsou kontakty v práci a ve škole.

Podle mě, to vypadá stejně jako v jiných zemích, kde mají takovou situaci – část lidí má normální vztah nebo nemyslí na to, někteří mají buď ruští kamarády anebo manželku/manžela, takže jejich vztah je dobrý, část je proti Rusům, protože oni jsou okupanty, nechtějí se učit jazyk, občas se chovají agresivně. Ale. Myslím, ta poslední skupina je teď mnohem méně, než na začátku 90. let, když mohli jsme slyšet na ulicích „ruská svine“ nebo někdo nemluvil s tebou, protože ty jsi mluvil rusky. Takové věci už jsem dlouho neslyšela.

Ale občas se stává, že shora, od politiků se začíná zase nacionalistická propaganda (z ruské nebo lotyšské strany). Tehdy vztahy zase se napínají.

Ale teď, v době krize, já myslím, že lidé méně myslí na takové věci, protože mají jiné problémy. Takže můžu říct, že kvůli krizi se trochu zlepšili vztahy, a Rusové a Lotyši začali něco dělat spolu – třeba chodit na shromáždění.

2. Co si myslí Rusové žijící v Lotyšsku o Lotyších?

To taky nemůžu říct. Taky existují lidé, kteří mají lot. kamarády atd. Já třeba mám ráda Lotyši i když to je jiná mentalita – oni jsou klidnější, víc uzavření, nepotřebují pořád kolem sebe společnost, a taky jsou inteligentní a mají zajímavou kulturu, taky současnou. A krásných lotyšských holek je hned poznat na ulicích.

Cítím, že už mám, jako hodně lidí v Lotyšsku, něco z lotyšské mentality a kultury, a nejsme stejní, jako Rusové v Rusku.

Ale jsou lidé, kteří se vyhýbají všemu lotyšskému: nemají rádi lidi – jmenují je „ganci“ (ukazují na vztahy s Němci, kteří pro část Rusů doted jsou fašisti), nesnášejí kulturu (říkají, že Lotyši umějí jenom tančit a zpívat), jazyk, politiku atd. Stejně žijí

v Lotyšsku, ale myslí, že jejich vlast je Rusko, i když k Rusku nemají žádný vztah už dlouho. Takové lidé žijí v svém ruském světě celý život.

3. Znáš nějaké ruské noviny, vycházející v Lotyšsku?

Určitě, například: Вести сегодня, Час, Телеграф

4. Pořádají Lotyši s Rusi nějaké společné kulturní akce?

Občas ano. Není toho moc. Obvykle jsou akce, které dělají buď Rusové anebo Lotyši zvlášť. Ale máme třeba známou skupinu básníků Orbita, kteří se zabývají bilingvní poezií: píšou ve dvou jazycích nebo překládají, a vždy vydávají svoji knihy v dvou jazycích. Oni organizují akce, kde vždycky se zúčastňují ruští a lotyšští básníci a překladatelé.